

***”En halua syyttää kohtaloa, mutta toisaalta
en jaksa jatkuvasti syyttää itseänikään”***

Narratiivinen tutkielma käännekohdista ja elämästä muutoksen jälkeen
suurten ikäluokkien köyhyysaiheisissa elämäntarinoissa

Päivi Tiira

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Kevät 2018

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

TIIRA, PÄIVI: ”En haluaisi syyttää kohtaloa, mutta toisaalta en jaksa jatkuvasti syyttää itseänikään”. Narratiivinen tutkielma käännekohdista ja elämästä muutoksen jälkeen suurten ikäluokkien köyhyysaiheisissa elämäntarinoissa.

Pro gradu -tutkielma, 65 sivua + 1 liite

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Toukokuu 2018

Tämän sosiaalityön pro gradu -tutkielman aiheena ovat elämänkulun aikana kohdatut ja omaan taloudelliseen tilanteeseen heijastuneet muutokset suuriin ikäluokkiin kuuluvien naisten ja miesten köyhyysaiheisissa omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa. Tutkielma on laadullinen ja aineistoa lähestytään narratiivisesti. Tutkimuskysymykset ovat 1) Millaisia tarinoita elämästä ennen ja jälkeen muutoksen kerrotaan sekä 2) Eroavatko elämänmuutosta kuvaavat tarinat toisistaan jollain olennaisella tavalla?

Tutkielman aineistona on kahdeksantoista Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailuun vuonna 2006 lähetettyä kirjoitusta. Aineisto on valikoitu kirjoittajien iän perusteella siten, että kirjoittajat ovat syntyneet 1945–50 ja kirjoituksia tarkastellaan suhteessa tutkimustietoon suurten ikäluokkien elämänkulusta.

Tutkielman tuloksena muodostetaan kaksi tarinatyyppiä elämästä käännekohdan jälkeen. Tarinatyypeiksi rakentuvat 1) lukkiutunut tarina, jossa ei-toivotun, äkillisen ja ennakoimattoman muutoksen jälkeen huomio kiinnittyy ja toiminta suuntautuu selityksen hakemiseen ja elämän palauttamiseen entiselleen, vaikka muuttuneet olosuhteet tekisivät sen mahdottomaksi sekä 2) uusien mahdollisuuksien tarina, jossa elämä kuvautuu muutoksen jälkeenkin mielekkäänä, vaikka ei enää samanlaisena kuin ennen. Tarinan lukkiutumista edesauttaa muutoksen ennakoimattomuus ja vaikeudet muodostaa tapahtuneelle riittävää, mielekästä selitystä. Uusien mahdollisuuksien tarinassa puolestaan on joko löydetty muutokselle tyydyttävä selitys tai luovuttu selityksen hakemisesta.

Tutkielma vahvistaa käsitystä siitä, että elämän käännekohdat ovat paitsi uhka hyvinvoinnille, myös mahdollisuus uuden elämänorientaation omaksumiselle. Tutkielman tuloksia voidaan hyödyntää erityisesti odottamattomia ja ei-toivottuja käännteitä elämässään kokeneiden ja niistä selviytymisessä tukea tarvitsevien ihmisten kohtaamisessa ammatillisen auttamistyön areenoilla.

Avainsanat: elämänmuutos, selviytyminen, suuret ikäluokat, köyhyys, narratiivinen tutkimus

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Social Sciences

TIIRA, PÄIVI: "I wouldn't like to blame Fate, but I'm tired of blaming myself as well."

Turning points and life afterwards in baby boomers poverty-related writings. Narrative study.

Master's thesis, 65 pages + 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Arja Jokinen

May 2018

The purpose of this master's thesis is to examine how people describe their life courses, turning points leading to poverty and life after the change. Research data consists of 18 autobiographical writings in which Finnish baby boomers (born between 1945-1950) describe their life from childhood to present. Data was originally collected in 2006 in writing competition *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* (Everyday experiences of Poverty).

Research data was analyzed using narrative approach. My aim was to find repeated plot structures and themes and define story types of each writing. This leads to two different narratives of life after turning point.

Closed narrative focuses on what is lost and tries to find exact explanations even if it seems impossible or irrational. Narrative of new opportunities on the other hand represents biographical continuity. Even if life can never be the same, it can be seen as meaningful and satisfying. Closed narrative is formed of stories which are told as tragedies, while narrative of new opportunities consists mainly of heroic stories. However, the plot structure and ways of telling a story are not always necessarily synchronized: in closed narrative the narrator sees himself as a victim, even if his plot structure would be heroic.

In data poverty is seen as a biographical disruption. It is a result of some major life change or turning point. Typical turning points in data are divorce and loss of employment due to illness or 1990s recession. Similarities to previous research on life events leading to poverty and Finnish baby boomers life course are present.

According to this research a profound life change is both a threat to individual wellbeing and also a chance for narrative reorientation.

Key words: life change, baby boomers, surviving, poverty, narrativeness

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	1
2.	NARRATIIVINEN OTE ELÄMÄNMUUTOSTEN TUTKIMUKSESSA	3
2.1.	Mitä on narratiivinen tutkimus?	3
2.2.	Miksi tarinoita kerrotaan?.....	5
2.3.	Elämänmuutokset ja selviytyminen.....	7
3.	TUTKIMUSALUEENA KÖYHYYS	12
3.1.	Absoluuttinen, suhteellinen ja subjektiivinen köyhyys	12
3.2.	Köyhyyden yksilöllinen, fatalistinen ja rakenteellinen selittäminen.....	14
3.3.	2000-luvun suomalaisen köyhyyden piirteitä.....	16
4.	SUURET IKÄLUOKAT YHTEISKUNNALLISENA SUKUPOLVENA.....	19
4.1.	Perhesukupolvi ja yhteiskunnallinen sukupolvi	19
4.2.	Suuret ikäluokat Suomessa.....	22
5.	TUTKIMUKSEN KULKU.....	27
5.1.	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	27
5.2.	Eettisiä pohdintoja	28
5.3.	Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineisto tutkimuksessa	30
5.4.	Tutkimusaineiston muotoutuminen	33
5.5.	Analyysin kulku.....	37
6.	ELÄMÄNKULKU JA KÄÄNNEKOHDAT KERTOMUKSISSA.....	41
6.1.	Lapsuus, nuoruus ja lyhyet koulutuspolut	41
6.2.	Nousujohteinen aikuisuus.....	45
6.3.	Käännekohtia	46
6.4.	Nykyhetki ja tulevaisuudenkuvat	49
7.	TARINATYYPIT	54
7.1.	Lukkiutunut tarina	54
7.2.	Uusien mahdollisuuksien tarina.....	57
8.	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	62
9.	LÄHTEET.....	66
10.	LIITTEET	73
	Liite 1. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu	73

1. JOHDANTO

Kun totuttu tai odotettu elämänkulku syystä tai toisesta järkkyy, on ei-toivottu elämänmuutos uhka ihmisen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Muutos vaatii selittämistä. Kertomalla tarinaansa ihminen jäsentää kokemaansa, tekee sitä ymmärrettäväksi itselleen ja muille. Ihminen tarvitsee kokemusta elämäkerrallisesta jatkuvuudesta voidakseen ylläpitää ehjää käsitystä siitä, kuka minä olen ja mitä minulle on tapahtunut. Taloudellinen toimeentulo on yksi hyvinvoinnin perustavista osa-alueista ja siinä tapahtuvat muutokset vaikuttavat elämään kokonaisvaltaisesti. Kokemus köyhyydestä nakertaa ihmisen mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan sen tasavertaisena jäsenenä.

Tämän tutkielman kiinnostuksen kohteena ovat taloudelliseen toimeentuloon heijastuneet elämän muutos- tai käännekohdat ja se, millaiseksi elämäntarina jäsentyy muutoksen jälkeen. Aineistona on 18 Arkipäivän kirjoituksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun vuonna 2006 lähetettyä omaelämäkerrallista kirjoitusta. Kirjoittajat ovat toisen maailmansodan jälkeen 1945–1950 syntyneitä naisia ja miehiä ja kirjoitushetkellä kirjoittajat olivat 55–61 –vuotiaita. Kirjoituksia yhdistää se, että kirjoittajat ovat jossain elämänvaiheessa kokeneet jonkinlaista köyhyyttä tai niukkuutta. Köyhyys ei kuitenkaan ole kirjoituksissa ollut koko elämänkulkua määrittävää ja katkotonta, vaan siitä on ainakin jossain elämänvaiheessa irtauduttu.

Tutkielma on laadullinen ja aineistoa lähestytään narratiivisesti. Tavoitteena on muodostaa kuvaus siitä, millaisia elämäntarinoita aineiston kirjoituksissa kerrotaan ja millaiseksi rakentuvat kertomukset elämästä muutoksen jälkeen. Nojaan analyysissäni käsitykseen siitä, että elämän käännekohdat voivat olla uhka hyvinvoinnille, mutta niihin sisältyy myös mahdollisuuksia uusiin alkuihin. Samalla läsnä on pyrkimys tuottaa sellaista tietoa, jota voidaan hyödyntää erityisesti odottamattomia ja ei-toivottuja käännteitä elämässään kokeneiden ja niistä selviytymisessä tukea tarvitsevien ihmisten kohtaamisessa ammatillisen auttamistyön areenoilla.

Oma mielenkiintoni aihetta kohtaan on lähtöisin työskentelystäni kunnassa toimeentulotuen parissa vuosina 2012–2016. Pohdin äkillisiä, odottamattomia elämänmuutoksia, niiden vaikutuksia taloudelliseen toimeentuloon, varttuneella iällä köyhtymistä ja köyhyyteen

sopeutumista jo sosiaalityön syventävien opintojen harjoitteluraportissani vuonna 2015. Tuntui luontevalta jatkaa saman aihepiirin parissa myös pro gradu -tutkielman puitteissa.

Aloitan tutkielman esittelemällä narratiivista tutkimusta sekä elämänmuutoksia narratiivisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteena. Käyttämäni empiirinen aineisto on peräisin köyhyyskokemuksia kartoittaneesta kirjoituskilpailusta, joten jatkan tutkielmani taustoittamista lyhyellä katsauksella köyhyyden muotoihin ja selittämisen tapoihin. Neljännessä luvussa esittelen sukupolven käsitettä tutkimuksessa. Perustana on vahvan aseman yhteiskuntatieteissä saavuttanut mannheimilainen sukupolviteoria, joka on esillä myös 2000-luvun suomalaisessa sukupolvia käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Jatkan kuvauksella siitä, millaiseksi suuria ikäluokkia on yhteiskunnallisena sukupolvena kuvailtu.

Viidennessä luvussa siirryn käsittelemään oman tutkielmani toteuttamista. Esittelen aluksi tutkimuskysymyksen ja käytetyn aineiston ja avaan sitten tekemiäni menetelmällisiä ratkaisuja. Tutkielmani keskeiset tulokset ja johtopäätökset löytyvät tutkielman jälkipuolelta. Kuudennessa luvussa pyrin tiivistämään, millaisia elämäntarinoita aineistostani muodostuu ja millaisia muutoksia niissä kohdataan. Seitsemännessä luvussa esittelen kaksi tarinatyyppiä, joita elämäntarinoista rakentuu suhteessa muutokseen ja elämään muutoksen jälkeen. Päätän tutkielman yhteenvedoon ja johtopäätöksiin.

Elämänmuutosten tutkimuksessa yhdistyvät käytännöllinen ja teoreettinen intressi. Sosiaalityön ammatillisen toiminnan ytimessä on elämänmuutoksiin liittyvien uhkien ja mahdollisuuksien tunnistaminen arjessa. Muutoksiin liittyvistä uhkista ja mahdollisuuksista on peräisin myös tarve elämänmuutoksia käsittelevälle tutkimukselle

2. NARRATIIVINEN OTE ELÄMÄN MUUTOSTEN TUTKIMUKSESSA

2.1. Mitä on narratiivinen tutkimus?

Narratiivinen tutkimus, muun laadullisen tutkimuksen tavoin, tavoittelee kulloinkin tutkittavaan ilmiöön liittyvän ymmärryksen lisäämistä. Narratiivisen tai suomeksi tarinallisen tai kerronnallisen lähestymistavan perusolettama on, että ihminen käyttää tarinoita ymmärtääkseen, selittääkseen ja jäsentääkseen elämänsä tapahtumia. Tarinat, kertomukset tai narratiivit ovat tämän olettaman mukaan ihmiselle sisäisiä ja luonteenomaisia tapoja jäsentää elämäänsä, kokemuksiaan ja itseään. (Hänninen 2000, 15; Laitinen & Uusitalo 2008, 111–116.)

Narratiivisen tutkimuksen taustaolettamana on sosiaalinen konstruktionismi. Sen perusajatus on, että objektiiviseksi määrittyvää totuutta ei ole. Tiedon katsotaan syntyvän sosiaalisissa prosesseissa ja olevan luonteeltaan jatkuvasti muuttuvaa. Tieteellisen tiedon ei ole mahdollista olla ympäröivän maailman aukoton kuva, vaan tieto rakentuu aina suhteessa aikaisempaan tietoon sekä aikaan ja paikkaan. (Burr 1995, 2–5). Sosiaalinen konstruktionismi liittyy kiinteästi niin sanottuun kielelliseen käänteeseen, jolla tarkoitetaan 1960-luvulta alkaen eri tieteenalojen piirissä yleistynyttä näkemystä, että kieli ei ainoastaan heijasta sosiaalista todellisuutta, vaan myös luo sitä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kielellisen käänteiden taustalla olivat esimerkiksi kritiikki tieteellistä positivismia kohtaan, muistelemisen ja muistelmien suosion kasvu kirjallisuudessa ja populaarikulttuurissa, eri ryhmien oikeuksia ajaneet kansalaisliikkeet sekä suureen suosioon 1960-luvulta alkaen noussut tapa pyrkiä selittämään elämää terapeutisesti (Riessmann 2008, 14–15).

Narratiivisuuden suomennokseksi on Hannu L.T. Heikkisen mukaan 2000-luvulla vakiintunut kerronnallisuus. Heikkinen luonnehtii kerronnallisen tutkimuksen olevan pikemminkin tutkimusote, taustafilosofia tai tutkimuksellinen lähestymistapa, kuin selkeärajainen tutkimusmetodi. (Heikkinen 2015, 150–156.) Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2008, 110) kuvaavat narratiivista lähestymistapaa tieteiden väliseksi keskusteluverkostoksi, jota yhdistää tarinan käsite, mutta jonka piirissä itse tarinan käsitekin voidaan ymmärtää eri yhteyksissä monin eri tavoin. Vielä vuonna 2008 Laitinen ja Uusitalo (2008, 110) huomauttivat, että narratiivisuuden hahmottamista vaikeuttavat esimerkiksi metodikirjallisuuden sisältämät osittaiset ristiriitaisuudet. Heikkinen (2015, 150) puolestaan määrittelee narratiivisen

tutkimuksen vakiinnuttaneen paikkansa tutkimusotteena ja siihen liittyvän käsitteistön tarkentuneen vuosituhannen vaihteen jälkeen. Kyse on siis suhteellisen nuoresta tutkimuksellisesta lähestymistavasta.

En tämän tutkielman puitteissa pysähdy pohtimaan tarinan, kertomuksen ja narratiivin eroavaisuuksia, niin mielenkiintoisia kuin ne olisivatkin. Tyydyn toteamaan, että joissakin tutkimuksissa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitteet ymmärretään toistensa synonyymeina, joissakin ne saavat toisiinsa nähden erilaisia merkityksiä (ks. Heikkinen 2015, 151–155). Narratiivisen tutkimuksen perustana oleva ajatus siitä, että ihmisen olemassaolo on perusluonteeltaan tarinallista, säilyy riippumatta siitä, mikä käsite valitaan. Narratiivisessa tutkimuksessa tarinaa ei mielletä suoraksi kuvaukseksi todellisuudesta, vaan niiden ymmärretään nimenomaan tarinallisuudessaan ilmaisevan jotain olennaista sen yhteisön kulttuurista, jossa ne on tuotettu. Realistista todistusvoimaa olennaisempaa on se, miten tarinat ilmentävät tarinallisuutensa kautta kulttuurista todellisuutta. (Hänninen 2000, 18.)

Tyypillisiä narratiivisen tutkimuksen aineistotyyppejä ovat omaelämäkerralliset kirjoitukset, muut elämäkerralliset kertomukset sekä haastattelut. Muitakin aineistotyyppejä voidaan käyttää ja käytetään, kunhan niistä on mahdollista jollain tavalla tavoittaa tarinallinen merkitysrakenne. Tarinallinen merkitysrakenne ei ole sidoksissa tarinan pituuteen: se voi mahtua jopa yhteen sanaan. Tarina kuvaa sitä, miten kertoja kerrontahetkellä tulkitsee kertomuksen kohteena olevaa tapahtumakulkua. Tarinalla on alku, keskikohta ja loppu, joita yhdistää toisiinsa juoni. Tarinallinen merkitysrakenne syntyy siitä, miten tapahtumat liittyvät toisiinsa syinä ja seurauksina ja niihin yhdistyy arvo- ja tunnelatauksia. Kuitenkaan syiden ja seuraamusten suhdetta ei ymmärretä luonnontieteellisenä kausaliiteettina ja joskus myös sattuma voi kelvata selitykseksi. (Riessmann 2008, 3-4; Hänninen 2015, 168–174.)

Sitä, miten ihmisen olemassaolo ymmärretään pohjiaan myöten tarinallisena, avaa tarinallisen kiertokulun teoria. Tarinallinen kiertokulku kuvaa yksilön näkökulmasta prosessia, jossa ihminen suhteutuu ”yhtäältä sosiaalis-materiaaliseen, toisaalta diskursiiviseen todellisuuteen” (Hänninen 2000, 20). Tarinallinen kiertokulku muodostuu sosiaalis-materiaalisesta situaatiosta (erilaiset elämisen reunaehdot, kuten asuin- tai työpaikka, perhesuhteet, sosiaaliset normit ja säännöt, eli elämäntilanteen kokonaisuus sen mahdollisuuksineen ja rajoineen) sekä diskursiivista todellisuutta edustavasta sosiaalisesta tarinavarannosta, joka muodostuu niistä kulttuurisista kertomuksista, joita yksilölle tarjoutuu. Yksilö suodattaa sosiaalisesta tarinavarannosta aineksia omaan henkilökohtaiseen tarinavarantonsa. Sisäinen tarina taas on

yksilön henkilökohtainen prosessi, jossa oman tilanteen asettamia mahdollisuuksia ja rajoja sekä elämän tapahtumia tulkitaan sosiaalisesta tarinavarastosta omaksuttujen tarinallisten mallien kautta. Sisäinen tarina vaikuttaa siihen, miten ihminen päätyy toimimaan elämän elävän draamassa. Elävän elämän draamassa ihminen voi muuttaa tilanteita tai se voi muuttua hänen toimistaan riippumatta. Muuttunut tilanne synnyttää joka tapauksessa tarpeen tulkita tilannetta aina uudelleen ja tästä syntyy tarinallinen kiertokulku. (Hänninen 2000, 19–23.)

Sosiaalinen tarinavaranto siis muodostuu niistä kulttuurisista kertomuksista, joita ihmisille on tarjolla. Se, millaisia tarinoita kerrotaan, vaikuttaa siihen, millaisia toimimisen vaihtoehtoja tai erilaisia rooleja ihmiset näkevät mahdollisina. Mahdollisimman monenlaisten tarinoiden esiintuominen laajentaa sitä sosiaalista tarinavarantoa, josta ihmiset ammentavat aineksia oman elämänsä jäsentämiseen. (Hänninen 2000, 53, 63).

Tarina muodostuu kerrontahetken tulkinnasta menneisyyden tapahtumista ja se muuttuu ajan kuluessa ja elämäntilanteiden vaihtuessa. (Hänninen & Valkonen 1998, 4; Hänninen 2000, 20). Esimerkiksi välittömästi vastentahtoisen jätetyksi tulemisen jälkeen kerrottu tarina avioerosta on todennäköisesti monin tavoin erilainen, kuin se tarina, joka kerrotaan vuosia myöhemmin ja yksinelämisen ilon tai uuden, entistä paremmaksi todetun suhteen löytymisen jälkeen. Sen lisäksi, että tarinassa muodostetaan kuvaa menneisyyden tapahtumista, voi sen aikajänne jatkaa myös tulevaisuuteen erilaisina kerrontahetken perspektiivistä ilmaistuina toiveina, odotuksina ja mahdollisuuksina.

2.2. Miksi tarinoita kerrotaan?

Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana on näkemys, että ihmisen olemassaolo on pohjiaan myöten tarinallista. Tarinallisuus ohjaa sitä, miten ymmärrämme ja selitämme kokemuksiamme niin itsellemme, kuin muille. Tarve selitysten saamiselle ja muodostamiselle korostuu varsinkin silloin, kun elämän tapahtumat eivät etene odotetulla tai toivotulla tavalla. Odotetun elämäkulun rikkoutuminen herättää kysymyksiä esimerkiksi siitä, mitä on tapahtunut ja miksi, kenen on vastuu tapahtuneesta ja millaisena elämä voi jatkaa tästä eteenpäin. Näissä elämän muutostilanteissa uuden sopivan tarinamallin omaksuminen auttaa muodostamaan ja ylläpitämään ehjää käsitystä itsestä ja omasta elämästä. (Hänninen 2000, 64–65, 72–77.)

Anthony Giddensin (1991) mukaan ihminen tarvitsee tunnetta elämäkerrallisesta jatkuvuudesta kyetäkseen säilyttämään vakaan ja kommunikoitavissa olevan minäidentiteetin (self-identity) eli käsityksen itsestään. Giddens paikantaakin ihmisen identiteetin nimenomaisesti kyvyksi ylläpitää tiettyä itseä koskevaa kertomusta ja kommunikoida sitä muille. Yksilön ymmärrys itsestään oman elämäkertansa puitteissa on minäidentiteetin ydin. Samalla minäidentiteettiä on muovattava ja ylläpidettävä jatkuvassa refleksiivisessä prosessissa muuttuvien sosiaalisten tilanteiden mukaisesti. Näitä minäidentiteetin ylläpitämiseen liittyviä valintoja Giddens kutsuu elämänpolitiikaksi. (Giddens 1991, 52–54, 215–216.) Psykologian piirissä attribuutioteorian kannattajat esittävät, että ihminen pyrkii ylläpitämään myönteistä minäkuvaa selittämällä itselleen tapahtuneet myönteiset asiat omien toimiensa seuraukseksi ja kielteiset asiat ulkopuolisilla syillä (Hewstone 1979, ref. Hänninen 2000, 64.)

Omasta kokemuksesta kertomisen tarkoituksiperiksi voidaan eritellä katharsiksen saavuttaminen, käynnissä olevaan vuorovaikutussuhteeseen vaikuttaminen, halutun kuvan antaminen itsestä sekä sosiaalinen validaatio eli itseen liittyvän palautteen saaminen muilta. (Derlega & Metts & Petronio & Margulis 1993, ref. Saarenheimo 1997, 118–119.) Marja Saarenheimo (1997, 100–101) kirjoittaa elämän muistelemisesta ja erottaa toisistaan muistot henkilökohtaisen jatkuvuuden tunteen tavoittelun välineenä sekä muistelun tai jaetut muistot keinona tavoitella yhteisöllistä oikeutusta ja arvoa omalle ja oman viiteryhmän todellisuudelle.

Tarinalla voidaan ymmärtää olevan sekä sisäisiä, minäkuvan rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyviä tarkoituksia, että sosiaalinen ulottuvuutensa. Ihmisen voidaan ajatella tarvitsevan ehjää tarinaa itsestään ensinnäkin voidakseen säilyttää itsellään vakaan kuvaan itsestään, ja toiseksi kyetäkseen vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Särkynyt tai epävakaassa tilassa oleva tarina vaikeuttaa vuorovaikutukseen osallistumista ja kiinnittymistä sille ihmisten väliselle kosketuspinnalle, joka tarinoista muodostuu.

Samalla tavalla, jolla käytämme tarinallisia malleja ymmärtääksemme itseämme ja omia kokemuksiamme, hyödynnämme omaksumiamme tarinallisia malleja pyrkiessämme selittämään ja ymmärtämään sitä, millaisia toiset ihmiset ovat, mitä heille on tapahtunut ja miksi. Tarinallista kiertokulkua ei tapahdu vain yksilön selittäessä omaa kokemustaan, vaan myös pyrkiessämme ymmärtämään toinen toisiamme.

Edellä jo mainittu sosiaalinen tarinavaranto muodostuu niistä kulttuurisista kertomuksista, joita ihmiselle on tarjolla ja joista omaksutaan aineksia oman elämäntarinan jäsentämiseen. Suomalaisen miehen selviytyminen on yksi esimerkki kulttuurin myyttisestä perustarinasta,

joka toistuu yksittäisten ihmisten omaelämäkerrallisissa hahmotuksissa (Hänninen 2002, 51.) Matti Kortteinen (1992, 43) kutsuu selviytymisen eetokseksi sellaista etenkin miesten kerronnassa usein esiintyvää kolmevaiheista tarinaa, jossa ensin on kovaa ja kertoja yrittää selviytyä siitä. Lopputilanteessa kertoja on yrittämisen tuloksena selvinnyt ja tuntee ylpeyttä siitä. (Kortteinen 1992, 43.) Harri Jokiranta (2003) puolestaan huomauttaa suomalaisten maaseudun miesten elämäntarinoita selviytymisen näkökulmasta käsittelevässä tutkimuksessaan, että vaikka sekä miehille, että naisille työ vaikuttaa olevan ihmisarvon keskeinen lähde, on työtä kuvaavissa tarinoissa eroja. Siinä missä naiset kertovat toisten eteen uhrautumisesta, kuvaavat miehet oman terveyden kustannuksella tapahtuvaa riskinottoa. (Jokiranta 2003, 182–183.)

Suomalaisen miehen selviytymistä kulttuurisena mallitarinana toistavat ja tuottavat esimerkiksi iskelmäsanotukset, joissa ei taivuta koskaan tai jos joskus taivutaankin, niin ainakaan ei katketa. Kirjallisuuden piirissä samaa tarinaa vaikeuksista, työn tekemisen itseisarvosta, nöyryydestä ja elämänhallinnan kautta tapahtuvasta pyrkimyksestä selviytymiseen on kertonut laveasti ja suurella suosiolla esimerkiksi Kalle Päätalo omaelämäkerralliseksi tunnustuskirjallisuudeksi määrittävässä tuotannossaan (Janatuinen 2005, 279–281). Päätälolainen elämäntarina sellaisena, kuin kirjailija sen itse ja monet muut hänen jälkeensä ovat kuvanneet, on yksi esimerkki kulttuurisesta mallitarinasta. Syistä, joita en tässä yhteydessä jää tarkemmin pohtimaan, ovat naisia koskevat kertomukset populaarikulttuurissa kapeammin edustettuna. Tutkimuksen kentällä on puolestaan esitetty väite siitä, että naisten elämänselviytymisen kohdistuva tutkimus on familistisen normin sävyttämänä keskittynyt liiaksi naiseen äitinä ja puolisona, yksineläjät ja lapsettomat naiset sivuuttaen (Mäkinen 2008, 17, 45–47).

2.3. Elämänmuutokset ja selviytyminen

Elämänmuutokset tai elämän erilaiset käännekohdat ovat laajalti kiinnostavia ja niitä sekä niistä selviytymistä koskevien kulttuuristen mallitarinoiden varanto kasvaa koko ajan. Kiinnostuksen toteamiseksi ei tarvitse kuin suunnata vaikka lähikaupan lehtihyllylle ja laskea siellä, monessako otsikossa avaudutaan tai tilitetään vaikkapa eroista ja uusista suhteista sekä menetetyistä, saaduista ja löydetyistä mahdollisuuksista.

Hieman yleistäen on mahdollista todeta, että kaikki ihmistä tutkivat tieteenalat ovat jollain tavalla kiinnostuneita elämänmuutoksista. Ihmisen fyysistä ulottuvuutta tutkiva lääketiede

pyrkii terveyden edistämiseen, joka yksilötasolla tarkoittaa usein uusien elämäntapojen omaksumista. Psykologia on kiinnostunut siitä, miten ihmisen mieli toimii muutoksessa. Ihmisen ja ihmisyyden sosiaalista ulottuvuutta tutkivien yhteiskuntatieteiden saralla sosiaalityötä voinee nimittää elämän muutoskohtien ja niiden seuraamusten ruohonjuuritason erityisasiantuntijaksi.

Vilma Hänninen (2000, 72) toteaa elämänmuutosten olevan kiinnostava tutkimuskohde sekä käytännöllisenä kysymyksenä, että teoreettisesti. Käytännön kiinnostavuus liittyy siihen, että elämänmuutokset ovat uhka ihmisen fyysiselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille, mutta samalla niihin sisältyy mahdollisuus uusiin myönteisiin kehityskulkuihin. Teoreettisessa mielessä kiinnostavuus syntyy siitä, miten ”muutostilanteessa näkymättömiksi muuntuneet rutiinimaiset suhtautumistavat murtuvat ja uusien merkitysten muotoutumisen prosessi tekee ne näkyviksi.” (Mt. 2000, 72.) Vaikka Hänninen mainitsee tässä yhteydessä vain fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin, voidaan hyvinvoinnin sosiaalinen ulottuvuus luonnollisesti ymmärtää ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuuteen kuuluvana erottamattomana osana.

Hoikkala, Purhonen ja Roos (2008, 36–37) puhuvat elämänmuutoksista elämän käännekohtina ja toteavat niiden olevan usein hyvin korostuneesti esillä elämäntarinoissa, joissa elettyä elämää puetaan kerrottuun muotoon. Elämän käännekohtaa ei välttämättä tunnisteta sellaiseksi tapahtumahetkellä, mutta jälkepäin tapahtumia tulkittaessa ne ovat kuin ”ankkureja tai organisoituvia tapahtumia, joiden ympärille elämäntarina rakentuu”. Elämän käännekohtaa voisi heidän mukaansa kutsua yksinkertaisemmin ”tärkeäksi tapahtumaksi elämässä”. (Mt. 37.) Puhuttiinpa sitten muutoksista tai käännekohdista, kyse on sellaisista tärkeiksi koetuista elämäntapahtumista, joilla on jälkikäteen tarkasteltuna ollut seurauksia myöhemmän elämäntapojen kannalta. Ymmärrän elämänmuutoksen ja elämän käännekohdan tarkoittavan samaa asiaa, joskin näistä kahdesta käsitteestä käännekohta suhteutuu luontevammin narratiivisen tutkimuksen pyrkimykseen jäsentää tutkimaansa ilmiötä juonellisesti.

Kaikki elämänmuutokset eivät tietenkään jäsenny kielteisiksi. Elämänmuutoksia koskevaa tutkimusta onkin kritisoitu siitä, että tutkimustraditiossa on keskitytty pitkälti tutkimaan elämänmuutosten negatiivisia seurauksia. Tämän väitetään tuoneen siihen muutoskieltesen ja jopa elämänpelkoiselta vaikuttavan sävyn (Hänninen 2000, 72). Kuitenkin elämässä tapahtuu myös myönteisiä käännteitä ja toisaalta ensin kielteisiksi koetut elämänmuutokset voivat hieman myöhemmin näyttäytyäkin myönteisten kehityskulkujen alkupisteinä (Hänninen 1991, 348–355).

Kielteiseksi jäsenyviin elämänmuutoksiin liittyy kiinteästi niistä selviytyminen. Tarve ja pyrkimys selviytymiseen tulee ajankohtaiseksi, silloin, kun elämä ei kulje totuttua tai odotettua polkua pitkin (Hyväri 2001, 76-77). Se, mikä kulloinkin ymmärretään selviytymiseksi, voi kuitenkin olla vaikeasti tavoitettavissa.

Miesten selviytymisen tapoja sosiaalityön väitöskirjassaan tutkinut Harri Jokiranta (2003, 23) määrittelee selviytymisen negaation kautta: selviytymisen vastakohtana on selviytymättömyys tai sen mahdollisuus, eli selviytyminen on sitä, että ei ole selviytymättä. Lisäksi selviytymistä hahmotellaan samassa yhteydessä elämänkulun ylläpitämisen prosessiksi elämän eri vaiheissa. (Jokiranta 2003, 28.) Tällainen suhteellisen lakea ja negaation kautta tapahtuva määrittelemineen itse asiassa avaa selviytymisen moninaisuutta. Voisiko toimiva yksilökohtainen selviytymisen määritelmä olla yksinkertaisesti sitä, että ei ainakaan ole ollut selviytymättä?

Yksi tapa tarkastella selviytymistä on tehdä jako psykologisesti orientoituvaan copingiin ja toisaalta sosiaalisesti konstruoituvaan selviytymiseen elämänkulkuun liittyvinä tapahtumina. Psykologiassa coping-tutkimuksen huomion kohteena on ihmisen kohtaamiin kriiseihin, uhkiin tai menetyksiin liittyvä stressinhallinta. Erilaisten elämäntapahtumien stressaavuutta on pyritty arvioimaan (kuten psykiatrit Thomas Holmes ja Richard Rahe pisteytyksessään vuonna 1967), jotta esimerkiksi sairastuneen tai eronneen tuen tarvetta olisi mahdollista ennakoita. Sitten on kuitenkin havaittu, että samat kokemukset kuormittavat ihmisiä eri tavoin. Vaikeiden ja menetyksiksi luokiteltavien elämänmuutosten tiedetään altistavan masennukselle (Brown & Harris 1978, ref. Hänninen 2011, 18) mutta jokainen vaikeita asioita kohdannut ei masennu. Selitystä voidaan hakea resilienssin käsitteestä.

Metallityön sanastosta (kehitys)psykologiaan ja sosiaalityeteisiin rantautunutta resilienssin (resilience) käsitettä käytetään kuvaamaan yksilön kykyä sietää erilaisia vastoinkäymisiä ja palautua niiden jälkeen jopa entistä toimintakykyisempään olotilaan. Suomen kielen arkisanastoon resilienssin käsite ei toistaiseksi ole vakiintunut. (Lipponen, Litovaara & Katajainen 2016, 243.) Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa resilienssi liitetään minän itsekorjautuvuuteen, joustavuuteen ja kykyyn ennakoita uhkia. (Barkman 2009, 246.) Suomeksi voitaisiin resilienssin sijaan puhua myös selviytymis- tai palautumiskyvystä. Viimeaikaisen resilienssitutkimuksen tärkeimmäksi viestiksi on tiivistetty se, että selviytymisen taitoja ja edellytyksiä on mahdollista kehittää ja lisätä koko elämän ajan. (Pietikäinen 2017, 182.)

Payne (2011, 429, 438–442) huomauttaa resilienssikeskustelun rakentuneen aikaisemmin eräiltä osin ongelmallisten oletusten varaan: individualistinen ennako-olettaus odottaa yksilön vastaavan yksin sopeutumiskyvystään. Lisäksi resilienssiä on pyritty usein määrittämään mustavalkoisesti, jolloin ihminen joko on tai ei ole resilientti. Paynen mukaan resilienssi tulisikin ymmärtää joustavana ja liikkuvana, erilaisissa tilanteissa eri tavoin esiin tulevana ominaisuutena. (Mt. 2011, 429, 438–442) Resilienssiä ei siis tule ajatella yksilön synnynnäisenä, muuttumattomana ominaisuutena, vaan se vaihtelee eri tilanteissa ja sitä on mahdollista pyrkiä myös tietoisesti vahvistamaan ja lisäämään. Sosiaalityön näkökulmasta selviytymisessä ei kuitenkaan ole koskaan kyse vain yksilön sisäisestä ominaisuudesta, vaan monenlaiset elämisen reunaehdot voivat tukea selviytymistä tai vaikeuttaa sitä.

Ei-toivottujen elämänmuutosten seurauksena syntyneitä tilanteita on mahdollista hahmottaa myös potentiaalisina toiminnallisina loukkuina, tilanteina, joissa mielekkyys on koetuksella ja elämän jatkuvuus uhattuna. Kannustinloukku ja kahden asunnon loukku ovat arkikielestäkin tuttuja loukkuja. Myös valinnan mahdollisuuksien lisääntyminen voi muodostaa loukun, jos päätösten tekeminen tuntuu raskaalta. Loukut perustuvat sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja ihmisten ja ihmisryhmien väliseen toimintaan. Yhteiskunta voi erilaisilla rakenteillaan ja institutionaalisilla käytännöillään tuottaa ja ylläpitää monenlaisia loukkuja. (Salonen & Oksanen 2011, 7-13.)

Jos palaamme vielä Giddensiin, minäidentiteettiin ja elämänpolitiikkaan minäidentiteettiä ylläpitävinä valintoina (Mt. 1991, 52–54, 215–216.), huomaamme, että aina ei ole mahdollista tehdä sellaisia elämänpoliittisia valintoja, jotka tukisivat minäidentiteettiä parhaalla mahdollisella tavalla. Valinnat on tehtävä niiden vaihtoehtojen joukosta, joita kulloinkin on tarjolla ja siinä tilanteessa, jossa valinnan mahdollisuus tai pakko tulee ajankohtaiseksi. Toimijuutta ja ulospääsyä sietämättömäksi koetusta tilanteesta voidaan joskus hakea jopa itsetuhoisin keinoin, kuten Irmeli Järventien (1993) itsemurhia käsittelevässä väitöskirjassa *Selviytyä hengiltä* havaitaan. Lisäksi valintoja tehdään vain niiden joskus hyvinkin hatarien tietojen ja aavistusten varassa, joita kulloinkin on käytettävissä. Jos kysymys jatkuvuudesta, tulevaisuudesta ja tulevaisuuden suunnasta on toistuvasti avoin, voi esimerkiksi väkivaltaisen parisuhteen jatkosta tai loppumisesta päättäminen käydä mahdottomaksi, kuten parisuhdeväkivaltaa ja sen kohteeksi joutuneiden selviytymistä tutkinut Auli Ojuri (2004, 35–36) toteaa.

Elämänmuutoksista selviytymistä on mahdollista tukea ja edistää. Oman erityisen kenttensä narratiivisuuden ja selviytymisen kontekstissa muodostaa narratiivinen terapia, jossa tietoisesti tavoitellaan elämäntarinan uudelleenmuotoilemista. Laajemmin tarkasteltuna kaikkea kuntoutumista voidaan ajatella tarinallisena prosessina. Ammatillisen auttamistyön näkökulmasta silloin huomioidaan, että arjen käytännöt vahvistavat kuntoutujan omaa identiteettiä ja lisäävät mahdollisuuksia toteuttaa omia tarinallisia projekteja, saada uusia näkökulmia elämään. Tarinallisen kuntoutumisen ideaa noudattelevat sellaiset käytännöt, kuten voimavarasuuntautunut kieli ongelmapuheen sijaan, asiakkaan oman toimijuuden korostaminen sekä tiedon ja tarinoiden jakaminen niin, että tapahtuneen muutoksen (esimerkiksi sairastumisen) sulauttaminen osaksi omaa elämäntarinaa helpottuisi. (Hänninen & Valkonen 1998; Hänninen 2000, 76.) Sosiaalityössä tällaisen tarinallisen kuntoutumisen ulottuvuus yhdistyy ilmeisimmin ja luontevimmin terapeutis-empaattiseen työorientaatioon, mutta se on läsnä ja mahdollista ottaa huomioon myös byrokraattis-hallinnollisessa työskentelyssä.

Köyhyyttä vastaan selviytymistä tutkittaessa on havaittu, että selviytymistä edistävät elämän taloudellisen ennakoitavuuden lisäksi kokemus myönteisistä vastavuoroisista kohtaamisista (niin ystävien kesken, kuin viranomaisten kanssa asioitaessa) sekä vaihtoehtoista ja valinnanmahdollisuuksista muodostuva kokemus riittävästä itsenäisyydestä. (Isola & Hiilamo & Turunen 2016, 150–160.) Tarinallisesti orientoituneen sosiaalityön näkökulmasta asiakkaan elämän ulkoisten reunaehtojen kohentaminen (kuten asumisen järjestäminen) näyttäytyykin asiakkaan oman tarinallisen projektin tukemisena: kun voimavaroja vapautuu lyhyen aikaperspektiivin selviytymiskamppailusta muihin tarkoituksiin, on elämää mahdollista suunnitella eteenpäin, siihen tulee nykyhetkeä pidempi ajallinen ulottuvuus ja suunniteltavuutta.

3. TUTKIMUSALUEENA KÖYHYYS

3.1. Absoluuttinen, suhteellinen ja subjektiivinen köyhyys

Köyhyyden määritelmistä yksiselitteisin, mutta kenties rajallisin on absoluuttinen köyhyysmääritelmä, jonka mukaan köyhyysraja on siinä, missä juuri ja juuri kyetään turvaamaan ihmisen kaikkein välttämättömin fyysinen olemassaolo. Köyhyys on siten nälkää, aliravitsemusta ja kokonaisvaltaista puutetta biologisten perustarpeiden tyydyttämisessä. Absoluuttinen köyhyys on etenkin kansainvälisessä avustustoiminnassa usein käytettävä määre, joka kuvaa nykyään lähinnä kehitysmaissa esiintyvää köyhyyttä. Absoluuttisen köyhyysmääritelmän käyttökelpoisuutta rajoittaa sen paikallinen ja ajallinen suhteellisuus: Maailmanpankin pitkään absoluuttisen köyhyyden rajana käyttämä dollari päivässä riittää eri alueilla eri tavoin, samoin vuosia sitten ja tänä päivänä. (Moisio 2006, 639; Kangas & Ritakallio 2008, 3-4.)

Suhteellinen köyhyysmääritelmä ottaa huomioon ajallisen ja paikallisen ulottuvuuden. Siinä köyhyys määrittyy suhteessa yhteiskunnassa yleisesti odotettuun, minimiksi katsottuun elintasoon. Kangas ja Ritakallio (2008, 3-4) viittaavat suhteellisen köyhyysmääritelmän historiallista alkuperää tavoitellessaan Adam Smithiin, joka muotoili asian jo 1776 teoksessaan *Kansojen varallisuudesta seuraavasti*:

”Välttämättömyyksillä ymmärrän, en pelkästään niitä tavaroita, jotka ovat välttämättömiä elämän ylläpitämiseen, vaan myös sellaisia asioita, joita ilman maassa vallalla olevan ajattelutavan mukaan kukaan kunniallinen ihminen, jopa alimpiin ryhmiin kuuluva, ei voi olla.”

(Smith 1776; ref. Kangas & Ritakallio 2008, 3-4.)

Smith käytti puuvillapaitaa ja nahkakenkiä esimerkkinä asioista, joita ilman kunniallinen ihminen ei julkisuudessa voi esiintyä, vaikka ne tiukasti ottaen eivät olisikaan välttämättömyksiä. Suhteellinen köyhyys on siis sitä, että jää vaille kulloisessakin

yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevaa normin mukaista elämisen tasoa (Townsend 1979, ref. Kangas & Ritakallio 2008, 5). Ihmisen kunniallisuus on yhteydessä tietynlaiseen kuluttamisen tasoon, joten suhteellisella köyhyydellä on moraalinen ulottuvuus. Moisio (2006, 639) kärjistää, että vauraassa niin sanotussa hyvinvointivaltiossa suhteellinen köyhyys voi saada absoluuttisen köyhyyden piirteitä silloin, kun yhteiskunnan normaaliin toimintaan osallistuminen käy mahdottomaksi ilman hyödykkeitä (Moision esimerkissä puhelinta), jotka elämisen kannalta eivät periaatteessa ole välttämättömiä. Se, mikä suhteelliseksi köyhyydeksi mielletään, on siis jatkuvasti liikkeessä.

Köyhyyssrajalla tarkoitetaan sellaista määriteltyä tulotasoa, jonka alapuolella henkilön tai perheen katsotaan olevan köyhä. Erilaisia köyhyyssrajoja syntyy esimerkiksi poliittisen päätöksenteon tasolla (jolloin köyhyyssrajana on esim. sosiaalietuuksien vähimmäistaso) tai asiantuntijalähtöisesti, kuten mediaanitulojen tai vähimmäistarvekorin kautta. Konsensuaalinen köyhyyssraja esittämällä väestötökselle kysymys siitä, millä vähimmäisellä tulotasolla kukin arvioi tulevansa toimeen. Usein köyhyystutkimuksessa köyhyyden kriteerinä on kaksoisehdon täyttyminen, kuten pienituloisuus ja samanaikaiset puutteet tarpeentyydytyksessä tai toimeentulotuen asiakkuus, jossa yhdistyy poliittisessa päätöksenteossa määritelty köyhyyssraja ja avun hakeminen. (Ritakallio & Kangas 2008, 7-18.)

Subjektiiivisella köyhyydellä tarkoitetaan henkilön omaa arviota omasta taloudellisesta tilanteestaan. Edellä mainittujen asiantuntijalähtöisten tai poliittisessä päätöksenteossa syntyvien köyhyyden määrittelemisen tapojen ongelmana on, että ne eivät välttämättä tavoita köyhyyttä henkilön yksilöllisenä kokemuksena. Subjektiiivisen köyhyyšnäkökulman voidaan ajatella vastaavan osaltaan tähän pulmaan. Sen kautta voidaan tavoittaa ihmisten tunteuksia toimeentulo-ongelmista. Subjektiiivisenköyhyyšnäkökulman tutkimuskäyttö ei kuitenkaan ole ongelmatonta, sillä ihmiset määrittelevät minimitoimeentuloon kuuluvat vähimmäisasiat hyvin eri tavoin (Kallio 2003, 39–41) ja toisaalta ihmisten kokemat sisäiset tunteukset eivät aina ole yhteneviä ulkoisen (objektiiiviseksi mielletyn) todellisuuden kanssa. (Kainulainen & Saari 2013, 24–27).

Ihmiset määrittelevät itselleen riittävän elintason eri tavoin. Sen, minkä yksi mieltää aivan tyydyttäväksi, voi toinen kokea puutteeksi ja yhdelle välttämätön hyödyke voi toiselle näyttäytyä täysin yhdentekevänä. Kohtalaisen hyvin toimeentulevat ihmiset voivat kysyttäessä kertoa kokevansa itsensä köyhiksi ja toisaalta ulkoisesti arvioituna köyhät todeta pärjäävänsä

melko hyvinkin. Tätä sisäisen tuntemuksen ja ulkoisen todellisuuden välistä ristiriitaa voidaan selittää psykologiasta lainatuilla kognitiivisen dissonanssin ja adaptaation käsitteillä.

Kognitiivisella dissonanssilla tarkoitetaan yleisesti sisäisen ja ulkoisen välistä ristiriitaa ja tarkemmin sitä, että omaa tilannetta ei joko kyetä arvioimaan tai sitten (arvostuseron vuoksi) tilanne, joka jollekulle toiselle merkitsisi kohtuullista elintaso, koetaankin huono-osaisuudeksi. Adaptaatio puolestaan viittaa sopeutumiseen, siihen, että hyvinvointia ja hyväosaisuutta arvioidaan niiden rajojen sisällä, jotka katsotaan itselle ylipäättään mahdollisiksi. Sellaiset asiat, jotka arvioidaan lähtökohtaisen mahdottomiksi, suljetaan rajojen ulkopuolelle eikä niihin edes pyritä. (Kainulainen & Saari 2013, 24–27.)

Suomalainen kvantitatiivinen köyhyyttä ja laajemmin huono-osaisuutta käsittelevä tutkimus kiinnittyy pohjoismaisen elinolotutkimuksen perinteeseen, johon kuuluvat laajat kvantitatiiviset väestötason aineistot. Kvantitatiivisen tutkimuksen ongelmana on kuitenkin ollut, että tutkittaessa huono-osaiseksi määrittyviä väestöryhmiä on esimerkiksi kyselytutkimusten vastauskato suurta. Lisäksi näiden tutkimusten ulkopuolelle ovat jääneet muut, kuin vakinaisesti Suomessa yksityiskotitalouksissa asuvat henkilöt, kuten osoitteettomat, erilaisissa hoitolaitoksissa asuvat ja vangit. (Niemelä & Saari 2013, 8-9.)

Erilaiset tavat määritellä ja mitata köyhyyttä tuottavat erilaista tietoa ilmiöstä. Tulotasoon kiinnittyvillä mittareilla ja tilastoilla on mahdollista saada tietoa köyhyiden yleisyydestä ja tehdä sitä näkyväksi yhteiskunnassa. Kvantitatiivinen köyhyystutkimus ei kuitenkaan riitä muodostamaan kokonaiskuvaa ja sen rinnalle tarvitaan laadullista tutkimusta laajentamaan ja monipuolistamaan ymmärrystä ilmiöstä.

3.2. Köyhyiden yksilöllinen, fatalistinen ja rakenteellinen selittäminen

Onko köyhä köyhä siksi, että köyhällä on heikko (työ)moraali ja kelvottomat elämäntavat? Määrääkö kohtalo köyhän osaksi esimerkiksi sairastumisen ja työttömyyden ja sitä kautta köyhyiden? Vai onko köyhyys pikemminkin seurausta esimerkiksi työpaikkojen ja koulutusmahdollisuuksien puutteesta, matalista palkoista ja sosiaalietuuksien riittämättömästä tasosta tai ennakkoluuloista, jotka vaikeuttavat esimerkiksi vammautuneiden tai erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien osallistumista yhteiskunnan toimintaan? Näihin kysymyksiin

tiivistyy perinteisesti kolmeen eri kategoriaan, yksilölliseen, fatalistiseen ja rakenteelliseen, jaettava teoreettinen keskustelu köyhyyden syistä. (Feather 1974 ref. Niemelä 2007, 586)

Van Oorschot ja Halman (2000, 7) puolestaan esittävät edellä kuvattua mukailevan, mutta nyanssirikkaamman nelikentän, jossa ensin erotetaan toisistaan yksilöllinen ja sosiaalinen selitys. Kummassakin selityksessä alakategorioina ovat vielä kohtalo ja syytös. Syntyy nelikenttä, jossa yksilöllinen syytös (kuten laiskuus) eroaa sairastumisen kaltaisesta yksilöllisestä kohtalosta ja sosiaalinen kohtalo (ymmärrettyä laman kaltaiseksi persoonattomaksi jäsenyväksi sosiaaliseksi prosessiksi) sosiaalisesta syytöksestä, jossa köyhyys on jonkin tunnistettavissa ja nimettävissä olevan yhteiskuntaryhmän tai –järjestelmän aikaansaannos tai yksilöitävissä olevien poliittisten toimien seurausta.

Sosiaalityön perinteessä köyhyyttä tai huono-osaisuutta ei koskaan selitetä ensisijaisesti yksilöön liittyvillä syillä tai kohtalolla, vaan selitystä haetaan pikemmin yhteiskunnassa vallitsevista rakenteista, jotka ovat ihmisten aikaansaannosta ja ihmisten muutettavissa. Samalle perustalle rakentui pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli (Blomberg & Kallio & Kroll 2010, 589). Suomalaisten on havaittu olevan muiden Pohjoismaiden asukkaisiin verrattuna hieman taipuvaisempia selittämään köyhyyttä yksilöön liittyvillä syillä, vaikka rakenteelliset ja fatalistiset selitykset saavat täälläkin suurimman kannatuksen. (Lepianka & Gelissen & van Oorschot 2010, 62–63; Blomberg ym. 2010, 589–590).

Niemelä (2007, 590–594), joka käyttää edellä mainittua van Oorschotin ja Halmanin (2000) nelikenttää, paikantaa suomalaisten köyhyyttä koskevat selitykset ennen kaikkea rakenteellisiksi työmarkkinatekijöiksi sekä fatalistiseksi sosiaaliseksi kohtaloksi tai yksilölliseksi kohtaloksi, epäonneksi. Omaksutuissa selitysmalleissa on pieniä eroja sukupuolten, koulutustason ja sosioekonomisen aseman välillä lähinnä siten, että yrittäjät, miehet ja vain perusasteen koulutuksen saaneet syyttävät köyhyydestä yksilöä hieman useammin kuin palkansaajat, naiset ja enemmän koulutusta saaneet. (Mt. 2007, 590–594).

Sosiaalityöntekijöiden asenteita tutkineet Blomberg, Kallio ja Kroll (2010, 594–597) havaitsivat sosiaalityöntekijöiden Suomessa kannattavan köyhyyden yksilöperäisiä selitysmalleja hieman useammin, kuin kollegansa muissa Pohjoismaissa. He erottivat lisäksi toisistaan sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneet ja ilman koulutusta olevat, joista ilman koulutusta olevat nojaavat koulutettuja useammin yksilöperäisiin selityksiin. Blombergin, Kallion ja Krollin aineisto on vuodelta 2007. Sosiaalityöntekijän kelpoisuusvaatimukset ovat sittemmin muuttuneet eikä sosiaalityöntekijänä toimiminen ilman sosiaalityön opintoja ole enää

mahdollista (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015). Asenteiden uudelleen tutkiminen olisikin siksi ajankohtaista ja aiheellista.

Tulkinnat ja selitykset köyhyyden syistä kantavat aina mukanaan arvoja, asenteita sekä poliittisia näkemyksiä. Leiseringin ja Leibfriedin (1999, ref. Moisio 2004, 355) köyhyyden individualisaatioteesin mukaan vauraissa länsimaissa käsitys köyhyydestä on muuttunut ohimeneväksi, kaikkia jossain elämänvaiheessa koskettavaksi ja tiettyyn elämänvaiheeseen liitettäväksi. Tällaista elämänvaiheisiin (kuten opiskeluaikaan) liittyvää hetkellistä köyhyyttä esiintyy myös niin sanotuissa ylemmissä sosiaaliluokissa. Lyhyet köyhyysjaksot eivät kuitenkaan jakaudu tasaisesti väestön kesken, vaan ne kasaantuvat samaan toistuvasti köyhien joukkoon. (Moisio 2004, 355.)

Köyhyyden selittäminen ohimeneväksi ja elämänvaiheeseen liittyväksi peittää helposti alleen sen, että kaikilla köyhyys ei jää väliaikaiseksi tai koske vain jotakin lyhyttä elämänvaihetta, vaan köyhyys voi olla läsnä kaikissa elämänkulun vaiheissa. Ei ole myöskään varmaa, että esimerkiksi opiskelijan tilapäiseksi ja elämänvaiheeseen liittyväksi mielletty köyhyys todella jäisi tilapäiseksi ja päättyisi valmistumisen myötä. Siksi on tarpeetonta rakentaa määritelmiä oikeasta tai väärästä köyhyydestä tai muodostaa näiden välille vastakkainasettelua.

3.3. 2000-luvun suomalaisen köyhyyden piirteitä

Taloudellinen toimeentulo on yksi hyvinvoinnin perustavista osa-alueista. Kokemus riittävästä toimeentulosta lisää elämänlaatua niin nuoruudessa, keski-ikässä kuin vanhuudessakin (Vaarama & Siljander & Luoma & Meriläinen 2010, 134). Kääntäen, kokemus riittämättömästä toimeentulosta heikentää elämänlaatua.

Suomessa köyhyys on vahvasti sidoksissa yksilön työmarkkina-asemaan ja köyhyys liittyy usein työttömyyteen. Yhä useamman on kuitenkin yhä vaikeampaa vastata työelämän koventuneiksi koettuihin vaatimuksiin. Tuloerot ovat kasvaneet 1990-luvulta alkaen ja selitykseksi on tarjottu sitä, että 1990-luvun lopulla alkanut nousukausi ei poiminutkaan kaikkia edeltäneen laman työmarkkinoilta syrjäyttämiä mukaansa. Samalla asuinalueiden eriytymiskehityksen myötä sosiaalisten etäisyyksien yhteiskunnan sisällä arvioidaan kasvavan ja kokemusmaailmojen eriytyvän. (Isola & Suominen 2016, 43–45; Saari 2015, 14–16.) Isola ja Suominen (2016, 35, 44) esittävät jopa, että suomalaiseen yhteiskuntaan on syntymässä tai

syntynyt uusi alaluokka. Yhä useampi köyhä pysyy köyhänä eikä pienituloisimmista kymmenyksistä juurikaan nousta suurituloisten joukkoon. Köyhyys toistuu eikä siitä päästä irrottautumaan. (Mt. 2006, 35, 44.)

Työmarkkina-aseman lisäksi köyhyys on selkeästi yhteydessä perhetyyppiin ja ikään. Muita useammin köyhiä ovat nuoret aikuiset ja toisaalta vanhukset. Yksineläjät ja yksinhuoltajat ovat köyhiä useammin, kuin kumppanin kanssa asuvat. Iäkkäät puolestaan ovat muita useammin pitkäaikaisköyhiä, eli köyhyys on jatkunut katkeamattomana useita vuosia kerrallaan. Vuosituhannen alussa yli puolella köyhyyttä kokeneista yli 65-vuotiaista kyse oli nimenomaan pitkäaikaisköyhyydestä, kun nuorten ja nuorten aikuisten köyhyys näyttäytyi tyypillisesti luonteeltaan tilapäisenä tai tilapäisenä, mutta toistuvana. (Moisio 2004, 348–351.)

Tyypillisiä köyhyysjakson laukaisevia tekijöitä niin Suomessa kuin muissa EU-maissa ja Yhdysvalloissa tiedetään olevan siirtymä työllisestä ei-työlliseksi (tyypillisesti joko työttömäksi jäämisen tai työkyvyn menettämisen seurauksena) ja muutos perherakenteessa, lähinnä avioero tai leskeksi jääminen. Vaikka eläkkeelle jääminenkin merkitsee siirtymää työllisestä ei-työlliseksi, se ei kuitenkaan aja köyhyyteen sellaista, joka ei aikaisemmin ole ollut köyhä. Toisaalta eläkkeelle jääminen ei yleensä kohenna entuudestaan köyhän tulotaso. (Penttilä & Kangas & Nordberg & Ritakallio 2003, 73–77.) Kuitenkin on huomattava, että pienikin eläke on säännöllinen, ennakoitavissa oleva tulo ja elämän taloudellinen ennakoitavuus voi lieventää köyhyyden kokemusta ja siten lisätä elämänlaatua. (Isola & Hiilamo & Turunen 2016, 150–160.)

Elämänkaaren mittaisessa tarkastelussa köyhyys on siis yleisintä alle 30-vuotiailla ja yli 65-vuotiailla, harvinaisempaa keski-ikäisillä. Nuorilla köyhyysjaksot ovat useammin tilapäisiä tai tilapäisiä, mutta toistuvia, kun taas ikääntyvien köyhyys on useammin luonteeltaan pitkäaikaista. (Moisio 2004, 358–351.) Iäkkäiden köyhyyden pitkäaikaista tai pysyvää luonnetta selitetään tavallisesti sillä, että ne köyhyydestä pois vievät tyypilliset reitit, jotka nuoremmilla ikäryhmillä ainakin periaatteessa ovat käytettävissään (tärkeimpänä työllistyminen), vähentyvät ja umpeutuvat ikävuosien karttuessa (Walker & Hennessy 2004, 81–85). Koettu köyhyys nakertaa hyvinvointia kaikenikäisillä, mutta erityisen kiinteästi sen on esitetty olevan yhteydessä ikääntyneiden kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin (Rogers 1999, ref. Rissanen & Ylinen 2014, 145).

Yhden näkökulman 2000-luvun köyhyyteen avaa kysymys ruoka-avun vakiintumisesta. Seurakuntien, järjestöjen ja yksityisten ihmisten organisoima ruoka-apu on ollut ilmiönä

olemassa jo ennen 1990-lukua, mutta 1990-luvun laman myötä leipäjonot ilmestyivät laajamittaisesti katukuvaan ja huomion kohteeksi. Ohisalo ja Saari (2014, 11–16, 22) toteavat ruoka-avun laajamittaisen kysynnän olevan merkki siitä, että hyvinvointivaltio vuotaa ja kysyvät, ovatko leipäjonot vakiintuneet 2010-luvulle tultaessa hiljaisella hyväksynnällä osaksi köyhyyspolitiikkaa.

Köyhyyden yhteydessä puhutaan usein syrjäytymisestä ja huono-osaisuudesta. Käsitteitä käytetään toisinaan lähestulkoon synonyymeinä, vaikka ne eivät merkityksiltään ole täysin päällekkäisiä. Kainulainen ja Saari (2013, 22) toteavat huono-osaisuuden olevan epämääräinen ja poliittisesti latautunut käsite, jolla viitataan erilaisiin mitattavissa oleviin hyvinvoinnin puutteisiin niiden ihmisten joukossa, joiden poliittisessa päätöksenteossa määritellään edustavan yhteiskunnan ”alempia kerroksia”. Huono-osaisuus määrittyy silloin kasaantuneiden hyvinvoinnin puutteiden kautta esimerkiksi pienituloisuutena, kehnoina asumisoloina ja työttömyytenä tai sairastavuutena. Näin määriteltynä huono-osaisuus pitää sisällään niin köyhyyden ymmärrettyjä syitä, kuin seurauksiakin. Eri asia on kuitenkin se, pitävätkö huono-osaisuuden tunnusmerkkien verkossa elävät ihmiset itse itseään huono-osaisina tai haluavatko määrittyä sellaisiksi. (Kainulainen & Saari 2013, 23–27.)

Raunio (2010, 272) puhuu syrjäytymisestä yksilöä ja yhteiskuntaa sekä yhteiskunnallista normaaliutta yhdistävän siteen heikkenemisenä. Syrjäytymistä voidaan tarkastella yhteiskunnallisia tekijöitä painottaen tai yksilön ja perheen kasautuvien ongelmien näkökulmasta, mutta yhteiskunnallista ja yksilöllistä tasoa ei ole mahdollista erottaa toisistaan. (Raunio 2010, 272–276). Syrjäytyminen sanana viittaa syrjään, ulkopuolelle tai osattomaksi jäämiseen. Sitä on käsitteenä kritisoitu laaja-alaiseksi, monitulkintaiseksi ja siten epämääräiseksi (Helne 2002, 8-9).

4. SUURET IKÄLUOKAT YHTEISKUNNALLISENA SUKUPOLVENA

4.1. Perhesukupolvi ja yhteiskunnallinen sukupolvi

Sukupolven käsitteellä ymmärretään olevan kaksi erilaista päämerkitystä: perhesukupolvi ja yhteiskunnallinen sukupolvi. Perhesukupolvi viittaa sukupolven biologiseen merkitykseen, sukupolveen osana sukulaisuusjärjestelmää. Tällaisessa mielessä ymmärretyn sukupolven muodostaa jokin tietty taso vanhempien ja heidän jälkeläistensä muodostamassa jatkumossa. (Eisenstadt 1956, ref. Purhonen 2007, 16.) Perhesukupolveen kuulumisen määrittäminen on verraten yksinkertaista: sukupolvien ketjussa meillä on paikkamme vanhempiemme lapsina, lastemme vanhempina, lastenlasten isovanhempina ja isovanhempien lapsenlapsina.

Yhteiskunnallinen sukupolvi on käsitteenä vaikeammin määriteltävissä. Anu Järvensivu (2014, 19–20) toteaa sukupolven yhteiskunnallisessa merkityksessään olevan kollektiivisesti kokemuksellinen käsite, jota ei voi nähdä eikä kuulla. Tavat, joilla sen voi tuntee sisältäpäin tai pyrkiä hahmottamaan sitä ulkopuolelta ovat vaikeasti sanoiksi puettavissa. Sukupolvea käsitteenään käyttävä tutkija astuukin ”tutulta ja turvalliselta maaperältä mahdollisesti pettäväälle alustalle”. (Järvensivu 2014, 20.) Käsitteeseen tukeutuminen vaatii ”luottamusta omaan havaitsemisen tapaan ja kykyyn perustella havaintonsa, vaikka samalla arvaa, että joku toinen ei havaitse samoin tai on jo lähtökohtaisesti eri mieltä” (Järvensivu 2014, 20). Semi Purhonen (2007) puolestaan tiivistää väitöskirjassaan sukupolven olevan ”sotkuinen käsite”.

Yhteiskunnallisen sukupolven käsitteen parissa operoivat tutkijat tukeutuvat yleisesti unkarilaiseen sosiologi Karl Mannheimiin, joka määritteli vuonna 1928 esseessään *Das Problem der Generationen* viisi ehtoa yhteiskunnallisen sukupolven muodostumiselle. Mannheimilainen yhteiskunnallinen sukupolvi ei perustu perhesukupolvien jatkumoon, vaan samanikäisyyteen, yhteisesti jaettuun kokemusmaailmaan ja avainkokemukseen (Virtanen 2005, 198). Mannheimilaisen määritelmän mukaan sukupolvi on (1) peräkkäisinä vuosina syntynyt kohortti, joka (2) jakaa sukupolviaseman suunnilleen samanikäisenä koetun ajankuvan kautta, mikä puolestaan (3) mahdollistaa ryhmittymään kuuluvien samankaltaisuuden ja johtaa lopulta (4) sukupolven aktualisoitumiseen erilaisiksi sukupolviliikkeiksi sekä siihen, että (5)

sukupolvi tulee itsestään tietoiseksi, ellei sukupolvena, niin vähintään tiettyä asiaa ajavana ryhmänä. (Mannheim 1952/1928, 278–286.)

Kaikki mannheimilaisen sukupolvikäsitteen kriteerit täyttäviä sukupolvia muodostuu verraten harvoin ja niiden väliin jää kohortteja, joilla ei ole yhteisiä avainkokemuksia. Pelkkä samaan kohorttiin kuulumisen eli samoihin aikoihin syntyminen ei riitä muodostamaan yhteiskunnallista sukupolvea. (Alestalo 2007, 146–147.) Puhdas mannheimilainen yhteiskunnallisen sukupolven määritelmä on vaativa, sillä se edellyttää sukupolvelta omaleimaista poliittista mobilisaatiota, jonka tunnistaminen on vahvasti tulkinnanvaraista. (Hoikkala & Paju 2008, 271.)

Mannheimilaiseen sukupolviteoriaan sisältyy käsitys nuoruusiän kokemusten keskeisyydestä ihmisen myöhemmän elämänsä kannalta. Noin 17 vuoden iässä koettu ”ajan henki” lyö sen mukaan leimansa ihmiseen. Nuoruuden kokemusten oletetaan ainakin jossain määrin selittävän sukupolven kuuluvan ajatuksia, tunteita ja käyttäytymismalleja. Mannheimilaisen sukupolviteorian on kuitenkin kritisoitu ylikorostavan nuoruusiän kokemusten merkitystä myöhempien kokemusten kustannuksella. Myöhempi tutkimus on tuonut esille ihmisen persoonan ja toiminnan moninaisuutta, tilanneriippuvuutta, muuntuvuutta ja muokattavuutta sekä osoittanut, että aivot jatkavat muovaantumistaan myös aikuisiällä. (Järvensivu 2014, 30–31; Roos 2005, 218).

Semi Purhosen (2007, 17) mukaan valtaosa sukupolvea kollektiivisena ilmiönä tarkastelevista sosiologisista tutkimuksista ymmärtää nykyisin sukupolven ”*siten, että sen jäsenet jakavat jonkin heitä yhdistävän kokemuksen, että sen jäseniä luonnehtii tietoisuus sukupolvensa erityislaadusta ja että sukupolvi näiden piirteidensä takia eroaa myös joidenkin muiden asioiden suhteen toisen ikäisistä, etenkin vanhemmista ihmisistä.* (Mt. 2007, 17.) Anu Järvensivu (2014, 20–21) lähestyy sukupolven käsitettä sen arkisten käytötapojen (kuten teknologian kehitysversioiden) kautta ja päätyy lopputulokseen, että sukupolvessa on pohjimmiltaan kyse samankaltaisuudesta, erilaisuudesta, ketjuista ja katkoksista. Jotain jatkuu ja jotain muuttuu aina, kun sukupolvi vaihtuu. Yhteiskunnallisessa sukupolvessa on silloin kysymys jonkinlaisesta sukulaissieluisuudesta ja hengenheimolaisuudesta, joka on peräisin samankaltaisista kokemuksista elämänsä aikana sekä nuoruudessa mielenmaisemaan painuneesta ajanhengestä. (Järvensivu 2014, 20–21).

Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista uppoutua syvemmälle keskusteluun esimerkiksi siitä, miten Mannheimin käyttämiä käsitteitä olisi tarkoituksenmukaista suomentaa. Nojaan

tässä tutkielmassa mannheimilaista sukupolvikäsitystä mukailevaan tulkintaan, jonka mukaan sukupolvesta voidaan puhua, kun yksilöillä on yhteisiä kokemuksia, jotka oikeuttavat puhumaan ainakin jollain lailla toisiaan ymmärtävästä ja joissain asioissa samoin ajattelevasta ryhmästä. Sukupolvitietoisuus syntyy siitä, että yksilö kokee esimerkiksi tiettyä ajankohtana syntymisen tai aikuistumisen jollain tavalla vaikuttaneen elämäntarinaansa. Se, että oma elämänkulku ja kehitysvaiheet ovat osuneet tiettyihin yhteiskunnan kehitysvaiheisiin, on yhteydessä siihen, millaista elämäntarinaa ihminen itselleen tuottaa (Järvensivu 2014, 26–27). Samaan sukupolveen kuuluvat pystyvät tunnistamaan sukupolvensa avainprosessit ja – tapahtumat, vaikka eivät niitä välttämättä jakaisikaan (Hoikkala 2008, 73).

Yhteiskunnallinen sukupolvi ei tarkoita, että kaikki siihen kuuluvat jakaisivat samoja henkilökohtaisia kokemuksia, suhtautuisivat niihin samoilla tavoilla tai olisivat tehneet niistä samanlaisia johtopäätöksiä. Matti Virtanen (2005, 202) käyttää maalta kaupunkiin muuttamista, koulutustason nousemista ja toimihenkilöitymistä esimerkkinä sellaisesta suurten ikäluokkien jaetusta kokemuksesta, joka on samanaikaisesti yhteinen ja erotteleva: siinä missä yksi muutti kaupunkiin, kouluttautui ja päätyi toimihenkilöksi, toinen jäi kansakoulun käytyään maaseudulle sekatoihin tai muutti siirtolaisena Ruotsiin. (Mt. 2005, 202.) Kaikkien tietynä ajanjaksona syntyneiden ihmisten muodostumasta kohortista voidaan erotella myös erilaisia eliittejä sen perusteella, mikä on niihin valikoituvien ihmisten suhde sukupolvelle ominaiseksi ymmärrettyyn liikehdintään. Enemmistöllä ikäryhmästä ei ole mitään kosketusta tällaiseen sukupolviliikehdintään ja he muodostavat sukupolven ikäluokkatason tai massasukupolven. Suurten ikäluokkien kohdalla tällaiseksi eliittejä seulovaksi sukupolviliikkeeksi on tarjottu 1960-luvun poliittista aktiivisuutta, johon ennen kaikkea silloiseen opiskelijanuorisoon kuuluneiden oli muodostettava kantansa. (Roos 2005, 212–214.) Toisaalta poliittista mobilisoitumista tapahtui myös maaseudulla, missä ”maaseudulle jääneet suurten ikäluokkien tytöt ja pojat solidarisoituivat sotilas-pienviljelijäisiensä kanssa unohdetun kansan liikkeeksi.” (Virtanen 2005, 206.)

Sukupolvia voidaan tutkia tarkastellen niiden sisäistä heterogeenisyyttä (kuten tässäkin tutkielmassa) tai vertaamalla eri sukupolvia suhteessa toisiinsa. Ihmiset eivät välttämättä jäsennä identiteettiään sukupolveen kuulumisen kautta. Kuitenkin tutkimuksessa sukupolven käsite auttaa yhdistämään toisiinsa iän ja aikakauden, yksilön kehityspsykologian ja elämänsäkaaren sekä yhteiskunnan muutosvirran (Järvensivu 2014, 354). Sukupolvista rakennetut tarinat nivoutuvat samalla osaksi kulttuurista tarinavarantoa rikastuttamaan tulkinnan ja ymmärtämisen tapoja. Lähtökohtanani tässä tutkielmassa on se, että suuret

ikäluokat muodostavat sellaisen yhteiskunnallisen sukupolven, jota on mahdollista ja mielekästä tarkastella erillään heitä ennen ja heidän jälkeensä syntyneistä.

4.2. Suuret ikäluokat Suomessa

Suuria ikäluokkia kutsutaan suuriksi ikäluokiksi, koska heitä oli ja on edelleen paljon. Toisen maailmansodan jälkeen vuosina 1945–50 Suomessa syntyi vuosittain noin 100 000 lasta. Syntyvyyden huippuvuosi oli 1947, minkä jälkeen syntyvyys pysyi korkealla 1950-luvun jälkipuolelle saakka. (Karisto 2005, 20–21.) Suomessa heti sodan jälkeen syntyneen ikäluokan koko poikkeaa heitä edeltäneistä ja heitä seuraavista ikäluokista huomattavasti, mahdollisesti enemmän kuin missään muualla maailmassa (Purhonen 2008, 18). Vuosittain syntyneiden lasten määrä 1940-luvun jälkimmäisellä puoliskolla oli lähes kaksinkertainen verrattuna 2010-lukuun, jolloin syntyneiden määrä on vakiintunut viidenkymmenen ja kuudenkymmenen tuhannen lapsen välille vuotta kohden (Suomen virallinen tilasto).

Yksimielisyyttä siitä, miten suuret ikäluokat tulisi syntymävuosien perusteella tarkalleen rajata, ei ole. Sitä, että ensimmäinen mukaan laskettava vuosi on 1945, pidetään selvänä: syntyvyys kääntyi voimakkaaseen nousuun heinä-elokuussa 1945 ja 24. elokuuta 1945 (yhdeksän kuukautta ensimmäisen jatkosodan jälkeisen joulun jälkeen) on suomalaisten kaikkien aikojen yleisin syntymäpäivä, jolloin syntyi lähes 500 lasta. Vuosina 1946–1949 syntyi kunakin yli ja 1950 hieman alle 100 000 lasta. (Karisto 2005, 20–21.) Antti Karisto (2005, 20) määrittelee suurten ikäluokkien päättyvän vuonna 1950 syntyneisiin ja toteaa muiden myöhempien vuosien olevan rajanvetona lähinnä keinotekoisia vaihtoehtoja. Purhonen (2008, 17–18) käyttää Karistoon viitaten samaa rajausta. Työelämän sukupolvia tutkineet Järvensivu, Nikkanen ja Syrjä (2014) puolestaan määrittelevät omassa tutkimuksessaan suuriksi ikäluokiksi 1945–1954 syntyneet, mutta toteavat rajauksen perusteena olevan pitkälti sen, että tutkimuksella haluttiin tavoittaa vielä työelämässä mukana olleita (Järvensivu & Syrjä 2014, 52–57). Kokemuksellisen sukupolven rajojen tavoittamiseen kalenteri onkin huono työkalu.

Suomalaisen yhteiskunnan sukupolvia elämäkerta-aineistojen pohjalta tutkinut J.P. Roos erottaa sukupolvitutkimuksen klassikoksi laskettavassa teoksessaan Suomalaisen sukupolvet (1987) 1980-luvulla eläneistä suomalaisista neljä eri sukupolvea: 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä syntyneen sotien ja puutteen sukupolven, 1920-luvun

puolenvälin ja 1930-luvun lopun välillä syntyneen sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolven, sodan aikana ja heti sen jälkeen 1940-luvulla syntyneen suuren murroksen sukupolven sekä 1950-luvulla syntyneen lähiöiden sukupolven. Tässä jaottelussa rajat on tarkoituksella piirretty joustaviksi, sillä varsinkin syrjäseuduilla kokemusmaailmat muuttuvat viiveellä. (Roos 1987, 51–59.)

Suuren murroksen sukupolvi eroaa Roosin (1987, 55–56) mukaan etenkin sitä vanhemmista, sodan ja puutteen kokeneista sukupolvista monin tavoin. Roos ajoittaa suuren murroksen aktiivisimmat vaiheet 1960-luvun lopulle, suomalaisen yhteiskunnan niin sanotun (suureksi murrokseksikin kutsutun) rakennemuutoksen aikoihin. Sukupolven tunnusomaisiksi yhteisiksi kokemuksiksi Roos mainitsee esimerkiksi maaltamuuton, koulunkäynnin pidentymisen ja koulutuksen merkityksen muuttumisen. Heidän nuoruudelleen tyypillistä oli television, auton ja kodinkoneiden kaltaisten aineellisen hyvinvoinnin merkkien ilmestyminen tavallisiin koteihin. Tämä sukupolvi oli myös aitiopaikalla kokemassa huomattavan sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden muutoksen, joka suomalaisten elämässä 1900-luvun aikana tapahtui. (Roos 1987, 55–56.)

Työelämän sukupolvia tutkineet Järvensivu, Nikkanen ja Syrjä (2014, 32) erottavat toisistaan laskukauden sukupolvet, joiden nuoruuden herkkyykokemukset ajoittuvat taantumaan ja toisaalta nousukauden sukupolvet, jotka ovat eläneet nuoruuttaan myönteisempien talousnäkyvien muokkaamassa turvallisessa ja optimistisessä ajanhengessä. Tällaisessa jaottelussa suuria ikäluokkia on luonnehdittu mielenmaisemaltaan nousun sukupolveksi. (Mt. 2014, 32.) Karisto (2005, 200) maalailee suurten ikäluokkien edustaneen sodanjälkeisinä vuosikymmeninä jälleenrakennuskauden tulevaisuudenuskoa. Hänninen (2011, 26) toteaa heidän työuriensa alun sijoittuneen aikaan, jolloin melko vähäiselläkin koulutuksella oli mahdollista edetä korkeisiin asemiin työelämässä, mikäli sinnikkyyttä ja eteenpäin pyrkimisen halua oli riittämiin. Iso osa ikäluokasta siirtyi työelämään suoraan kansakoulusta, eikä ammatillisen koulutuksen puuttuminen ollut pitkään aikaan este vakaalle työllistymiselle (Hänninen 2011, 26). Näiden myönteisiksi kuvautuvien lähtökohtien kääntöpuolena, sukupolven ikävinä kokemuksina, ovat toistuva törmääminen siihen, että eri elämänvaiheissa ”ollaani liikaa” sekä työuran jälkipuolella kokemus ikäsyrjinnästä ja työelämän vastentahtoinen jättäminen ”tahtomattaan pois potkittuna, tarpeettomana, ikääntyneenä ja työuran pidentämispuhein syyllistettynä”. (Järvensivu & Nikkanen 2014, 180–183.) Erityisesti 1990-

luvun laman on todettu näyttäytyvän sukupolven kertomuksissa käännekohtana, jonka jälkeen elämä ei enää palannut ennalleen: monet hyvissä asemissa olleet menettivät työnsä ja laman jälkeen uudelleen työllistyminen osoittautui vaikeaksi ikääntyneille ja elämän kolhimille, nuorempaan sukupolveen verrattuna vähemmän koulutetuille ihmisille. (Hänninen 2011, 26.)

Alasuutari (1996, 276) menee niin pitkälle, että kirjoittaa kaikkia sodanjälkeisen Suomen muutoksia voitavan tarkastella kertomuksena suurten ikäluokkien nuoruudesta, aikuistumisesta ja keski-ikäistymisestä. Sitä, miksi suurten ikäluokkien katsotaan muuttaneen yhteiskunnan instituutioita, on selitetty paitsi ikäluokkien koolla (jolloin instituutioiden on ollut pakko muuttua kyetäkseen ”sulattamaan” heidät), myös selittämällä heidät traditionaalisen yhteiskunnan eroosioagentteiksi, jotka pyyhkivät kaiken vanhan mennessään. (Giddens 1995, 140–147; Purhonen 2008, 19.)

Kuvasin edellä lyhyesti sitä, miten samanikäisten ja samoja kokemuksia jakavien ihmisten muodostama yhteiskunnallinen sukupolvi voidaan jakaa massasukupolveen ja erilaisiin eliitteihin. Tärkeimmäksi suurten ikäluokkien eliittiä ja tavallisia jäseniä erottavaksi tekijäksi on todettu korkeakoulutus tai sitä vaille jääminen (Karisto 2005, 28–29; Purhonen 2008, 200–205; Purhonen & Hoikkala 2008, 134–135). Suurten ikäluokkien yhteiseksi avainkokemukseksi on usein tarjottu ”1960-lukulaisuutta”, yhteiskunnallista aktiivisuutta ja osallistumista poliittisävytteiseen opiskelijatoimintaan. Tässä on kuitenkin ongelma: käsityksen yhteisestä avainkokemuksesta on muodostanut massasukupolveen verrattuna pieni joukko, joka omasta näkökulmastaan käsin päättää, mikä on olevinaan merkityksellistä ja esiintyy mielellään koko sukupolvensa äänenä. (Purhonen 2005, 222; 2008, 160–168.) Matti Virtanen (2005, 205) kuvaa sukupolven yhteistä kokemusmaailmaa metaforalla: yhteisessä näytelmässä jotkut ovat näyttämöllä, toiset permannolla, toiset parvekkeella (Mt. 2005, 205). Metafora johdattaa ajatuksiin esimerkiksi siitä, millaista näytelmää näyttämöllä on esitetty, pääsivätkö kaikki eteisestä salin puolelle ja poistettiinkö tai poistuiko joku jo väliajalla. Miltä väite yhteisestä kokemusmaailmasta heille näyttää ja ovatko heidän kertomuksensa osa sitä? Mitä näytelmästä voi sanoa, jos sitä ei itse ole nähnyt, mutta siitä kuulee toisten kertovan?

Suuria ikäluokkia koskevassa tutkimuksessa vaikuttaa elävän edelleen jonkinlainen myytti kapinoivasta, elämäntapa- ja kulttuurimurrokseen osallistuvasta nuorisosta. Taustalla lienee se seikka, että kuvaa suurista ikäluokista sukupolvena ovat rakentaneet vuosikymmenien ajan sukupolven sisältä, sen erilaisista eliiteistä nousevat äänet niin tutkimuksessa, kuin viestinnässäkin. Samalla se, millaista kuvaa sukupolvesta esitetään, vaikuttaa siihen, ketkä

voivat kokea kuuluvansa sukupolveen sen täysivaltaisina jäseninä. Purhonen (2005, 256) pukee tämän sanoiksi toteamalla, että yhteiskunnalliset sukupolvet ovat kielellisesti rakennettuja ja rakentuneita ja ne tuottavat diskursiivisesti paitsi toinen toisensa, myös itse itsensä, jolloin sukupolvitietoisuus on väistämättä julkisuudessa esiintyvien sukupolvidiskurssien muovaamaa ja värittämää.

Viimeisetkin suurten ikäluokkien edustajat ovat nyt 2010-luvun jälkipuolella saavuttaneet eläkeiän. Kolmannen iän käsitteen on esitetty tulleen ajankohtaiseksi Suomessa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä vastauksena siihen julkisessa keskustelussa ilmaistuun kansantaloudelliseen huoleen, jota väestön vanheneminen ja suurten ikäluokkien eläköityminen on herättänyt. Kolmannella iällä tarkoitetaan elämänsä vaihetta, jonka katsotaan ajoittuvan työiän tai keski-iän ja (hoivan tarpeen kautta jäsenyvän) varsinaisen vanhuuden väliin. Sitä voidaan luonnehtia henkilökohtaisena kokemuksena elämänvaiheeksi, jolloin ihminen ei koe olevansa (vielä) vanha tai vanhus. Taustalla on ihmisten eliniän pidentyminen ja se, että yhä useammat elävät yhä pidempään suhteellisen hyvävointisina ilman tarvetta varsinaiseen vanhuuteen liitettävään hoivaan ja huolenpitoon. (Karisto 2004, 91–93; Haarni 2010, 9-14.)

Puhe kolmannelta iästä rakentaa myönteistä kuvaa vanhenemisestä ja asettuu vastakkain niiden käsitysten kanssa, joissa elämän loppupuoli näyttäytyy lähinnä luopumisena ja alamäkenä. Kolmannessa iässä ajan vapautumisen palkkatyöstä katsotaan luovan arkeen uusia mahdollisuuksia ja kolmas ikä määrittyykin aktiivisen osallistumisen ja kuluttamisen, harrastusten, vapaaehtoistoiminnan sekä perheelle omistautumisen iloiseksi ja vauhdikkaaksikin ajaksi. Käsite on latautunut: se kantaa mukanaan odotuksia tuottavasta vanhenemisestä, jossa terveitä elämäntapoja noudattava aktiivinen ihanneikäntyöjää pysyy ensin pitkään työelämässä ja eläkkeelle jäätyään osallistuu monenlaiseen vapaaehtoistoimintaan, auttaa läheisiään, harrastaa ja kuluttaa. (Karisto 2004, 91–93, 102; Saarenheimo & Pietilä & Maunonaho & Tiihonen & Pohjolainen 2014, 54–58.) Kolmas ikä onkin käsite, joka kantaa mukanaan pyrkimystä osoittaa, että yhteisölleen monenlaista hyötyä tuottava eläkeläinen ei ole mikään kansantalouden ongelma, vaan elintärkeä voimavara. Kaikki eivät kuitenkaan voi tai halua elää vauhdikasta ja aktiivista elämää tarjoavien kolmatta ikää koskevien kulttuuristen kuvien, odotusten tai mallien mukaisesti. Aktiivisen ja iloisen varhaisvanhuuden konstruktion mahtumaton vanhuus näyttäytyy silloin vertailussa synkkänä ja ankeana. (Karisto 2004, 91–93, 102; Saarenheimo ym. 2014, 54–58.)

Lukeudun itse 1980-luvulla syntyneenä siihen ikäluokkaan, jota esimerkiksi diginatiiveiksi, nettisukupolveksi tai milleniaaleiksi kutsutaan. Vaikka en tunnista itsessäni kaikkia sukupolveni liitettäviä määreitä, pystyn tunnistamaan ne yleisesti monia ikätovereitani koskevana. Tekniikan nopeasta kehittämisestä ja kehityksen mukana pysymisestä saattaa tulla meille samanlainen jaettu, mutta erotteleva kokemus, kuin koulutuksesta tai maaltamuutosta aikanaan suurille ikäluokille. On ilmeistä, että sukupolvi näyttää erilaiselta sen sisältä tai aikalaisena tarkasteltuna, kuin ulkopuolisen silmin. Yhtä ilmeistä on se, että samaan ikäryhmään kuulumisen ei tarkoita samanlaisten kokemusten ja arvojen täydellistä jakamista. Sukupolvi on tutkimuskäytössä kaikkea muuta, kuin yksiselitteinen ja ongelmaton käsite. Se on kuitenkin käyttökelpoinen väline silloin, kun pyrkimyksenä on tavoittaa yksittäisten ihmisten ainutkertaisista, mutta monin tavoin samanlaisissa olosuhteissa muotoutuneista elämäntarinoista yhteisiä piirteitä.

5. TUTKIMUKSEN KULKU

5.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Elämässä tapahtuu muutoksia ja muutoksilla on seurauksia, joista yksi on usein köyhyys. Tutkielmani aiheena ovat näitä elämän muutoskohtia kuvaavat kertomukset ja se, millaisena elämä niissä jatkuu muutosten jälkeen. Ennen kuin etenen muutoskohtiin ja siihen, miten tarina niiden jälkeen jatkuu, esitän kuvauksen siitä, millaista elämäntulkua tarinoissa kuvataan ja millaisia niissä kohdattavat muutoskohdat ovat.

Tutkielmani aihepiiri oli karkeasti ottaen selvillä hyvin varhain tutkielmaa suunnitellessani. Tiesin, että käsittelisin tavalla tai toisella erilaisia elämän käännekohtia, jotka ovat johtaneet kokemukseen köyhyydestä. Tiesin myös, että haluaisin käyttää Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun yhteydessä syntyneitä aineistoa, sillä se kiinnosti minua laajuudessaan ja ainutlaatuisuudessaan. Olin lisäksi kiinnostunut siitä elämäntulkun vaiheesta, jota voidaan kutsua esimerkiksi myöhäiseksi keski-ikäiseksi tai eläkeiän kynnyksellä olemiseksi. Narratiivisessa tutkimuksessa puolestaan näin jotakin, jonka koin menetelmällisesti houkuttelevana.

Vaikka nämä tutkielman peruspilarit nousivat pystyyn nopeasti, oli tarkempien tutkimuskysymysten muotoileminen yllättävän haastavaa. Tavoitteenani oli alusta alkaen tavoittaa kertomusten kautta jotakin siitä, miten kuvautuu muutos totutussa ja odotetussakin elämäntulkussa. En ollut kiinnostunut niinkään muutosten seurauksena olevasta taloudellisesta tilanteesta, koska sitä – köyhyyttä – on valitsemani aineiston pohjalta jo runsaasti tutkittu. En ollut myöskään halukas tarttumaan vain tietyn tyyppistä muutosta kuvaaviin tarinoihin, koska halusin säilyttää sukupolvinäkökulman ja suhtauduin epäillen siihen, löytyisikö valitsemastani aineistosta tarpeeksi paljon tietyn ikäisten ihmisten kirjoittamia kuvauksia esimerkiksi avioeroista tai työttömäksi jäämisestä.

Koska muutoksen käsite jäi hieman jäsentymättömäksi möhkäleeksi, olisi tutkielmassa käsiteltävä ensin sitä, millaisia kertomuksia aineiston kirjoituksista muodostuu ja mitä niissä kohdattavat muutokset oikeastaan ovat. Vasta sen jälkeen olisi mahdollista paneutua siihen,

millaiseksi elämä muutoksen jälkeen ja suhtautuminen muutokseen kertomuksissa kuvautuu. Tutkimuskysymyksiä prosessin alussa olivatkin 1) *Millaisia tarinoita elämästä ennen ja jälkeen muutoksen kerrotaan* sekä 2) *Eroavatko elämänmuutosta kuvaavat tarinat toisistaan jollain olennaisella tavalla?*

Tutkielmani intressinä on rakentaa ymmärrystä elämän muutoskohdista ja siitä, millaiseksi elämä niiden jälkeen jäsentyy. Samalla läsnä on pyrkimys tuottaa sellaista tietoa, jota voidaan hyödyntää erityisesti odottamattomia ja ei-toivottuja käännteitä elämässään kokeneiden ja niistä selviytymisessä tukea tarvitsevien ihmisten kohtaamisessa ammatillisen auttamistyön areenoilla.

5.2. Eettisiä pohdintoja

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on laatinut luettelon tutkimuseettikan näkökulmasta hyvän tieteellisen käytännön lähtökohdista. Näihin lukeutuu esimerkiksi rehellisyyden, yleisen huolellisuuden ja tarkkuuden noudattaminen, muiden tekemän työn kunnioittaminen sekä tutkimuksen suunnittelu, toteuttaminen ja raportointi asianmukaisesti, tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, 6-7.)

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti pyrin tutkielmassani johdonmukaisuuteen ja tarkkuuteen sekä omassa argumentoinnissani, että viitatessani muiden tutkimuksiin. Eniten pohdintaa ja huomiota olen kohdistanut siihen, miten toimin aineistoni kanssa, sillä aineistoni on portti siihen kokemusten ja merkitysten maailmaan, jossa tutkielmani operoi. Analysoin aineistoani kertomuksina ja näytenäkökulmasta (ks. Alasuutari 2011, 88), mikä ei kuitenkaan tarkoita sen unohtamista, että aineiston kirjoitukset ovat peräisin ihmisiltä, jotka ovat pukeneet sanoiksi mahdollisesti arkaluontoisia ja kipeitäkin kokemuksiaan.

Aineistonani ovat kirjoitukset, jotka olen saanut käyttöni sähköisessä muodossa tekstitiedostoina. Tiedän kirjoittajista nimimerkin ja sukupuolen, joidenkin kohdalla myös sen, ovatko he kirjoittamisen aikaan asuneet maaseudulla vai kaupungissa. On todennäköistä, että en ole koskaan tavannut heistä ketään, ja vaikka olisinkin, en voi sitä tietää. Minulla ei siten ole vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen perustuvaa henkilökohtaista sidettä kirjoittajiin, vaan ainoastaan kirjoituksiin. Riitta Laakso (2009, 108) huomauttaa, että liiallisesta etäisyydestä tutkijan ja tutkittavien välillä voivat seurata hätköidyttä tai liian pitkälle menevät tulkinnot.

Toisaalta emotionaalisesti liian lähellä oleminenkin voi sokeuttaa tutkijan. Yliempaattisuus puolestaan tekee mahdottomaksi minkäänlaisen ihmistieteellisen tutkimuksen tekemisen: aina on olemassa mahdollisuus, että joku loukkaantuu tai pahoittaa mielensä. Tässä tutkielmassa en tutki yksittäisiä ihmisiä tai heidän henkilöhistoriaansa, vaan kertomuksia, ihmisten tietyissä ajassa ja tiettyyn tarkoitukseen tuottamia tulkintoja vaiheistaan.

Sosiaalityön tutkimuksen piirissä on käyty viime vuosina keskustelua siitä, miten tutkimuksen kohteena olevat ihmiset pystyttäisiin ottamaan paremmin mukaan tutkimuksen tekemiseen (Littlechild 2014, 16). En ole testannut tulkintojeni osuvuutta esimerkiksi kysymällä vastaavia kokemuksia omaavilta ihmisiltä, pitävätkö he rakentamiani tarinatyyppisiä uskottavina tai mahdollisina. On myös mahdollista, että aineistona olevien kertomusten kirjoittajat eivät hyväksyisi oman tarinansa niputtamista johonkin tiettyyn tarinatyppiin. Tutkielman tekijänä en väitäkään antavani ääntä millekään ihmisryhmälle, vaan pikemminkin kuulen ääniä ja teen niistä tulkintojani, joita raportoin. Tässä tutkielmassa tehdyt valinnat ja tulkinnat ovat minun ja joku muu olisi voinut toisenlaisia ratkaisuja käyttämällä päätyä toisenlaisiin päätelmiin. Pyrin kuvaamaan tutkimusprosessin kulun niin, että kulkemani reitti on lukijan seurattavissa ja ainakin periaatteellisella tasolla toistettavissa.

Ymmärrän sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen jakavan keskenään samat eettiset perusperiaatteet, tärkeimpinä ihmisarvon kunnioittaminen ja ihmisoikeuksien sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen. Sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden lähtökohtana puolestaan ovat yleisesti hyväksytyt modernin yhteiskunnan arvot (Raunio 2010, 82). Arkipäivän kertomuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun järjestämisen taustalla oli köyhien ihmisten aseman parantamiseen tähtäävä eetos ja kirjoittajat ovat uskoneet antaneensa tekstinsä hyvään tarkoitukseen. Tätä ihmisten luottamusta ei aineiston käyttäjien tule missään tilanteessa pettää. (Isola & Turunen 2014, 27). Tutkielmaa suunnitellessani pohdinkin, miten toimin, jos aineistosta nousisikin esiin teemoja, jotka voisivat antaa epäedullisen tai jopa haitallisen kuvan niistä ihmisistä, joiden kynästä tai näppäimistöltä aineistona olevat kirjoitukset ovat peräisin. Oli selvää, että en voi ennalta sitoutua esittämään vain tietyn sävyisiä tuloksia. Päädyin siihen, että olisin tutkimuseettisesti riittävän hyvin valmistautunut, jos ensinnäkin välttäisin epäedullisen kuvan tarkoitushakuista metsästämistä ja toiseksi varautuisin pohtimaan erityisen huolellisesti tutkimusprosessin kulkua ja tulkintojeni yleistettävyyttä, jos tulokseni lopulta olisivat sellaisia, että ne voisivat kääntyä kirjoittajia tai heidän edustamaansa ryhmää vastaan.

Tutkimusetiikka saa usein käytännöllisen ilmiön pohdinnoissa siitä, miten varmistetaan se, ettei tutkielmasta olisi haittaa siihen välillisesti tai välittömästi osallistuville ihmisille. Perusedellytykseksi nähdään yleensä osallistujien anonymiteetin suojaaminen, joka tämän tutkielman yhteydessä liittyy siihen, miten ja missä säilytän ja käsittelen aineistoani. Säilytän aineiston sisältävää tekstitiedostoa sekä niistä muodostamani juonitiivistelmiä tutkielmaproessin ajan salasanan takana erillisessä kansiossa, missä ne ovat vain minun luettavissani. Poistan kansion ja tiedostot, kun tutkielma on valmis. Samoin tutkimusraporttia kirjoittaessani huolehdin siitä, että tutkimusraporttiin ei päädy sellaisia sitaatteja tai yksittäisen kertomuksen yksityiskohtia, jotka tekisivät kirjoittajan helposti tunnistettavaksi ulkopuolisille.

En tietenkään kuvittele voivani tässä tutkielmassa tarkastella suurten ikäluokkien muodostamaa yhteiskunnallista sukupolvea sen sisältä käsin. Tutkielmassani on kyse tulkinnoista, joita olen omista lähtökohdistani ja tähän aikaan sidottuna tehnyt. Tätä kautta tutkielmani sisältää myös häivähdyksen sukupolvien vertaamista toisiinsa. Järvensivu (2014, 27) toteaa tällaisesta asetelmasta, että sukupolvea kirjoittava ja itsensä niihin jollain tavalla linkittävä tutkija asettuu samalla enemmän tai vähemmän oman sukupolvensa äänitorven asemaan, tasapainottelemaan massasukupolven ja sukupolveaan edustamaan lähteneen eliitin rajapinnalla. Samalla sukupolvikäsitettä käyttävän tutkijan on luotettava ihmisten (myös tutkijan tai tutkijoiden itsensä) sosiaalis-emotionaaliseen tietämiseen ja tietoon. Yhden ja pysyvän totuuden tavoittelemisesta on syytä luopua heti kättelyssä: tutkija ja tutkimus ovat rajallisia tiedon tuottamisen välineitä ja tarinat tosia vain pienen hetken ja rajatusta näkökulmasta. (Järvensivu 2014, 24–28.) Tämä sosiaaliseen konstruktionismin mukainen käsitys tietämisen luonteesta sekä sidonnaisuus aikaan ja paikkaan yhdistävät sukupolven käsitettä samalla narratiiviseen tutkimusotteeseen.

5.3. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineisto tutkimuksessa

Tutkielmani aineistona on kahdeksantoista Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun vuonna 2006 lähetettyä kirjoitusta. Seuraavassa esittelen kirjoituskilpailun tavoitteineen sekä sen yhteydessä syntyneen aineiston. Myöhemmin kuvaan, millaisin valinnoin ja rajauksin muodostin itse tässä tutkielmassa käyttämäni aineiston. Kutsun

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun lähetettyjä kirjoituksia jatkossa lyhyemmin köyhyyskirjoituksiksi.

Tiede, taide ja köyhä kansa ry järjesti vuonna 2006 kirjoituskilpailun otsikolla Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Kirjoituskilpailua voinee perustellusti luonnehtia suomalaisen laadullisen köyhyystutkimuksen 2000-luvun voimannäytöksi. Sen järjestämisen taustalla oli havainto siitä, että asiantuntijat, tutkijat ja poliittiset päättäjät puhuvat köyhyydestä tilastotietojen ja numeroiden valossa, arkitodellisuudesta irrallaan. Kirjoituskilpailun tavoitteena oli tarjota köyhäksi itsensä kokeville ihmisille kanava, jonka kautta he voisivat saada kokemuksiaan kuuluviin ja lisätä siten ymmärrystä köyhyydestä nyky-Suomessa.

Ilmoitusta kirjoituskilpailusta (liite 1.) jaettiin kesäkuussa 2006 julkaistun lehdistötiedotteen välityksellä sekä työ- ja elinkeinotoimistojen, kuntien sosiaalitoimistojen ja Kelan silloisen asiakaslehden Kelan sanomien kautta. Ilmoituksessa toivottiin vapaamuotoisia kirjoituksia, mutta korostettiin kuitenkin omista kokemuksista kertomista. Kirjoituksissa pyydettiin käsittelemään erityisesti kahta seikkaa: sitä, miten köyhyys tuli elämään ja sitä, mitä keinoja kirjoittaja käyttää arjessa pärjätäkseen. Ilmoituksessa mainittiin, että kirjoituskilpailun tekstejä voidaan julkaista ja käyttää myöhemmin tutkimustarkoituksiin. Näin onkin tehty: kirjoituksista on julkaistu Anna-Maria Isolan toimittamana antologia Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä (2007) ja runokokoelma Rikas runo (toim. Mikkonen & Typpö 2009) ja niitä on hyödynnetty tutkimuksellisesti viime vuosiin saakka. (Isola & Turunen 2014, 12–13.)

Laajimmin aineistoa on hyödynnetty Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa - tutkimushankkeessa, jonka tarpeisiin tutkijat keräsivät vuonna 2012 uusista kirjoituksista koostuvan seuranta-aineisto valikoidulta joukolta vuoden 2006 kirjoituskilpailun osallistujista. (Isola & Turunen 2014, 12–13.) Aineistoja on käytetty myös useisiin hankkeiden ulkopuolisiin artikkeleihin sekä tähän mennessä yli kahteenkymmeneen pro gradu –tutkielmaan lähinnä sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan aloilta. Kirjoituksia säilyttää nykyisin Tampereen yliopiston yhteydessä toimiva Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, joka myös ylläpitää ajantasaista luetteloa aineistoa hyödyntäneistä julkaisuista. Köyhyyskirjoituksista muodostuvan aineiston tarkemmat viitetiedot ovat löydettävissä tutkielman lähdeluettelosta.

Kirjoituskilpailussa ei asetettu kirjoituksille vähimmäismittaa, vaan korostettiin sitä, että lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita. Kirjoitusten enimmäispituudeksi toivottiin noin kahtakymmentä sivua. Kirjoituksia saapui kirjeitse tai sähköpostitse noin 850 ja kirjoitusten pituudet vaihtelevat sivun asetteluista riippuen yhdestä hieman yli kahteenkymmeneen arkkiiin.

Kirjoittajille ehdotettiin kysymyksiä ja aiheita, joiden kautta aihetta oli mahdollista lähestyä, mutta kirjoitusten lopullinen sisältö riippui kunkin kirjoittajan omista valinnoista. Kirjoitukset ovat kirjoituspyynnön mukaisesti vapaamuotoisia ja niiden joukossa on esimerkiksi omaelämäkerrallisia kirjoituksia, lapsuusmuisteluita, kirjoittajan fiktiivisiksi mainitsemia tekstejä sekä runoja.

Tekstit on lähetetty kirjoituskilpailuun, joten niitä on todennäköisesti suunniteltu ja hiottu kilpailumenestystäkin silmällä pitäen. Kirjoittajat ovat saattaneet miettiä, millaisia kirjoituksia kilpailuun halutaan ja millaisilla kirjoituksilla siinä voisi menestyä ja kirjoittaa sen mukaisesti. Kirjoituskilpailun järjestäjät eivät määritelleet tai asettaneet köyhyydelle kriteereitä eikä osallistumisen edellytyksenä ei ollut myöskään kirjoitushetkellä jatkuva köyhyys. Jokainen kirjoittaja on siten itse tahollaan arvioinut itsensä sellaiseksi henkilöksi, jolla on oikeus ottaa osaa köyhyyskokemuksia kartoittavaan kirjoituskilpailuun.

Lienee todennäköistä, että kirjoituskilpailun osallistujiksi valikoitui kirjallisesti lahjakkaita ja kouluttautuneitakin ihmisiä (Isola & Turunen 2014, 23). Köyhyyskirjoituksista onkin todettu, että ne edustavat verraten hyväosaista köyhyyttä. Kirjoittajat ovat kirjoittamiseen pystyviä ja halukkaita ihmisiä, joilla on välineet ja paikka, missä kirjoittaa. (Ruokonen 2007; ref. Isola & Turunen 2014, 25). Kuitenkin köyhyyskirjoituksia on käytetty etenkin pitkäaikaisen ja katkeamattoman köyhyiden tutkimiseen, kuten Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -hankkeessa.

Kuten jo edellä totesin, oman tarinan kertomisella voi olla monenlaisia tarkoituksiperiä. Köyhyyskirjoituksia ei kirjoitettu pöytälaatikkoon, vaan ne on tarkoitettu luettaviksi. Oletettuja lukijoita ovat olleet ainakin kirjoituskilpailun järjestäjät, joita kirjoituksissa puhutellaan välillä suoraankin ja joiden toivotaan välittävän kirjoitusten viestiä laajemmille yleisöille. Jotkut kirjoittajat aikovat käyttää kirjoitusta selventääkseen kiinnostuneille läheisille elämänvaiheitaan, kuten nainen, (P496), joka kertoo, miten *”kaksi tytärtäni ovat kiinnostuneita elämäkerrastani. Heille vien (päivämäärä ja paikkakunta), samalla ovat toisen lapsenlapsen rippijuhlat.”*

Kirjoituskilpailuilmoituksessa mainittiin, että kirjoituksia voidaan julkaista ja niitä voidaan myöhemmin hyödyntää tutkimuksissa. Tätä kautta kirjoituksilla on jo kirjoitusvaiheessa ollut hypoteettinen suuri yleisö lukijakuntanaan. (Kirjoituskilpailuun osallistui myös kirjoittajia, jotka kielsivät kirjoituksensa käyttämisen muihin tarkoituksiin kuin kilpailuun, mutta tällaiset kirjoitukset rajasin käyttämäni aineiston ulkopuolelle.) Mahdollisen lukijakunnan laajuuteen

nähdessä kirjoitukset ovat henkilökohtaisuudessaan hätkähdyttävänkin avoimia ja yksityiskohtaisia. Tulkitseen sen kuvaavan osaltaan sitä, miten tärkeäksi kirjoittajat ovat kokeneet omankin tarinansa kertomisen tässä heille tarjoutuneessa kontekstissa. Kirjoituskilpailukutsu on ollut sanamuodoiltaan ilmeisen onnistunut, sillä se on houkuttellut myös omista kirjallisista taidoistaan epävarmoja tarttumaan kynään.

”Tämä kirjoituskilpailukertomus, pelkän kansakoulun käyneenä tuottaa hankaluuksia saada kerrottavansa siihen muotoon, että muutkin sen ymmärtäisivät. Tulee kirjoitusvirheitä, sanatkin menee epäjärjestykseen, kieliopistakaan en muista enää mitään. Mutta toivottavasti jaksatte lukea ja jonkun tolkun saatte” (P071, nainen)

Jos kirjoituskilpailun osallistujia luonnehditaan sukupolven käsitteen yhteydessä tutuksi tulleen massasukupolvi-eliitti -jaottelun kautta, on todettava heidän kuuluvan selvästi massasukupolveen. Kirjoittajat ovat niitä massasukupolveen laskettavia ”tavallisia ihmisiä”, joille tunnusomaista on esimerkiksi lyhyeksi jäänyt koulutus ja kovan työnteon korostaminen, perhekeskeisyys, elämässä koetut erilaiset terveyteen ja talouteen liittyvät vaikeudet ja niiden kanssa pärjääminen. (Hoikkala & Purhonen 2008, 51–67).

Tutkielmani eroaa köyhyyskirjoitusten aikaisemman tutkimuskäytön valtavirrasta siinä, että kiinnostuksen kohteena ovat pikemminkin muutokset tai käännekohdat, kuin se, millaiseksi muutosten seurauksena oleva tila, köyhyys jäsentyy. Pro gradu -tutkielmissa köyhyyskirjoituksia on tähän mennessä käytetty erityisesti eri elämänvaiheissa, kuten nuorena aikuisuudessa tai vanhuudessa koetun köyhyyden tutkimiseen, mutta toistaiseksi suurten ikäluokkien köyhyyskirjoituksia ei ole tutkittu erikseen.

5.4. Tutkimusaineiston muotoutuminen

Tutkielmani aineistona on kahdeksantoista Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun vuonna 2006 lähetettyä kirjoitusta. Tein kirjoituksia nykyisin hallinnoivaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon kirjallisen aineistopyynnön lokakuussa 2017 ja sain yhteensä noin 850 kirjoitusta sisältävät sähköiset tiedostot käyttöni hieman sen jälkeen. Aineistopyynnön yhteydessä kuvailin lyhyesti tutkielmani tarkoitusta, joka ei prosessin aikana ole ratkaisevalla tavalla muuttunut.

Saatuani kirjoitukset käyttöni halusin ensimmäiseksi löytää kirjoitusten joukosta kaikki ne tekstit, joiden kirjoittajan syntymävuosi ajoittui välille 1945–1950 tai kirjoittajan ikä oli kirjoitushetkellä 55–61 vuotta. Olin valmistautunut tarvittaessa laventamaan ikähaitaria kumpaankin suuntaan, jos kirjoituksia ei löytyisi tarpeeksi. Tiesin etukäteen aineistokuvailun perusteella, että kirjoitusten yhteyteen on tallennusvaiheessa liitetty kirjoittajan ikä ja sukupuoli, mikäli kirjoittaja on ne kirjoituksensa yhteydessä ilmoittanut. Oletin, että nämä taustatiedot löytyisivät lähes kaikista kirjoituksista ja että suunnittelemani ensimmäisen ikäperustaisen valikoimisen tekeminen olisi teknisesti helppoa. Olin kuitenkin väärässä. Kirjoitusten seulominen osoittautui siten aikaa vieväksi manuaaliseksi työksi.

Lukiessani kirjoituksia havaitsin, että huomattavan suuri osa kirjoituksista oli sellaisia, että kirjoitukseen tallennusvaiheessa merkittyihin taustatietoihin ikää ei ollut liitetty, mutta kirjoittajan ikä kuitenkin löytyi kirjoituksesta. Niinpä aloitin aineistoon sukeltamisen lukemalla koko kirjoituskilpailuaineiston silmäillen läpi. Hyppäsin yli ne kirjoitukset, joiden taustatietoihin kirjoittajan ikä oli merkitty ja oli muuta kuin etsimäni. Siirryin seuraavaan kirjoitukseen myös, jos kirjoituksen sisällössä esiintyi sota-ajan lapsuusmuistojen tai tuoreiden pienten lasten vanhemmuutta koskevien kokemusten kaltaisia viitteitä siitä, että kirjoittaja on selvästi etsimääni nuorempi tai vanhempi.

Käytin kirjoittajan iän toteamiseen joko kirjoitukseen tallentamisvaiheessa merkittyä tietoa tai kirjoituksen sisältöä, mikäli siellä mainittiin ikä vuosina, syntymävuosi tai muu iän ja vuosiluvun yhteys (esimerkiksi lapsen syntymävuosi ja oma ikä silloin), jonka perusteella ikä oli mahdollista päätellä. Varmuudella hakemani ikäisten henkilöiden kirjoituksia kaikki tekstityypit mukaan lukien oli yhteensä 67 kappaletta. Kahdesti tallennettu ja ilmeisesti lähetetty ruotsinkielinen runo on tässä laskettu yhdeksi kirjoitukseksi.

Iän suhteen varmaksi katsomieni kirjoitusten suuren määrän vuoksi päädyin jo tässä vaiheessa jättämään tarkastelun ulkopuolelle ne kirjoitukset, joissa kirjoittajan iän osumisesta haettuun haarukkaan oli vahvoja vihjeitä, mutta ei varmuutta. Tarkastelun ulkopuolelle jäivät siis sellaiset kirjoitukset, joissa kirjoittaja ilmaisi ikänsä summittaisin määrein kuten ”viisikymppinen” tai ”kohta eläkkeelle” tai ikää olisi pitänyt arvioida sellaisista elämäntapaan liittyvistä maininnoista kuin ”60-luvun alussa maailmalle leivän perään”.

Tämän ensimmäisen lukukierroksen jälkeen noin 850 kirjoitusta oli supistunut kuuteenkymmeneenseitsemään kirjoitukseen, joiden kirjoittajat olivat varmuudella haetun ikäisiä. Seuraavalla lukukierroksella rajasin pois kirjoitukset, joissa kirjoittaja kirjoittaa toisesta

henkilöstä (esimerkiksi äiti pojastaan, hoitaja potilaastaan), yleisluontoiset pohdinnat köyhyyden olemuksesta sekä jotakin yksittäistä elämänvaihetta tai hyvin kapeaa ajanjaksoa käsittelevät kirjoitukset, kuten muistelut lapsuudesta tai opiskelujasta. Yksi ajallisesti kattava omaelämäkerrallinen kirjoitus (P505) rajautui tässä vaiheessa aineistoni ulkopuolelle, koska kirjoituksen yhteyteen oli tallennettu kirjoituskilpailun jälkeen saapunut viesti, jonka mukaan kirjoittaja kieltää kirjoituksensa käyttämisen mihinkään muuhun kuin kirjoituskilpailuun. Tulkitsin tämän kirjoittajan lähettämän nimenomaisen kiellon yksiselitteisesti estävän kirjoituksen käyttämisen, sillä tutkimukseen osallistumisesta on voitava aina kieltäytyä missä tahansa vaiheessa.

Tulkitsin kirjoituksen omaelämäkerralliseksi, jos se oli joko minämuotoinen tai sisälsi jonkinlaisen saateen, jossa kirjoittaja kertoi tekstinsä käsittelevän omia kokemuksia. Runot päädyin rajaamaan aineistoni ulkopuolelle. Runoissa ongelmana oli tapahtumien ajallisen järjestyksen jääminen epäselväksi sekä yleinen sisällön abstraktius. Säilytin aineistossani kuitenkin yhden runoon (P353) liitetyn saatekirjeen, joka sisälsi kirjoittajan suoraa kerrontaa perheensä vaiheista.

Omaelämäkerrallisiksi tulkittavia ja lähes koko elämäntarinan mittaisen aikajänteen sisältäviä kirjoituksia (joiden käyttämistä kirjoittaja ei ollut kieltänyt) oli yhteensä 27 kappaletta. Tässä vaiheessa laadin näistä kirjoituksista juonitiivistelmät kolmesta syystä. Ensinnäkin halusin tarkistaa, löytyykö jokaisesta tässä vaiheessa mukana olleesta kirjoituksesta ajallisesti jäsennettävissä oleva juoni käännekohtineen. Toiseksi, juonitiivistelmien tekeminen auttaa vertailemaan toisiinsa laajojakin tekstikokonaisuuksia sekä löytämään yhdistäviä ja erottavia piirteitä (Alasuutari 2011, 131), joita analyysin edetessä pyrkisin tavoittamaan. Kolmas juonitiivistelmien tehtävä olisi toimia jatkossa muistini tukena, hakemistona aineistoon.

Laatiessani juonitiivistelmiä havaitsin, että tässä vaiheessa mukana oli vielä kirjoituksia, joissa tapahtumien ajallista järjestystä ei ollut mahdollista hahmottaa sekä kirjoituksia, joissa juoneen jäi huomattavan pitkä – jopa vuosikymmenien mittainen - aukko. Lisäksi mukana oli yksi kirjoitus, jossa minämuotoisuudesta huolimatta painottui kirjoittajan perheenjäsenen sairauskertomus diagnooseineen. Nämä kirjoitukset päätin jättää analyysin ulkopuolelle. Lopullinen tutkimusaineistoni käsittää 18 omaelämäkerrallista kirjoitusta, joiden aikajänne ylittää lapsuudesta kirjoitushetken tuntumaan. Kuusitoista kirjoitusta sisältää useampia sellaisia juonenkäänteitä, joissa elämässä tapahtuu selkeä ja kokonaisvaltaiseksi jäsentyvä muutos. Koska kirjoitukset on alun perin kirjoitettu köyhyysaiheiseen kirjoituskilpailuun, ei ole yllätys,

että kaikkien niissä kuvattujen elämänmuutosten kerrotaan vaikuttaneen ainakin jollain tavalla kertojan taloudelliseen asemaan. Yksi kirjoitus (S179) sisältää vain yhden tällaisen käänteen, mutta päätin (lähinnä intuitiivisin perustein) säilyttää sen aineistossa, koska dramaattisuudessaan ja ilmaisuvoimaisuudessaan se vaikutti tiivistävän jotakin hyvin olennaista. Lisäksi aineistossa on samanlaisin perustein säilynyt mukana yksi kirjoitus (P341), jossa niukkuus on jatkunut läpi elämän. Siinä kirjoittaja, yksinelävä nainen, kommentoi omasta näkökulmastaan jotakin, jonka ymmärrän heijastelevan suuria ikäluokkia koskevaa kulttuurista mallitarinaa nousukaudesta. Muissa kirjoituksissa köyhyys ei ole ollut koko elämän mittaista, vaan siitä on ainakin jossain vaiheessa irtauduttu. Kirjoittajien enemmistöä voinee luonnehtia verraten hyväosaista elämää maistaneiksi ihmisiksi, joiden arkeen köyhyys on tullut jonkin käännekohdan kautta häiriöksi odotettuun elämäntulkintaan.

Kirjoituksista 16 on naisten ja kaksi miesten kirjoittamia. Naisten on todettu muodostaneen myös koko kirjoituskilpailun osallistujien enemmistön (Isola 2012, 26). Aineistonani olevien kirjoitusten pituudet vaihtelevat suuresti. Kirjasinkokoon 12 ja riviväliin 1,5 muokattuna lyhimmät kirjoitukset ovat yhden sivun mittaisia ja pisin puolestaan 23 sivua. Kirjoitusten mediaanipituus oli viisi sivua ja aineistoa yhteensä 106 sivua.

Aineiston rajaamisen eri vaiheissa olen joutunut jättämään aineistoni ulkopuolelle sellaisia kirjoituksia, jotka varmasti olisivat rikastuttaneet analyysia. Erityisen harmillisena pidän sitä, että jouduin jättämään ulkopuolelle edellä mainitut iän osalta epävarmat kirjoitukset. Tekstimassan äärellä hikoilleena aloittelevana opinnäytteen laatijana päädyin tällaiseen mutkat suoriksi oikoneeseen ratkaisuun, koska tarkasteluun otettavan tekstin sivumäärää oli saatava tehokkaasti supistettua, jotta jonkinlaisen laadullisen analyysin yrittäminen olisi tutkielman tekemiseen käytettävissä olevan ajan puitteissa mahdollista.

Nimitän kirjoituksia jatkossa kertomuksiksi tai tarinoiksi. Käsitteet ilmentävät valitun tutkimuksellisen lähestymistavan suhdetta aineistoon enkä siis käytä kertomuksen tai tarinan käsitteitä synonyyminä fiktiolle. Luen kirjoituksia tarinoina, joissa on juoni. En kysy, ovatko kertomukset totta vai ei: niiden todellisuusperusta tai totuudellisuus on narratiivisessa lähestymistavassa epäoleellista, sillä kiinnostuksen kohteena on nimenomaan se, millaisen kuvan tarkasteltavasta ilmiöstä kertomukset antavat.

Tutkimusaineistona käyttämäni kirjoitukset eivät ole varsinaisia omaelämäkertoja, mutta niissä on elämäkerrallisia piirteitä. Virpi Nuutinen (2015, 28) kutsuu omassa sosiaalityön pro

gradussaan köyhyyskirjoituksia temaattisiksi osaelämäkerroiksi: ne kuvaavat kirjoittajiensa elämäntulkua osittain ja tietystä, rajallisesta näkökulmasta. Jonkin toisen näkökulman kautta samat kirjoittajat voisivat rakentaa hyvin toisenlaisen kuvauksen elämästään. Omaelämäkerralliset kirjoitukset voidaan ymmärtää omien aiempien vaiheiden muistelemiseksi, jossa Saarenheimon (1997, 177–178) mukaan on aina kyse identiteetin rakentumisesta ja uudelleenrakentumisesta. Muistettu minä on siten aina konstruktio, tulkinta ja abstraktio.

J.P. Roos (1987, 35) käytti elämäkerta-aineistoja tutkiessaan lähtökohtanaan olettamaa, että ihmisen muisti on valikoiva ja elämän keskeisillä käännekohtilla on taipumus jäädä päällimmäiseksi mieleen. Pidän samalla tavalla todennäköisenä, että köyhyyskirjoituksiin ovat päätyneet ne kirjoittajien elämän käännekohdat, joita he pitävät ainakin köyhyysaiheisen elämäntarinansa kannalta olennaisina ja kertomisen arvoisina.

Köyhyyskirjoitukset ovat laajuudessaan ainutlaatuinen ja sellaiseksi tunnustettu (Isola & Turunen 2014, 26) sekä viime vuosiin saakka käytetty aineisto. Kirjoituskilpailusta on kulunut aikaa toistakymmentä vuotta, mutta aineiston ikä ei ole tutkimuksessa ongelma, kunhan kysymyksenasettelut ovat sellaisia, että aineiston mahdolliset rajoitteet otetaan huomioon. Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena ovat kirjoittajien kuvaukset kokemuksistaan ja aineisto on tällaista tarkoitusta varten käyttökelpoinen. Aineistoa hyödyntämällä kunnioitan aineiston kerääjien ja kirjoituskilpailun osallistujien aikaisempaa vaivannäköä.

5.5. Analyysin kulku

Vilma Hänninen (2000, 136) toteaa, että laadullisen tutkimuksen kentällä esiintyy kahdenlaista suhtautumista tutkimusmenetelmiin. Empiristishenkisillä, objektiivisuutta tavoittelevilla menetelmävalinnoilla on pyritty kohentamaan laadullisen tutkimuksen tieteellistä uskottavuutta. Toinen vaihtoehto on lähestyä aineistoa verrattain intuitiivisesti, jolloin tutkijan subjektiivinen panos aineiston tulkinnassa korostuu. Siihen, millaiset menetelmälliset ratkaisut kulloinkin ovat mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia, vaikuttavat tutkimusongelman ja -kohteen luonteen lisäksi tutkimuksen toteuttamisen käytännön reunaehdot. (Mt, 2000, 136).

Sovellan narratiivista lähestymistapaa, joka sopii hyvin elämäkerrallisten aineistojen tutkimiseen silloin, kun mielenkiinnon kohteena ovat ihmisten käsitykset, jäsenyykset ja

tulkinnat. Köyhyyskirjoitukset ovat suhteellisen vapaasti kerrottuja kuvauksia kirjoittajiensa kokemusmaailmasta ja siten tarkasteltavissa narratiivisesti. Merkityksistä kiinnostuneen narratiivisen analyysin peruskysymyksiä ovat esimerkiksi se, millaisia tarinoita kerrotaan, miksi niitä kerrotaan, kenelle ja mihin tarkoitukseen kertomus on rakennettu, miksi tapahtumat kuvataan tietyssä järjestyksessä, mitä kertomuksessa saavutetaan ja millaisesta kulttuurisesta tarinavarannosta kertomus ammentaa osia tai mitä kulttuurisia taustaoletuksia se pitää sisällään (Riessmann 2008, 11).

Kuten jo edellä toin esiin, narratiivinen tutkimus näyttäytyy enemmän laveana tutkimusotteena, kuin selkeärajaaisena menetelmänä. Narratiivinen tutkimus onkin siten pitkälti soveltamista ja järjeilemistä. Heikkinen, Syrjälä ja Huttunen (2007; ref. Heikkinen 2015, 164–165) esittävät narratiiviselle tutkimukselle viisi validointiperiaatetta, joiden avulla narratiivista tutkimusta on mahdollista arvioida. Periaatteista ensimmäinen, historiallisen jatkuvuuden periaate, täyttyy silloin, kun kertomuksen ajalliset ja paikalliset yhteydet pyritään tekemään lukijalle tiettäväksi. Refleksiivisyyden periaate merkitsee, että tutkija tarkastelee omia ymmärtämysyhteyksiään suhteessa tutkimuksen kohteeseen. Dialektisuuden periaate painottaa tulkintaa dialogisena ja dialektisena prosessina, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa tutkittavan kohteen ja muun maailman kanssa. Neljäs ja viides periaate, toimivuus ja havahduttavuus, puolestaan muistuttavat, että tutkimuksen tulisi tuottaa jotakin hyödyllistä ja käyttökelpoista ja avata parhaimmillaan lukijalle jokin uusi näkökulma maailmaan. (Heikkinen & Syrjälä & Huttunen 2007; ref. Heikkinen 2015, 164–165).

Edellä kuvasin, miten tutkimusaineiston valikoituminen tapahtui kolmen lukukierroksen aikana. Aineiston valikoitumista ja sen analyysia ei kuitenkaan ole mahdollista jakaa toisistaan erillisiksi vaiheiksi. Ne tapahtuivat pikemminkin limittäin, kuin perätysten. Kirjoituksia on mahdotonta lukea ilman, että niistä tekisi samalla vähintään alustavia huomioita. Pertti Alasuutari (2011, 39), joka jakaa laadullisen analyysin havaintojen pelkistämiseksi ja arvoituksen ratkaisemiseksi, huomauttaa näiden vaiheiden käytännössä nivoutuvan aina toisiinsa. Aineiston valikoitumisvaiheessa tekemääni kolmatta lukukierrosta juonitiivistelmiseen voisi yhtä hyvin kutsua vähittäiseksi liukumaksi kohti analyysia.

Narratiivista aineistoa on mahdollista tarkastella keskittyen joko tarinaan kokonaisuutena tai tarinoista löytyviin teemoihin kategorioittain. Lisäksi on mahdollista painottaa joko tarinan sisältöä tai muotoa. Näistä ulottuvuuksista muodostuu neljä mahdollista aineiston lukemisen tapaa, jotka eivät kuitenkaan ole toisistaan täysin erillisiä eikä tutkimuksen tarvitse sitoutua

yhteen ainoaan lukemisen tapaan. Tarkastelemalla kertomusta kokonaisuutena ja sisältöä painottaen voidaan kertomuksista tunnistaa erilaisia juonirakenteita. (Lieblich & Tuval-Maschiach & Zilber 1998, 12–13). Edetessäni aineiston muodostamisesta kohti aineiston analyysia mukailin holistista lukutapaa. Luin kutakin kertomusta omana kokonaisuutenaan etsien sen juonen olennaista sisältöä ja peruslogiikkaa. Muodostin juonitiivistelmiäni hyödyntäen ja Hännistä (2000, 33) mukailen jokaisesta kertomuksesta yhden tai kahden virkkeen mittaisen ydintarinan, joka mielestäni kiteytti tiivistetyksi sen, mikä kussakin tarinassa oli olennaista. Kiinnitin huomioni ennen kaikkea kunkin tarinan käännekohtiin, tilanteisiin, joissa kerrotun elämäntarinan kulku muuttuu. En tehnyt ajatuksellista eroa käännekohtaan ja ajallisesti pidemmän käänneperiodin, kuten työttömäksi jäämisen ja sitä seuraavan työttömyysjakson (ks. Hoikkala & Purhonen & Roos 2008, 37) välille, sillä käännekohta ja käänneperiodi ovat osa samaa kokonaisuutta.

Käytin kunkin kertomuksen sisäisen peruslogiikan tunnistamisen tukena länsimaisen tarinaperinteen tarinatyyppejen perusjaottelua. Länsimaisen tarinaperinteen väitetään koostuvan neljästä antiikin ajoilta periytyvästä perustarinasta tai juonityypistä, joiden muunnelmia suurin osa kerrotuista tarinoista edelleen on. Niistä ensimmäisessä, romanssissa tai sankaritarinassa, alkutilanne on harmoninen, mutta pahuuden voimat ilmestyvät uhkaamaan harmoniaa. Päähenkilön on taisteltava pahaa vastaan ja vasta voitettua taistelun jälkeen alun harmonia palautuu. Taistelu merkitsee sankarin kykyjen asettamista julkiseen testiin. Toinen perustarina on tragedia, jossa asetelma on romanssin kaltainen, mutta päähenkilö ei voita näyttämölle astunutta pahaa. Kolmannessa perustarinassa, komediassa, esiintyy konfliktiksi kärjistyvä ristiriita. Konfliktin laukeamiseksi tarvitaan sellainen välitila, jossa normaalielämän säännöt eivät enää päde. Asetelman komediallisuus ei kuitenkaan tarkoita, että kertomus olisi välttämättä millään tavalla hauska tai sellaiseksi tarkoitettu. Neljäs perustarinan muoto on satiiri, joka tuo älyllisen leikittelynsä keinoin esiin kertomuksen tapahtumien sekä muiden tarinatyyppejen järjettömyyttä. (Czarniawska 2004, 20–22; Hänninen 1991, 96). Nämä perustarinat eivät riitä kattamaan kaikkia mahdollisia esiintyviä juonityyppejä ja esimerkiksi Hänninen (1991, 96) täydensi työpaikan menetystä tarinana käsittelevässä artikkelissaan tätä jaottelua rikostarinalla, jossa vastakkain ovat päähenkilön henkilökohtainen etu ja yhteisön paras.

Aineistoni kahdeksastatoista kirjoituksesta viittä voidaan kuvata kertomuksena suhteellisen puhtaaksi sankaritarinaksi. Niissä päähenkilö kuvaa voitokasta kamppailuaan pahaa vastaan. Taistelun voitokkuus on suhteellista, mutta lopputuloksena on joka tapauksessa tilanne, joka

kuvataan mielekkäämmäksi ja paremmaksi, kuin mitä häviöstä tai taistelussa epäonnistumisesta olisi seurannut. Päähenkilö tavoittaa siis tilanteen, jossa hän selviytyy, tai ainakin välttää selviytymättömyyden mahdollisuuden. Kahdeksassa kertomuksessa on tragedian piirteitä: päähenkilö taistelee pahan voimia vastaan, mutta häviää taistelun. Kahdessa kertomuksessa yhdistyivät sankaritarinan ja komedian piirteet: jotta taistelu voidaan niissä katsoa voitetuksi, tarvitaan kummassakin päähenkilön kamppailun lisäksi siihenastisen elämän säännöt romuttava välitila, kuten vakava sairastuminen tai muutto ulkomaille vieraisiin oloihin. Yhdessä kertomuksessa tragediaan sekoittuu rikostarinan piirteitä, kun päähenkilö kyseenalaistaa ja rikkoo yhteisön normeja käydessään kamppailuaan pahaa vastaan.

Kaksi kirjoitusta ei sopinut tähän tarinatyypin perusjaotteluun, mutta niistä ei myöskään muodostu uutta selkeää tarinatyyppeä. Niitä yhdistää se, että pahaa tai elämän harmonian uhkaavia voimia vastaan ei ryhdytä niissä kamppailemaan ollenkaan. Syynä vaikuttaa olevan joko liiallinen kiltteys ja myötätunto tai toimintakyvyn täydellinen menettäminen, lamaan tuminen.

Juonitiivistelmien ja kunkin kertomuksen tarinatyypin tunnistamisen kautta muodostin kuudennen luvun kuvauksen siitä, millaisia elämäntarinoita aineiston kertomuksista rakentuu sekä seitsemännessä luvussa esiteltävät kaksi muutoksen tai käännekohdan jälkeistä elämää kuvaavaa tarinatyyppeä.

Käytän aineisto-otteita teknisesti ottaen kahdella tavalla. Lauseen sisään sovitettuna, aineistosta poimitut erityisen osuviksi katsomani yksittäiset sanat tai muutaman sanan tiivistykset olen erottanut omasta tekstistäni kursivilla. Pidemmät aineisto-otteet olen merkinnyt kursivilla, lainausmerkeillä ja erottamalla ne omaksi kappaleekseen. Kunkin aineisto-otteen yhteyteen merkitty kirjaimen ja kolmen numeron muodostama koodi viittaa tunnukseen, jolla otteen sisältävä kirjoitus on tallennettu Arkipäivän kertomuksia köyhyydestä –aineistoon. Kirjaintunnuksella P merkityt kirjoitukset on alun perin lähetetty kirjoituskilpailuun postitse ja S-tunnuksella merkityt puolestaan sähköpostitse. Analyysia tehdessäni en ole erotellut kirjoituksia niiden saapumisväylän perusteella. Yhdessä sitaatissa olen luettavuuden parantamiseksi kirjoittanut numeroin ilmaistuja lukuja kirjaimin auki, mutta muita muutoksia en ole sitaatteihin tehnyt.

6. ELÄMÄNKULKU JA KÄÄNNEKOHDAT KERTOMUKSISSA

Tässä luvussa keskityn tarkemmin siihen, millaisia ovat aineistossa kerrotut elämäkulut ja elämän muutos- tai käännekohdat. Kertomukset alkavat lapsuuden tai nuoruuden kuvauksista ja etenevät aikuisuuden kautta kirjoitushetkeen. Tarinan aloittaminen vuosikymmenten takaa voi viestiä siitä, että kirjoittajat ovat tulkinneet koko elämänhistoriansa olevan merkityksellistä myöhempien tapahtumien ja nykyhetken tulkitsemisessa. Toisaalta se voi kertoa kirjoittajien innokkuudesta, siitä, että kirjoitushaluiset ihmiset ovat kynään tartuttuaan päättäneet sanoa sanottavansa perusteellisesti. Joka tapauksessa aikajänne avaa mahdollisuuden elämäntarinan tarkasteluun kokonaisuutena ja suhteessa ympäröivään aikaan.

6.1. Lapsuus, nuoruus ja lyhyet koulutuspolut

Käsitys suurista ikäluokista erityisenä ja erottavana sukupolvena esiintyy toistuvasti aineistossani. Moni kirjoittaja on omaksunut tämän tavan puhua itsestään osana ikätovereiden muodostamaa joukkoa ja käyttää sitä suorasanaisesti taustoittamaan omaelämäkerrallista kirjoitusta. Samalla kertomuksiin rakentuu lähtökohtaisesti oletus siitä, että lukija tietää jotakin siitä, mitä suuriin ikäluokkiin kuuluminen voi tarkoittaa.

”Olen syntynyt toisen maailmansodan jälkeen, kuulun ns. suuriin ikäluokkiin.” (P341, nainen)

”Kuulun suureen ikäluokkaan v-45, sodan loputtua syntyneisiin.” (P071, nainen)

”Minä synnyin 1948 suurten ikäluokkien mukana.” (P231, mies)

Suurten ikäluokkien tyypilliseksi avainkokemukseksi on esitetty lapsuus maaseudulla ja myöhemmin muuttaminen maalta kaupunkiin (Roos 1987, 56; Hoikkala & Purhonen 2008, 58; Juntto & Vilkkonen 2005; 115). Aineistoni kertomukset noudattavat tätä jatkumoa. Kertomuksissa lapsuudenkoti on *punamultainen tölli keskellä korpea* ja siellä eletään pitkälti omavaraistaloudessa. Kontrastia lapsuuden ja nykyhetken välille muodostavat kuvaukset siitä, miten lapsuudenkodista puuttuivat sellaiset mukavuudet, joita nykyisin pidetään

itsestään selvyytenä tai asumisen vähimmäiskriteerinä.

”Sähkövaloa tai juoksevaa vettä ei ollut. Eikä sinne kulkenut minkäänlaista tietä, pitkospiita ja polkuja vain. Lähimpään puhelimeen oli matkaa 4 km, samaten kouluun ja lähimpään kauppaan.” (S025, nainen)

Kuvauksissa lapsuudenkodista ja lapsuudesta toistuu aineellinen niukkuus, jonka ymmärretään olleen jälleenrakennusajan oloissa enemmän sääntö, kuin poikkeus.

”puutetta oli melkein kaikesta, kuten useilla muillakin ihmisillä sodan jälkeen” (P341, nainen)

”Laihana lohtuna että oli paljon muitakin köyhiä” (P069, nainen)

Yhdessäkään aineistoon päätyneessä kertomuksessa lapsuudenkoti ei jäsenny vauraaksi tai vakavaraiseksi. Tätä voivat selittää paitsi jälleenrakennusajan yleisesti vaativat olot, myös se, että kirjoituksissa kyse on jossain elämänsä vaiheessa köyhyyttä kokeneista ihmisistä ja taustalla oleva (perheen tai suvun) varallisuus suojanee ainakin jossain määrin myöhemmältäkin köyhyydeltä.

Lapsuudenkuvauksissa muodostuu kertomuksia hyvästä ja huonosta lapsuudesta. Näitä erottavana seikkana ei ole aineellinen toimeentulo tai elintaso. Hyvän lapsuuden tarinassa korostuu vaatimattoman kodin rakkauden ja välittämisen täyteinen ilmapiiri sekä kodin ja vanhempien kunniallisuus. *”Kaikesta huolimatta lapsuuteni muistot ovat ihania, rakkautta täynnä, välittämistä, toisista välittämistä.” (S277, nainen)*

Huonoksi lapsuudeksi kuvautuvat sellaiset monin tavoin puutteelliset olosuhteet, joista elämää taaksepäin tarkasteltaessa tulkitaan muodostuneen vaikeat lähtökohdat koko myöhemmälle elämälle. Köyhyydestä, kaltoinkohtelusta ja laiminlyödyksi joutumisesta seuraa kertomuksissa kehno itsetunto ja puuttumaan jäävä hyväksynnän tunne. Tällaisista monin tavoin puutteellisista lapsuuden oloista lähdetään maailmalle nuorina ja valmistautumattomina vaihteleviin olosuhteisiin.

Suurten ikäluokkien tavalliset jäsenet suuntasivat työelämään lyhyen muodollisen koulutuksen jälkeen. Yhteiskunnalliset jaot asettivat heidän nuoruudessaan vielä reunaehdonsa sille, millaisia koulutusreittejä kukin saattoi valita, vaikka rajalinjoja oli jo ainakin periaatteessa mahdollista myös ylittää (Heiskanen 2014, 210-222.)

Aineistoni kertomuksissa oppivelvollisuuden jälkeinen koulutus ei ole itsestäänselvyys. Korkeakoulutuksesta kerrotaan vain kahdessa kahdeksastatoista kertomuksesta ja näistäkin toisessa koulutus on hankittu myöhemmin aikuisiällä. Niissä kertomuksissa, joissa oppivelvollisuuden jälkeistä koulutusta on saatu ja siitä mainitaan, erottuu versioita, joissa vanhempi tai vanhemmat ovat tukeneet lasten kouluttautumista ja tehneet uhrauksiakin sen eteen. Toinen versio on sellainen, jossa kotoa ei tukea ole saatu, mutta kouluttautumaan on silti pystytty omin keinoin.

”Yksinhuoltajaäidille oli tärkeää, että lapset saavat käydä kouluja. Äiti olisi itse aikoinaan halunnut oppia ja opiskella, mutta eihän tyttölapsille sitä mahdollisuutta annettu. Äiti halusi antaa sen mahdollisuuden nyt tytöilleen kuin pojalleenkin. Velkaantumisen ja rahanpuutteen uhallakin.” (S113, nainen)

Tällaiset kuvaukset lapsen eteen uhrautuvasta, valistuneesta ja viisaasta vanhemmasta ovat osa kertomusta rakkauden ja välittämisen täyteisestä lapsuudesta. Kaltoinkohtelua ja laiminlyödyksi tulemistä sisältävä lapsuus puolestaan estää koulunkäyntiin keskittymisen hyvinkin konkreettisesti. *”Usein jouduimme juoksemaan turvaan, XXX kaupungin sukulaisiin. Aina ei kirjoja kerinnyt mukaan ottaa, niin läksyt jäivät lukematta.” (P496, nainen)*

Vaikeiksi jäsenyivistä lapsuuden kotioloistakin voi avautua reittejä koulutukseen. Vapaaoppilaspaikalle päässeen naisen kertomuksessa koulu näyttäytyy paikkana, johon liittyy jatkuva kokemus ulkopuolisuudesta ja huonommuudesta. Köyhästä perheestä ammattikouluun hakeutunut mies puolestaan selittää koulutuksensa jääneen todellisia kykyjä vähäisemmäksi ja syynä olleen kyllästyminen avun pyytämiseen köyhäinhuollosta.

”Häpesin paljon oppikouluun mentyäni kurjia ryysyjäni ja rikkinäisiä kenkiäni, joissa jalat kastuivat syksyisin. Itsetuntoni meni jo silloin, en uskaltanut koskaan näyttää luokkatovereilleni missä asuin ja selittelin saavani paremman takin tai kengät lähiaikoina.” (S140, nainen)

”Aikanaan menin ammattikouluun ja jouduin kerjäämään köyhäinhuollosta maksumääräyksen kuukausittain matkalippua varten.” – ”Minä päätin että opiskelen saadakseni ammatin enkä jatka siitä eteenpäin vaikka kykyjä siihenkin oli.” (P231, mies)

Useissa naisten kertomuksissa ensimmäiset työpaikat ovat apulaisen pestejä myymälöissä tai toimimista lastenhoitajana tai kotiapulaisena perheissä. Purhonen ja Hoikkala (2014, 55) nimittävät tällaista palkattuna työvoimana perheissä toimimista hierarkkisen piikayhteiskunnan struktuurin jäänteeksi. Kuitenkin ainakin niissä kirjoituksissa, joissa lapsuuden kotiolot kuvataan monin tavoin vaikeiksi, näyttäytyy vieraaseen perheeseen ja vieraalle paikkakunnalle palkatuksi työvoimaksi muuttaminen myönteisenä käänteenä. Hyväksi koetussa perheessä kotiapulaisena toimiminen voi jäsentyä jopa korjaavaksi kokemukseksi.

”Ensimmäistä kertaa elämässäni tunsin, että minuakin arvostettiin, ja kohdeltiin niin kuin olisin ollut ihminen ihmisten joukossa enkä jokin kummajainen.” (S025, nainen)

”Sain harjoitella kaikkia kodin askareita. Aluksi en uskonut omiin kykyihini, en osannut laittaa ruokaa, mutta rouva opetti kärsivällisesti, niin että opin.”--- Elin elämäni kaikkein huolettominta aikaa.” (P496, nainen)

Nuoruuteen liitetään kertomuksissa koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyviä toiveita ja suunnitelmia. Niille on kuitenkin ominaista alistaisuus arjen vaatimuksille. Viimeistään lasten saamisen myötä *”haaveet kampaajan ammatista ja omasta kampaamosta saivat jäädä, jatkoin lihapuolen myyjän työtä kahden kuukauden äitiysloman jälkeen.” (P071, nainen)*

Vähäiseksi jäänyt muodollinen koulutus tunnistetaan tarinoissa köyhyydelle altistavaksi tekijäksi. Omaa vähäiseksi jäänyttä koulutusta selitetään joko olosuhteiden asettamilla esteillä tai sitä ei jäädä selittämään ollenkaan, jolloin vähäinen koulutus näyttäytyy yksinkertaisesti tavallisena osana tavallista elämäntarinaa. Tarve siirtyä nopeasti koululaisesta palkkatyöhön tienaamaan omaa elatusta ja nuoruusvuosien suhteellisen hyvät työllisyysnäkymät muodostavat asetelman, jossa työelämään hakeutuminen on ollut mielekkäämpi ratkaisu, kuin pitkään muodolliseen koulutukseen panostaminen.

6.2. Nousujohteinen aikuisuus

Kertomuksissa esiintyy useina variaatioina tarina niukasta lapsuudesta, josta edetään ahkeruuden, säästeliäisyyden, ponnistelujen ja uhrausten kautta vakaaksi ja vakavaraiseksi jäsentyvään aikuisuuteen. Aikuistuminen näyttäytyy vakituisen parisuhteen muodostamisena sekä tyydyttävän aineellisen elintason saavuttamisena ja aseman vakiinnuttamisena työelämässä. Niissäkin kertomuksissa, joissa näitä ei itse saavuteta, ne tunnustetaan ihanteeksi, jonka saavuttamatta jäämistä puolustellaan ja perustellaan.

”Siinä vaiheessa, seitsemänkymmentäluvulla, monien ystävättärieni kohdalla taloudellinen nousukausi oli jo täydessä vauhdissa. He olivat osanneet valita aviomiehen, joka huolehti perheestä, heillä oli omistusasunto, auto, kesämökki jne. (---) Omalla kohdallani nousukausi ei toteutunut, en löytänyt hyvää elämäkumppania, en pystynyt hankkimaan omaa kotia.” (P341, nainen)

Lähes kaikissa aineiston kertomuksissa solmitaan parisuhde ja saadaan lapsia. Nykypäivän näkökulmasta se tapahtuu varhaisessa elämänvaiheessa: naiset ovat hädin tuskin kaksikymppisiä saadessaan esikoisensa ja heillä on siinä vaiheessa takanaan jo useita vuosia palkkatyötä. Parisuhteen solmiminen näyttäytyy paitsi yleisesti aikuisuuden tunnusmerkkinä, myös keinona irrottautua etenkin huonoksi jäsentyvistä lapsuudenkodista. Naimisiin päädytään tarinoissa lähestulkoon *vahingossa* tai *hälytyskellojen soimisesta* huolimatta (P496), mutta vaikka naimisiin olisi menty lyhyen tuttavuuden jälkeen ja avioliiton kuvattaisiin osoittautuneen pian virheeksi, siinä pysytellään sitkeästi. Avioliiton solmiminen kuvataankin yhtenä tarinan kriittisimmistä vaiheista, jossa epäonnistuminen näyttäytyy jälkeinpäin jopa kohtalokkaana virheenä.

Työn on luonnehdittu olevan suurille ikäluokille keskeinen yhteiskunnallisen olemisen määrittelijä. Sekä miesten, että naisten osallistuminen palkkatyöhön on todettu olleen heille itsestään selvää, sillä samaan aikaan heidän aikuistumisensa kanssa asteittain parantuneet päivähoitojärjestelyt helpottivat molempien sukupuolien työssäkäyntiä. (Heiskanen 2014, 210-222.) Tämän väitteen valossa aineistossani esiintyy huomattavan paljon kertomuksia pitkäaikaisesta kotiäitiydestä. Näissä kotiäitiyttä perustellaan joko uhrautumisella perheen hyväksi tai sillä, että sopivaa väylää työmarkkinoille ei aikanaan löytynyt. Kotiäitikeromusten runsautta aineistossa selittänee puolestaan se, että aineistossa on kyse köyhyysaiheisista

elämäntarinoista, työelämään hakeutuminen voi olla vaikeaa pitkään jatkuneen kotiäitiyden jälkeen ja työelämän ulkopuolelle jääminen altistaa lopulta köyhyydelle.

Niissä kertomuksissa, joissa saavutetaan vakavarainen aikuisuus tai jopa suoranaista taloudellista menestystä, ajoittuu menestys ja vakavaraisuus 1970- ja 1980-luvuille. Tuo ajankohta kuvautuu lähes myyttiseksi aineellisen hyvinvoinnin lisääntymisen ajaksi, jolloin työsuhteet ovat vakituisia ja kokoaikaisia ja tavalliset palkansaajat rakentavat omakotitaloja samalla, kun perheenäidit saattavat olla jopa vuosia kotona lastensa kanssa. Tällaista kuvaa rakentaa esimerkiksi menestystä osaltaan maistanut mies, joka kuvailee, miten *"kahdeksan-kymmentäluvulla Suomessa oli niin valtava imu taloudelliseen nousuun, ettei sitä mikään estänyt"* (P315). Monen tarinan perusjännite rakentuukin onnellisen 1980-luvun ja 1990-luvulla tapahtuvan romahduksen välille. Jännitettä ilmentävät erityisesti yrittäjien tarinat, joissa tarina kulkee loistosta totaaliseen romahdukseen tai päähenkilö kieltäytyy viimeiseen saakka uskomasta romahduksen mahdollisuuteen, vaikka yrityksen velkataakka kasvaa kasvamistaan ja ulkopuoliset varoittavat jo taivaalle kasaantuvista tummista pilvistä.

6.3. Käännekohtia

Kirjoituksissa kuvataan elämän käännekohtia, jotka ovat tavalla tai toisella tuoneet elämään köyhyden. Nämä käännekohdat ovat pitkälti samoja, kuin Penttilän ym. (2003, 73-77) mainitsevat köyhyysjakson laukaisevat tekijät: avio- tai avoeron kaltaisia muutoksia perherakenteessa sekä omia tai puolison siirtymiä työllisestä ei-työlliseksi työpaikan menetyksen tai työkyvyttömyyden seurauksena. Vaikka aineistossani esiintyvät elämän käännekohdat ovat pitkälti samoja, kuin tyypilliset köyhyysjakson laukaisevat tekijät ja aineistossa on kyse köyhyysnäkökulmasta kirjoitetuista elämäntarinoista, ei käännekohtien merkittävyys kuitenkaan jäsenny näissä tarinoissa suinkaan vain sen kautta, millaisia taloudellisen toimeentulon jaksoja niistä seuraa.

Jokainen aineiston kertomus sisältää kuvauksen ainakin yhdestä elämän käännekohdasta. Tarkoitus oli tavoittaa näin kertomuksia, joissa köyhyys ei ole ollut koko elämänkulun mittainen ja katkeamaton kokemus, vaan elämässä on ollut myös vähintään kohtalaisen toimeentulon jaksoja. Aineistossa on myös kertomuksia, joissa kuvataan useita erilaisia elämää muuttaneita tapahtumasarjoja: ajallisesti ne voivat sijaita lähellä toisiaan kasautuvina

vastoinkäymisinä (kuten lähes samanaikainen työpaikan menettäminen ja vakava sairastuminen) tai niin, että kulloisenkin juonenkäänteen jälkeen syntyneen tilanteen kuvataan vakiintuneen ennen seuraavaa muutoskohtaa.

Tarinan etenemisen logiikassa on mahdollista erottaa toisistaan ennakoitavissa olleet ja ennakoimattomat käännekohdat. Ennakoitavissa olleiksi kuvautuvat muutokset ovat joko sellaisia, joista päähenkilö päättää itse tai sellaisia, joista tarinoissa on etukäteen tunnistettu vihjeitä ja niihin on ainakin jollain tasolla ollut mahdollista valmistautua. Ennakoimattomat muutokset tapahtuvat kokijansa omista toimista riippumatta ja usein äkillisesti.

Niin perherakenteen muutos, kuin siirtymä työllisestä ei-työlliseksi voi tapahtua suunnitellusti, ennakoidusti tai yllättäen, ilman ennusmerkkejä. Elämää jälkeenpäin tarkasteltaessa saatetaan ennusmerkkejä etsiä jälkiviisaasti hyvinkin kaukaa, kuten nuorena lyhyen tuttavuuden jälkeen naimisiin mennyt, vuosikymmeniä monin tavoin vaikeassa liitossa pysytellyt ja lopulta eronnut nainen, joka kuvaa ensimmäisten vihjeiden tulossa olevista yhteiselämän ongelmista näkyneen jo häätöjuhlassa:

”...minulla olisi pitänyt hälytyskellojen soida. Mieshän oli tekopyhä teeskentelijä!” (S025, nainen)

Seitsemässä tarinassa elämän keskeiseksi käännekohdaksi määrittyy avioero. Eropäätös on pitkän harkinnan seurausta. Avioeroa suunnitellaan ja harkitaan pitkään ja eroaikeista saatetaan vetäytyä useita kertoja. Kaikissa aineiston avioerotarinoissa päähenkilö on avioliitossaan lapsia saanut nainen. Ajallisesti varhaisimmat avioerot ajoittuvat 1970-luvulle ja nuorena eronneiden tarinoissa avioerosta seuraa yksinhuoltajan arki. Tuoreinta avioerokokemusta kuvaa kertomus, jossa erosta on aikaa muutama vuosi. Avioero on kertomuksissa ratkaisu, jolle on oltava hyväksyttävä syy. Avioliitossa elämistä voidaan esimerkiksi kuvata niin sietämättömäksi, että lukija ymmärtää, kuinka lopulta *”minulle ei enää jäänyt vaihtoehtoja. Ero oli välttämätön.”* (S235, nainen). Avioliiton sietämättömyyden syyt liitetään puolisoon, ylimalkaisemmin olosuhteisiin tai siihen, että liitto solmittiin aikanaan nuoruuden hätiköinnin seurauksena.

Tarvetta avioeron perustelemiselle ja oman kunniallisuuden korostamiselle lisännee se, että yksinhuoltajaksi jäämiseen liittyy naisten kertomuksissa ainakin hetkellinen tarve turvautua yhteiskunnan avustuksiin.

”Kunnan kautta olen saanut lapsista kunnan maksamaa elatustukea. Näin on tapahtunut, koska en halunnut jäädä väkivaltaisiin suhteisiin, joiden katsoin vahingoittavat lapsia, ainakin yhtä paljon kuin köyhyys.” (S140, nainen)

Ennakoimaton muutos on tarinoissa seurausta toisen tai toisten ihmisten tekemistä ratkaisuisista tai vaihtoehtoisesti persoonattomasta pahasta, jota ei voida määritellä tiettyjen henkilöiden aikaansaannokseksi. Aiemmassa köyhyiden selitysmalleja käsitelleessä luvussa mainitsemani Van Oorschotin ja Halmanin (2000, 7) nelikenttä nimeää tällaisen persoonattoman pahan sosiaalisesti kohtaloksi. 1990-luvun lama esiintyy aineistossa käännekohtana, joka koettelee lähes jokaista. Sillä on sosiaalisen kohtalon piirteitä: yksittäistä, helppoa selitystä tai tavoitettavissa olevia syyllisiä ei ole eikä sen seurauksilta ole mahdollista omin keinoin suojautua.

Kun J.P. Roos kirjoitti suuren murroksen sukupolvesta 1980-luvulla, hän totesi, että heidän elämäntarinoissaan ei näy sodan, puutteen tai äkillisten muutosten kaltaisia kokemuksia ja että ensimmäistä kertaa historiassa tärkeäksi tulikin näiden kokemusten puute (mt. 1987, 56). Roos esitti käsityksensä hieman liian aikaisin, sillä muutamaa vuotta myöhemmin 1990-luvun lamasta seurauksineen tuli tällainen käänne.

”Sitten tuli se suuri suomalainen lama, jonka jälkeen mikään ei ole ollut niin kuin ennen. Minäkin olin satatuhantisessa työttömien jonossa.” (P315, mies)

1990-luvun lama näyttäytyy olennaisena käännekohtana erityisesti kertomuksissa, joissa suhteellisen vakaasta työsuhteesta jäädytään työttömäksi irtisanomisen tai (esimerkiksi työnantajan konkurssista johtuvan) työn loppumisen vuoksi. Tällaisia palkansaajien kertomuksia aineistossa on yhdeksän. Lisäksi kahdessa entisen yrittäjän tarinassa 1990-luvun alun lama tuo mukanaan romahduksen, pakon luopua yritystoiminnasta josta jää muistoksi vain velkataakka. Kahdeksantoista kirjoituksen aineisto sisältää vain kolme kertomusta, joissa päähenkilö työskentelee palkansaajana läpi 1990-luvun kokematta työttömäksi jäämistä tai työn luonteen muuttumista. Muissa palkansaajien ja yrittäjien kertomuksissa lama merkitsee joko jäämistä pysyvästi työelämän ulkopuolelle tai työn muuttumista sisällöltään ja ehdoiltaan selvästi huonommaksi. Jos työelämään työttömyysjakson jälkeen palataankin, niin uusi työ joko muodostuu määräaikaisista ja osa-aikaisista pätkistä aikaisempiin kokoaikaisiin vakituisiin työsuhteisiin verrattuna, tai sitten uusi työ on statukseltaan selvästi entistä matalampi.

Suurten ikäluokkien työuran loppupuolen ikäviin kokemuksiin kuuluu Järvensivun ja Nikkasen (2014, 180-183) mukaan kokemus poispotkituksi tulemisesta ja työelämän vastentahtoinen jättäminen. Lupa irrottautua työhön ja työnhakuun liittyvistä velvotteista voi kuitenkin kuvautua myös helpotuksena, kuten kuusikymppisenä työttömäksi jääneen, terveytensä kanssa kamppailevan mies tarinassa:

”Ainoa pelastustie näytti olevan eläkeputki. Onneksi olen 40-luvulla syntynyt. Taas kirjoitan päättymätöntä työtön, työtön -litaniaa. Suurin ero edelliseen työttömyyteen on mielen rauha. Tämä johtaa vain kehoon eläkkeeseen, muuhun ei tarvitse kurkottaakaan.” (P315, mies)

Aineistossa on myös useita kertomuksia, joissa työllisestä ei-työlliseksi siirrytään sairastumisen, vammautumisen tai raskaan työnteon aiheuttaman vähittäisen työkyvyn menettämisen seurauksena. Hieman yllättävää oli, että myös joutuminen pois potentiaalisiksi työllistyjiksi ajatellusta työttömien työnhakijoiden joukosta voi määrittyä vastentahtoiseksi, vaikka taustalla olisi pitkäaikaista sairastelua ja työkyvyttömyyttä.

”Ylilääkäri määräsi minut hakemaan eläkettä, hänen mielestään olin toivoton tapaus ja liian vanha 55-vuotias työelämäään. Kun en itse suostunut, sosiaaliohjaaja tuli lomakkeen kanssa huoneeseeni ja pakotti vastaamaan kysymyksiin ja täytti itse kaavakkeen.” (P480, nainen)

Köyhyysskirjoituksista on todettu niiden edustavan kunniallista köyhyyttä. Näissä kirjoituksissa, joissa köyhyys ei ole ollut katkotonta, kuvataan köyhyyteen johtaneita elämän muutoskohtia enemmän sosiaalisen kohtalon kautta tai muiden ihmisten tekemien ratkaisujen seurauksiksi, kuin omien tietoisten toimien seuraukseksi. Jos köyhyys onkin seurausta omista ratkaisuista, kuten useissa avioerotarinoissa, haetaan tehdyille ratkaisulle oikeutusta entisen tilanteen kertakaikkisesta sietämättömyydestä tai lasten edun tavoittelun kaltaisesta yleisesti hyväksyttävästä motiivista.

6.4. Nykyhetki ja tulevaisuudenkuvat

”Köyhyyttä, taloudellista ahdinkoa on jo ennen kuin ihminen pakotetaan leipäjonoon tai sosiaalitoimistoon. Me kaksi elelemme siinä rajoilla. Alhaalta katsoen varakkaasti, ylhäältä katsoen köyhästi. Siinä se.” (P315, mies)

Aineistonani olevat elämäntarinat päättyvät kirjoitushetkeensä, vuoteen 2006. Ne sisältävät ainakin jonkinlaisen kuvauksen siitä, millaiseksi elämä kuvautuu kirjoittamishetkellä ja millaiselta tulevaisuus näyttää kirjoitushetkestä käsin. Kerrontahetken elämäntilanteen kuvaaminen tehdään pitkälti työmarkkina-aseman kautta: joukossa on niin työssäkäyviä, työttömiä kuin eläkkeellä oleviakin. Aineiston kahdeksastatoista tarinasta viisitoista on sellaisia, joissa kirjoitushetken tilanne kuvautuu köyhyydeksi. Muissa todetaan toimeentulon olevan kohtalaista, mutta erilaisin varauksin. Tulojen kuvataan riittävän jotenkuten, kun asumismuotona on maksettu omistusasunto tai tulojen kerrotaan riittävän, mutta kuitenkin olevan huomattavasti pienemmät, kuin mitä itselle katsottaisiin oikeutetusti (työ- ja koulutustaustan perusteella) kuuluvan.

Kirjoituskilpailukutsussa pyydettiin kertomaan erityisesti arjen selviytymiskeinoista, mutta näissä kirjoituksissa ne eivät erityisesti korostu. Kysymys arjen selviytymiskeinoista kuitaantuu maininnoilla läheisistä ihmissuhteista, taitavasta taloudenpidosta ja ilmaisista tai hyvin edullisista harrastuksista. Niin kertomukset köyhyyteen johtaneista käännekohdista kuin köyhyydessä pärjäämisen keinoistakin toistavat käsitystä köyhyyskirjoituksista kunnallisen köyhyyden kuvauksina. Kuitenkin yllättävää vastakkainasettelua löytyy siitä, miten omaa kunnollisuutta ja kunniallista köyhyyttä verrataan toisten moraalisesti arveluttavaksi jäsenyvään elämäntapaan. Kertomusten minä on elämäntavoiltaan kunnollinen ja kunniallinen, mutta toiset samassa tilanteessa olevat kuvataan potentiaalisesti epäilyttävämpinä. Kertomuksiin sisältyy vihjeitä siitä, että olemassa saattaa olla myös vähemmän kunnialliseksi jäsenyvä tapa olla köyhä tai työtön.

”Tupakointia en pystynyt lopettamaan, vaikkei siihen olisi ollut varaa.”---”Onneksi vain tupakka, ettei muita päihteitä, joihin turvautuminen näytti olevan vaarana monella kohtalotoverilla.” (P344, nainen)

”Ihmettelin toisia samassa tilanteessa olevia, jotka istuivat päivästä päivään lähikuppilassa ja alkoholisoituivat. Mistä heillä riitti rahaa?” (S140, nainen)

Yllä esitetyn kaltaiset kuvaukset kiinnittivät huomioni, sillä odotin (kenties naiivisti, kenties köyhyyskirjoitusten keräämisen taustalla olleisiin ideologisiin sitoumuksiin tukeutuen) kertomuksissa ilmennettävän jonkinlaista köyhien ihmisten keskinäistä solidaarisuutta, johon tällaiset ”kelvottoman köyhyyden” mahdollisuudesta mainitsevat huomautukset istuvat

huonosti. Niiden kerronnallisesta tarkoituksesta on vaikea esittää arveluita. Kenties kyse on omanarvontunnon säilyttämisestä ja tukemisesta siten, että itseä muihin vertaamalla annetaan ymmärtää, että asiat voisivat sentään olla huonomminkin. On myös mahdollista, että kertojat eivät ajattele itseään kuuluvaksi laisinkaan samaan viiteryhmään lähikuppilassa istuskelijoiden kanssa eikä heillä siksi ole tarvetta peitellä havaintojaan.

Tulevaisuutta koskevaa kerrontaa yhdistää tarinoissa huoli taloudellisesta pärjäämisestä, sillä rikkonaisiksi ja odotettua lyhyemmiksi jääneiden työurien jälkeen odotettavissa olevat eläkkeet ovat toivottua pienempiä eikä säästöjä ole. Työssä olevat kuvaavat yrittävänsä säästää mahdollisuuksien mukaan, jotta eläkepäivien varalle olisi edes hieman säästöjä sukanvarressa, koska silloin *kituuttaminen ja penninvenyttäminen alkaa taas*. Omistusasunto tuo muutamalla kertojalla turvaa ja helpotusta asumisen kuluihin: läpi aikuisuuden jatkunut ponnistelu asuntolainan kanssa osoittautuu kannattaneeksi.

Jonkinasteinen huoli tulevaisuudesta on kertomuksille yhteistä: toisissa se artikuloidaan suorasanaisesti, toisissa se leijuu epäsuoremmin ilmassa, yhdessäkään sen olemassaoloa ei ryhdytä kieltämään. Huoleen tulevaisuudesta sekoittuu harmia siitä, että omille lapsille ei ole aina pystytty antamaan sen parempia aineellisia lähtökohtia, kuin mitä itselläkään aikanaan oli. Vai olisiko pystytty sittenkin: varsinkin niissä kertomuksissa, joissa oma lapsuus jäsenyy monin tavoin huonoksi, ilmaistaan tyytyväisyyttä siihen, että omien lasten kanssa on jotain osattu tehdä paremmin. Onnistumisen kuvataan ilmenevän siinä, miten suhde omiin lapsiin on välitön ja läheinen ja lasten katsotaan omaksuneen hyödyllisiä taitoja ja arvoja. Vaikka elämä ei ole sujunut loistokkaasti, on siinä ainakin jollain osa-alueella onnistuttu lähtökohdat huomioon ottaen kohtalaisen hyvin.

Tulevaisuudenkuvien osalta kertomukset jakautuvat kahteen lajityyppiin. Synkimmillään tulevaisuus piiryy sellaiseksi, että sitä ei haluttaisi kohdata ollenkaan.

”Kohta olen kipeä ja pennitön, joka aamuisin huokaa vieläkö olen täällä pahassa maailmassa, enkö jo pääse pois tästä niin sanotusta hyvinvointivaltiosta jossa ihmisen on niin paha olla”
(S226, nainen)

Toisissa kertomuksissa nykyhetkeä ja tulevaisuudenkuvia pyritään hahmottamaan jonkinlaisen varovaisen myönteiseksi jäsenyvän horisontin kautta. Mahdollisuutta siihen, että elämässä tapahtuisi vielä jokin myönteiseksi jäsenyvä käänne, ei silloin suljeta ainakaan kokonaan pois. Tällainen uusien myönteisten käänneiden mahdollisuus esiintyy niin avioeron, työttömäksi jäämisen, kuin sairastumisenkin tarinoissa. Kyse ei ole niinkään uskosta käännteeseen

aineellisessa toimeentulossa, vaan yleisemmästä elämänasenteesta. Aineellinen toimeentulo ja yleinen tyytyväisyys elämään erotetaan toisistaan, jotta ei päädyttäisi ei-toivottavaan katkeruuden tilaan.

”Vaikken ole aineellista hyvää paljon saanutkaan, yritän astua vanhuuteen niin, että osaisin olla tyytyväinen omaan elämään ja siihen, mitä olen aikaan saanut. En halua tulla myös henkisesti köyhäksi, niin että viettäisin viimeiset vuoteni katkerana ja kateellisena.” (S140, nainen)

”Leipää toki on syötävä myös hyvässä ihmissuhteessa. Uskon kuitenkin, että ei kukaan täällä voi kaikkea saada ja jos on ottaakseen kadehtimisen asenteen, niin kateuden kohteita kuitenkin löytänee.” (P498, nainen)

”Uskon, että nämä kurjuuden kokemukset ovat olleet minun uutta korkeakoulua ja sen läpikäytyäni omaan valmiuksiä mitkä auttavat minua rikkaaseen elämään. Tällaisessa toivossa elän. Se rikkaus on henkistä. Mutta ihmisenä eläessäni kalliissa ja kylmässä Suomessa tarvitsen konkreettista rahaa” (S064, nainen)

Aineistona olevien kertomusten päähenkilöt ovat kerronnan hetkellä olleet hieman alle tai yli kuudenkymmenen, eli ikänsä puolesta tavoittamatta elämänvaihetta, jota voitaisiin kutsua kolmanneksi iäksi (ks. esim. Karisto 2004, 91-93). ”Kolmasikäisiksi” he eivät kuitenkaan kuvaudu: köyhyys, sairaudet ja yksinäisyys rajoittavat monen kohdalla toiminnan mahdollisuuksia eikä kaikilla ole välttämättä suurta kiinnostustakaan kodin ulkopuolisiin virikkeisiin. Toiminnan tärkeimmäksi ympäristöksi kuvautuu oma koti.

Kirjoitushetkellä vuonna 2006 edellisestä 1990-luvun lamasta on toistakymmentä vuotta eikä uusi taantumaksi kutsuttu laskusuhdanne ole vielä alkanut. Kirjoittajat ovat kirjoitushetkellä olleet kuudenkymmenen ikävuoden tuntumassa eikä kirjoituksista enää juurikaan löydy työuraan tai työllistymiseen liittyviä toiveita tai odotuksia. Yksittäisiä mainintoja siitä, että vielä voisi johonkin ryhtyä jos vain kelpuutetaan, toki löytyy. On kuitenkin mahdollista, että näissä maininnoissa on kyse lähinnä kulttuurisen normin mukailemisesta, siitä, miten vaikeaa voi olla todeta, että työ on menettänyt merkityksensä eikä sen tavoittelemisen vaikuta enää mielekkäältä.

Aineiston kertomuksista rakentuu tarina, jossa on aineellisen toimeentulon näkökulmasta aikuisuuteen saakka nousujohteinen kulku: ahkeruudella ja sinnikkyydellä päästään niukasta

lapsuudenkodista kiinni kohtalaiseen elintasoon. Omilla ansioilla rakennettu, tyyppillisesti maltillinen nousu katkeaa avioeron, sairastumisen tai työelämästä pois joutumisen seurauksena. Aineiston kertomuksissa pohditaan tehtyjen ratkaisujen ja kohdattujen tapahtumien suhdetta omaan köyhyyteen. Juoni kietoutuu yrittämisen ja epäonnen ympärille.

Dramaattisimmat romahdustarinat rakentuvat 1990-luvun laman ympärille. Lama koskettaa lähes jokaista, mutta kolhii kuitenkin kirjoituksissa ”minua muiden joukossa” hieman samaan tapaan, kuin elämän ensimmäisten vuosien kokemus yhteisestä, lähes kaikkia koskettavasta niukkuudesta. Aineistosta syntyvä kertomus elämänkulusta on hyvin samanlainen, kuin Hoikkalan ja Purhosen (2008, 45-53) muotoilema suurten ikäluokkien tavallisten jäsenten tyyppitarina, jossa elämän myönteisimmiksi koetut käännekohdat ajoittuvat nuoreen aikuisuuteen ja kielteisimmät 1990-luvun lamaan (Hoikkala & Purhonen 2008, 45-53).

7. TARINATYYPIT

7.1. Lukkiutunut tarina

Lukkiutuneessa tarinassa kerronnan huomio kiinnittyy siihen, mistä on jouduttu luopumaan ja toiminta suuntautuu elämän palauttamiseen entisen kaltaiseksi, vaikka muuttuneet olosuhteet tekisivät sen mahdottomaksi. Tässä tarinatyyppissä muutos on tavallisesti luonteeltaan äkillinen ja ei-toivottu, siihen ei ole voinut vaikuttaa eikä varautua. Lukkiutuneessa tarinassa tulevaisuuden ei odoteta tuovan mukanaan mitään myönteistä ja pinnalla ovat katkeruuden, pettymyksen ja voimattomuuden kaltaiset tunteet.

Lukkiutuneen tarinan arkkityyppiä edustaa kertomus, jossa menestyvän ja arvostetun, asuinympäristössään aktiivisen ja näkyvän yrittäjän idänkaupan varassa toiminut yritys kaatuu 1990-luvun alun lamassa. Entisen yrittäjän syöksy *kansakunnan kaapin päältä kansakunnan kaatopaikalle* tapahtuu *kertalaakista* eivätkä tapahtumat ole omassa hallinnassa.

”Minulta riistettiin mahdollisuus toteuttaa suunnitelmiani.

Koko byrokratian täyslaidallinen nousi minua vastaan.” (S179, mies)

Yrityksestä saadun elannon menettäminen tekee kipeää, mutta vielä kipeämpänä tarinassa näyttäytyy kokemus hyvän aseman ja arvostuksen menettämisestä: ihmiset kääntävät selkensä ja toiveet yrittäjäksi palaamisesta törmäävät toistuvasti siihen, että viranomaiset pitävät kerran konkurssin tehnyttä pysyvästi epäluotettavana. Kirjoitushetkeen mennessä takana on toistakymmentä vuotta tuloksetonta kamppailua menneeseen tilanteeseen palaamiseksi.

”Ystävikseni luulemistani ei tainnut kukaan ilmoittaa olevansa edelleen ystävä.

Useimmat eivät olleet enää tuttavikaan.” (S179, mies)

Ei ole yllättävää, että ihminen pitää mielellään kiinni siitä, mistä on aikaisemmin saanut elämäänsä myönteistä sisältöä ja tuntenut itsensä arvostetuksi. Kuitenkin vanhan narratiivin mukaisesta orientaatiosta kiinni pitäminen tuottaa ja ylläpitää umpikujia, kuten Hänninen (1996, 19-32) huomauttaa.

Samoja lukkiutuneen tarinan piirteitä on avioerokertomuksissa, joissa ero tapahtuu yllättäen ja siihen joudutaan pakotettuna, joko puolison päätöksen tai eteen tulleiden ylittämättömiksi tulkittujen ongelmien (kuten uskottomuuden tai väkivaltaisuuden) vuoksi. Kertomuksista välittyy epäusko ja epäoikeudenmukaisuuden tunne. Lukkiutuneessa tarinassa perusjännite rakentuu kuvatun uhrautumisen (kuten armottoman työnteon tai omasta työurasta perheen hyväksi luopumisen) ja siitä odotetun palkkion (vaurauden ja arvostuksen tai yhdessä puolison kanssa vietettävän vakavaraisen vanhuuden) menettämisen varaan. Näissä pohjakosketustarinoissa pohjalle päätyminen ei johda käännteeseen kohti parempaa. Esteenä näyttäisi olevan se, että entiseen tai entisen kaltaiseen ei ole paluuta ja muille vaihtoehdoille ei tarinasta löydy tilaa.

Lukkiutunut tarina muodostuu niistä kertomuksista, jotka jaottelussa neljään tarinatyyppiin (sankaritarina, tragedia, komedia ja satiiri) ovat lähimpänä tragedioita. Tarinan lukkiutuminen tulee kuitenkin esiin vasta ajan kuluessa. Muutostilannetta välittömästi seuraava shokkivaihe, jossa kielteiset tunteet ovat päällimmäisenä ja menetys näyttää kohtuuttomalta, on eri asia kuin pysyväksi ja lopulliseksi kuvautuva loukku. Hänninen (1991, 348-355) muistuttaa, että ihmisten tavat tulkita itseään kohdannutta elämänmuutosta muuttuvat, kun muutoksesta kuluu aikaa. Se, mikä aluksi mielletään tragediaksi, voi myöhemmin tarkasteltuna näyttäytyäkin käänteenä parempaan.

Hänninen (2015, 170) esittää, että tarinan luonteen kannalta eniten painoarvoa on tavallisesti sillä, miten tarina päättyy ja toisaalta hyvätkin vaiheet voivat kuin kumoutua, jos loppu on onneton. Aineistonani olevien tarinoiden valossa ”loppu hyvin, kaikki hyvin” ei kuitenkaan aina pidä paikkaansa. Vaikuttaa siltä, että tarina voidaan kertoa tragediana, vaikka sen juonirakenne muodostaisi sankaritarinan, jossa monien koettelemusten jälkeen paha lopulta sinnikkyydellä voitetaan. Tällaisia tarinoita voisi olettaa kerrottavan sankaritarinan muodossa, onhan päähenkilö niissä saavuttanut ponnistelujen jälkeen sellaisen tilanteen, jota on kenties vuosiakin sinnikkäästi tavoitellut. Kuitenkin tarina päädytään kertomaan tragediana, jossa vastoinkäymiset ja vastavoimat ovat liian suuria ylitettäväksi. Ehkä kyse on liian monta kertaa tapahtuvasta samankaltaisten vastoinkäymisten toistumisesta, oman uhrautumisen ja siitä saadun korvauksen koetusta epäkohdasta ja jo lapsuudessa kylvetystä eriarvoisuuden tunteesta? Kertomuksessa, jossa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuus asettuu ensin päähenkilön omien ammattihaaveiden ja myöhemmin perhe-elämää koskevien toiveiden tielle, päähenkilö saavuttaa lopulta tavoitteenaan olleen perhe-elämän mutta löytää sen jälkeen uuden epäkohdan, uuden taistelun aiheen, johon keskittyä. Päähenkilö tunnistaa mahdollisuuden tulla

ymmärretyksi turhaan valittajaksi ja korostaa tekevänsä vain velvollisuutensa edustamalla niitä, joista ei enää ole omaa tarinaansa kertomaan:

”Näistä asioista protestoivia sanotaan turhasta valittajiksi ja niin minuakin sanotaan. Tällaisille vähätteleville puheille antaa lisäpontta jos sorrettu on sortunut sorron alla. Kun niin ei minulle ole vielä käynyt niin tunnen velvollisuudekseni kirjoittaa näistä epämiellyttävistä asioista koska moni muu ei siihen enää kykene.” (P231)

Jos samat säännöt eivät tunne koskevan kaikkia, voi kokemus epäoikeudenmukaisuudesta olla yhteydessä tarinan lukkiutumiseen. Kertomuksessa, jossa vuosia jatkunut vakaa työllisyys katkeaa ainakin näennäisesti lisääntyvien koulutusvaatimusten vuoksi, epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta seuraa pitkäaikainen katkeruus.

” Kunnanvaltuuston puheenjohtajan tytär kyllä kelpasi muutama kuukausi aiemmin keskikoulupohjalla ja lyhyemmällä työkokemuksella kuin minä.” (P480, nainen)

Lukkiutuneeksi jäsenyys useita kertomuksia, joissa ulkopuolisen lukijan silmin vaikuttaa olevan hädin tuskin kyse köyhyydestä, mutta kertoja mieltää itsensä huono-osaiseksi. Kyse on subjektiivisesti koetuista tilanteista, joissa pienentyneillä tuloilla ei ole mahdollista ylläpitää totuttua elintasoja ja muutos aiempaan, odotettuun tai toivottuun on ollut suuri. Nämä kertomukset tuovat osuvasti esiin sen, miten koettu tyytyväisyys on sidoksissa siihen, millaiseen viiteryhmään kertoja itseään vertaa. Tarinan yksinhuoltajaäidistä, joka on koko aikuisikänsä samassa työpaikassa ja onnistuu yksin maksamaan vastavalmistuneen omakotitalon, voisi olettaa olevan muodoltaan sankaritarina, ylpeyttä uhkuva tarina pärjääjästä. Kun keskiössä kuitenkin on vertailu kahden huoltajan perheisiin, huomio kiinnittyy siihen, mitä itselläkin olisi ehkä voinut olla sen sijaan, mitä kaikkea on saavutettu ja kertomuksessa jäädytään kiinni lukkiutuneeseen uhriuteen.

Edellä kuvatuissa esimerkeissä muutoksen aiheuttajaksi haetaan persoonallista, nimettävissä olevaa pahaa. Myös kertomuksissa, jossa elämältä putoaa pohja pois laman myötä, pyritään hakemaan sellaisia, vaikka laman voisi tulkita myös sosiaalisena kohtalona, jolle ei ole selkeää syyllistä. Lukkiutuneita tarinoita yhdistää ylipäättään pyrkimys syyllisen löytämiseen. Syyllinen voidaan löytää myös omasta itsestä, siitä mitä joskus on tehty tai jäänyt tekemättä.

”Olisi pitänyt löytää se kunnollinen mies, jonka kanssa olisin koko elämäni elänyt ja jonka kanssa voisin odottaa vanhuutta taloudellisista huolista vapaana.” (S140, nainen)

Kahdeksastatoista kertomuksesta kymmenen oli tyypiltään muunnelmia tästä lukkiintuneesta tarinasta. Lajityypiltään lukkiintuneet tarinat olivat lähinnä tragedioita. Niiden joukossa oli myös edellä mainitsemiani tragedian muodossa kerrottuja tarinoita, joiden juonirakenne kuitenkin muodostaa sankaritarinan. Tapahtumiensa perusteella tarina olisi mahdollista jäsentää sankaritarinan muotoon, jolloin päähenkilön ominaisuuksiksi nousisivat sitkeys, onnistuminen ja pystyvyys. Kuitenkin tarinan kerronta takertuu kohdattujen vastoinkäymisten toistumiseen, niiden koettuun ylivoimaisuuteen ja päähenkilön epäonnisuuteen tai epäonnistumiseen tavalla, joka sivuuttaa sen, että tarinan lopputilanteessa on saavutettu juuri se tila, johon kamppailuissa on pyritty.

7.2. Uusien mahdollisuuksien tarina

Toisen tarinatyyppin muodostavat ne kertomukset, joissa käänteiden jälkeen elämän mielekkyyden kuvataan lopulta palautuvan. Aineistossani selkeästi tällaisia oli kuusi kappaletta, eli vähemmän, kuin lukkiutuneeksi jäsentyviä tarinoita. Kuuden uusien mahdollisuuksien tarinan ja kymmenen lukkiutuneen tarinan lisäksi aineistossa oli kaksi kertomusta, jotka sijoittuvat jonnekin uusien mahdollisuuksien tarinan tuntumaan, vaikka eivät kaikkia sen tunnusmerkkejä täytäkään.

Ei ole yllättävää, että elämän käännekohtaan tai muutokseen suhtautuminen kuvautuu (lukkiutuneisiin tarinoihin verrattuna) helpommaksi silloin, kun siihen on ollut mahdollista valmistautua tai se on jopa seurausta omasta valinnasta, ratkaisu sietämättömäksi muodostuneeseen tilanteeseen. Vaikka käänne olisi ei-toivottu tai seuraamuksiltaan kielteinen, säilyy elämässä ennakoitavuuden tunne, jos siihen on mahdollista varautua. Giddensin (1991, 52-54, 215-216) mukaillen ilmaistuna kyse on minäidentiteettiä ylläpitävän elämäkerrallisuuden jatkuvuuden säilymisestä.

Uusien mahdollisuuksien tarinassa päähenkilö tulkitsee havainneensa merkkejä tulossa olleesta muutoksesta jo ennen sen tapahtumista ja kyyneensä siksi tekemään ainakin jonkinlaisia suunnitelmia uuden tilanteen varalle. Siinä missä lukkiintuneessa tarinassa avioero tulee salamana kirkaalta taivaalta, on uusien mahdollisuuksien tarinassa ero joko oma päätös ja oman tietoisien harkinnan tulos tai ainakin selkeän tapahtumaketjun arvattavissa ollut päätepiste. Sekä lukkiutuneissa, että uusien mahdollisuuksien avioerotarinoissa erolla on

kielteisiä seurauksia kuten köyhyys ja sosiaalisten suhteiden kaventuminen. Uusien mahdollisuuksien tarinassa avioeron myötä tapahtuvat menetykset saavat kuitenkin merkityksensä itsekunnioituksen, vapauden tai rauhallisen ja sopusointuisen arjen hintana, joka kannattaa maksaa.

”Minusta aineellisen toimeentulon kohentaminen ei voi olla suhteen perustana.” (S140, nainen)

(Eron jälkeen) ”Ei ollut miestä ristinäin, haukkumassa kuin koira minua --- Kaikesta rahan puutteesta huolimatta, meillä oli rauha kodissa.”(P496, nainen)

Muutkin elämänmuutokset voivat tapahtua ennusmerkkejä itsestään antaen. Työttömyys voi alkaa *odotetusti ulkopuolelle* jäämisellä ja yrittäjä voi laman kynnyksellä aavistaa *mustien pilvien kasaantuvan taivaalle*, vaikka ei romahduksen ennusmerkkeihin reagoisikaan. Kun tällaista tarinaa kerrotaan vuosia tai vuosikymmeniä tapahtumien jälkeen, on epäoleellista kysyä, saattoiko kertoja aikanaan todella aavistaa tulevan. Kerrontahetken näkökulmasta tällaiset tarinat kuvaavat pyrkimystä ehjään omaa elämää koskevaan tarinaan.

Kutsuin uusien mahdollisuuksien tarinaa pitkään ylimalkaisesti elämän jatkumisen tarinaksi, joka on kuitenkin ilmaisuna siinä mielessä hankala, että toki elämä jatkuu päivästä toiseen myös lukkiutuneessa tarinassa. Elämän jatkumisen vastakohta olisi lähinnä elämän päättyminen, josta ei suinkaan ole kyse. Siinä missä lukkiutuneessa tarinassa huomio keskittyy menneeseen ja menetyksiin, on tässä toisessa tarinatyypissä kuitenkin läsnä ajatus siitä, että kaikesta huolimatta ”elämä jatkuu”. Elämän jatkuminen ilmenee ainakin jossain määrin uskona uusiin mahdollisuuksiin, siihen, että elämä voi jatkua mielekkäänä (vaikkakaan ei samanlaisena) myös sitä kokonaisvaltaisesti ravistelleen muutoksen jälkeen.

Uusien mahdollisuuksien tarinoihin lukeutuvat elämönhallintatarinat (ks. Suoninen & Jokinen 2011, 46-49, 55), joissa korostuu vahva tavoitteellinen toimeliaisuus. Esimerkiksi kertomuksessa kauluspaitamiehen nöyryytymisestä (P315) päähenkilö joutuu ensin työttömäksi hyväksi (palkalla ja statuksella mitattuna) määrittelemästään työstä ja hakeutuu sitten fyysisesti raskaaseen ja huonosti palkattuun, heikkoa arvostusta nauttivaan työhön, jolla elättää itsensä ja perheensä. Työttömäksi jääminen on vastoinkäyminen, joka uhkaa itsekunnioitusta ja arvostusta muiden ihmisten silmissä, joten päähenkilö ryhtyy taisteluun ja voittaa sen, vaikka taistelun seurauksena lopulta onkin terveyden menettäminen raskaassa työssä. Kertomusta on mahdollista lukea myös suomalaisen miehen selviytymistarina, josta kuultaa

ylpeys siitä, että vaikka on ollut kovaa, on selviydytty sittenkin: mies on tehnyt sen, minkä katsoo velvollisuudekseen ja kun velvollisuus on täytetty, ei mahdollisista ulkopuolisten pahoista puheista tarvitse juurikaan piitata. Kertomuksen nykyhetkessä päähenkilö on jälleen työtön, mutta ei enää lähdössä uuteen taisteluun: eläkeputkeen pääseminen ja oman ajatusmaailman muuttuminen antavat siihen luvan.

”Silloin ennen oli kestämatön paine saada työtä. Ensiksikin perhe tarvitsi rahaa, toiseksi sosiaalinen paine oli käsittämättömän julma, kolmanneksi en itsekään osannut arvostaa miestä, joka ei saa työtä.” (P315, mies)

Uusien mahdollisuuksien tarinassa läsnä on helpotuksen tunnetta, joka ainakin osaksi nousee siitä, että päähenkilö esimerkiksi irrottautuu itseensä kohdistuviksi kokemistaan vaatimuksista ja odotuksista (kuten äskeisessä otteessa) tai vetäytyy sellaisista sosiaalisista kuvioista ja ihmissuhteista, joiden kokee nakertavan hyvinvointiaan. Nainen, jonka tarinassa kielteiset kokemukset muista ihmisistä toistuvat ja kasaantuvat vuosikymmenien ajan, erakoituu kotiinsa ja kuvaa sen myönteisenä ja vapauttavana irtautumisena ulkomaailmasta.

”Nautin kotini rauhasta, aina kun oveni avaan, ahdinkoni poistuvat. Puhelinkaan ei soi kuin kerran kymmenessä vuodessa. Kotonani olen kuin herran kukkarossa, arvostan hyvän olon tunnetta. Mieleni ja kehoni rauhoittuu.” (P496, nainen)

Selviytymisen tarinallista rakentumista TV-sarjassa Metsolat tutkinut Miina Kaartinen (2017, 55) esittää Metsoloiden selviytymistarinoiden sanoman moraalisella tasolla olevan se, että ”kenelle vain voi tässä elämässä sattua mitä tahansa. Elämän arvaamattomuuden hyväksyminen on selviytymistarinoissa ensimmäinen askel koherenssin tunteeseen. Aina ei tarvita syyllistä, kun jotakin pahaa tapahtuu.” (Kaartinen 2017, 55). Uusien mahdollisuuksien tarina on yhdenlainen selviytymistarina, jossa on kyse jostain samanlaisesta elämän arvaamattomuuden hyväksymisestä. Jos sattuma kelpaa selitykseksi itseä kohdanneelle pahalle, huomiota ja voimavaroja ei tarvitse kuluttaa muun selityksen hakemiseen ja ihminen voi jatkaa elämäänsä, kiinnittää huomionsa uusiin mahdollisuuksiin menneisyyteen takertumisen sijaan. Tässä on yhteys myös jonkinlaiseen hiljaiseen kohtaloukseen, jossa voi olla hengellisiäkin piirteitä.

Selityksen löytämisen tai sen etsimisestä luopumisen lisäksi uusien mahdollisuuksien tarinan edellytyksenä vaikuttaa olevan se, että käännekohtaan tultaessa tehdään selkeä pesäero menneeseen. Aineistosta erottuu kaksi monin tavoin hyvin samankaltaista naisten kirjoitusta

(P496 ja S025). Molemmat ovat ensinnäkin pitkiä ja seikkaperäisiä, sisällöllisesti ja kielellisesti rikkaita, selvästi taitavien kirjoittajien kynistä lähtöisin. Kummassakin lapsuuden kotioloja leimaa köyhyys sekä laiminlyödyksi ja kaltoin kohdelluksi tuleminen. Lapsuudenkodista irtaudutaan varhain lähtemällä kotiapulaiseksi, missä saadaan, missä saadaan myönteisiä kokemuksia hyväksytyksi tulemisesta ja sellaista lempeää ohjausta, joka omassa lapsuudenperheessä on jäänyt puuttumaan. Kummassakin päähenkilö menee melko nuorena naimisiin ja se osoittautuu pian virheeksi. Tämän jälkeen, eropäätöksen kohdalla, tarinat erkaantuvat toisistaan.

Ensimmäinen tarina (S025) lukkiutuu, kun tarinan konnaksi määrittyvän puolison otteesta ei päästä irti. Erilleen ja yhteen muuttamiset seuraavat toisiaan ja juoneen kutoutuvat mahdolliset käänteet parempaan vesittyvät aina sillä, että päähenkilö palaa miehensä luo jopa niin, että lopulta kuvaa toivovansa vain jaksavansa jommankumman kuolemaan saakka. Kaikkia muita tarinassa eteen tulevia esteitä (kuten huonoja työnantajia tai epäoikeudenmukaisia viranomaisia) vastaan päähenkilö puolustaa itseään tarvittaessa railakkaastikin, mutta puoliso kuvautuu ylivoimaiseksi vastustajaksi syystä, jota lukijan on vaikea tavoittaa. Toisessa tarinassa (P496) konnan roolissa ollut mies poistuu tai poistetaan tarinasta eron jälkeen ja elämä jatkuu sen jälkeen *yksihuoltajan autuutena*. Kummassakin tarinassa lopputilanne on aineellisesti vaatimaton eläminen yksin, mutta lukkiutuneeseen tarinaan verrattuna jälkimmäinen uusien mahdollisuuksien tai elämän jatkumisen tarina henkii jonkinlaista seesteistä tyytyväisyyttä ja ylpeyttä. Uusille mahdollisuuksille on tullut tilaa, kun käänne (ero) on selkeä ja lopullinen.

Uusien mahdollisuuksien tarinassa on kuvautuu jonkinlaiseksi nöyryymiseksi elämän edessä. Se ilmenee konkreettisimmillaan esimerkiksi työttömäksi jääneiden hakeutumisena huomattavasti entistä matalamman statuksen töihin. Nöyryminen ja kokemus nöyryytyksi tulemisesta ovat hyvin lähellä toisiaan, kuten konkurssin tehneellä entisellä yrittäjällä, joka hakiessaan töihin vieraan palvelukseen tulee toistuvasti kyseenalaistetuksi ja epäillyksi.

”Tokihan he ottivat selvää taustastani, eräs työnantaja sanoikin suoraan, että heillä on ollut huono kokemus jostain entisestä yrittäjästä” (S228, nainen)

Mitä erikoista siinä on, että työttömäksi joutunut ihminen tarttuu sellaiseen uuteen työhön, jonka mieltää statukseltaan entistä kehnommaksi. Ei kai mitään. Lukkiutuneen ja uusien mahdollisuuksien tarinan yhteydessä se on kuitenkin yksi esimerkki sitä, mitä uusiin mahdollisuuksiin tarttuminen voi vanhan orientaation mukaiseen narratiiviin takertumiseen

verrattuna olla. Jos kauluspaitamies päättää pitää kiinni siitä, että hän on kauluspaitamies, niin ei hän silloin edes harkitse työtä, joka on ”*niin paskasta ja raskasta, ettei sitä ollut kukaan muu suostunut tekemään*” (P315).

Tarinallisen kiertokulun (Hänninen 2000, 20) näkökulmasta vaikuttaa siltä, että uusien mahdollisuuksien tarinassa päähenkilö sopeutuu elämänmuutosta seuranneeseen tilanteeseen sivuuttamalla sosiaalisesta tarinavarannosta kaiken sen, minkä katsoo olevan ulottumattomissaan. Sen sijaan päähenkilö omaksuu sellaisia tarinallisia malleja, joissa pyritään elämään tyydyttävää elämää mahdollisiksi katsottujen rajojen sisällä. Vaarana kuitenkin on, että mahdollisuuksien rajat tulkitaan tarpeettoman kapeiksi tavalla, joka kutistaa lopulta elämisen piiriä tarpeettoman paljon.

8. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman tarkoitus oli käsitellä elämän käännekohtia ja sitä, millaiseksi elämä jäsentyy niiden jälkeen. Tutkimus toteutettiin narratiivisen analyysin keinoin. Aineistoksi valikoiduista köyhyyskirjoituksista on haettu toistuvia juonirakenteita ja kerronnan tapoja. Ennakkoodotuksena oli, että käännekohta voi olla paitsi uhka hyvinvoinnille, myös mahdollisuus uusiin alkuihin (Hänninen 2000, 72). Aineiston analyysin perusteella muodostetut kaksi tarinatyyppiä, lukkiutunut tarina ja uusien mahdollisuuksien tarina, ovat yhteneviä tämän käsityksen kanssa.

Lukkiutunut tarina näyttäytyy uhkana hyvinvoinnille, sillä siihen liittyy katkeruuden, pettymyksen, ja voimattomuuden kaltaisia tunteita, joiden taustalla vaikuttaa olevan muutoksen äkillisyys ja se, että tapahtumiin ei koeta olleen mahdollista omin keinoin vaikuttaa. Tarinan lukkiutumista ylläpitää takertuminen muutosta edeltäneen tilanteen mukaiseen narratiiviin sekä pyrkimys löytää itseä kohdanneille tapahtumille selkeä selitys nimettävissä olevasta syyllisestä silloinkin, kun sellaisen löytäminen vaikuttaa mahdottomalta. Elämän mielekkyys on katkolla ja lukkiutunut tarina onkin toiminnallisen loukun (ks. Salonen & Oksala 2011, 7-10) kaltainen umpikuja. Huomio kiinnittyy menneeseen ja menetettyyn ja toiminta suuntautuu menneen, muutosta edeltäneen tilanteen palauttamiseen, vaikka muuttuneet olosuhteet tekisivät sen mahdottomaksi.

Uusien mahdollisuuksien tarinassa itseä kohdannut muutos on kyetty jäsentämään osaksi omaa elämäntarinaa ja elämän mielekkyys on siten palautunut. Muutos on mahdollista jäsentää osaksi omaa elämäntarinaa, kun sille löydetään riittävä selitys tai selityksen etsimisestä luovutaan hyväksymällä, että selitystä ei välttämättä ole. Uusien mahdollisuuksien tarinassa kohdattu elämän käännekohta kuvataan jälkeinpäin sellaiseksi, että siihen oli mahdollista varautua. Koska kyse on jälkeinpäin kerrotuista tarinoista, tällainen muutoksen kuvaaminen ennakoitavissa olleeksi ilmentäne paitsi aikanaan koettua muutoksen luonnetta, myös kerrontahetken pyrkimystä elämäkerrallisen jatkuvuuden tuottamiseen. Kyse ei ole niinkään siitä, mitä aikanaan ”todella tapahtui”, vaan siitä, miten tarinaa kerrotaan kerrontahetken perspektiivistä käsin.

Sitä, kerrotaanko tarina lukkiutuneessa muodossa vai uusien mahdollisuuksien näkökulmasta, ei selitä se, kuinka paljon muutoksesta on kulunut aikaa. Hyvin tuoreita kasaantuvia vastoinkäymisiä sisältävä tarina voidaan kertoa uusien mahdollisuuksien näkökulmasta ja vastaavasti tarinan lukkiutumista edeltänyt elämän käännekohta voi olla tapahtunut vuosikymmeniä sitten.

Vaikka tutkielman pääasiallisena huomion kohteena ei ollutkaan köyhyys, tuottaa tutkielma aineistosta syntyvän asetelman vuoksi väistämättä kuvaa myös köyhyydestä. Lukkiutunut ja uusien mahdollisuuksien tarina on rakennettu köyhyysnäkökulmasta kerrottujen elämäntarinoiden pohjalta. Niin lukkiutuneissa, kuin uusien mahdollisuuksien tarinoissakin köyhyyskokemus rakentuu suhteessa muihin ihmisiin, siihen mitä heillä on ja mihin heillä ymmärretään olevan mahdollisuus, sekä omaan aikaisempaan elämäntarinaan, siihen mitä on ollut ja mihin katsotaan olleen mahdollisuus. Aineksia siihen, millaisiksi mahdollisuudet ja mahdollisuuksien rajat piirretään, haetaan kulttuurisista mallitarinoista. Lisäksi vertailua tehdään globaalisti ja historiallisesti, kun omaa köyhyyskokemusta verrataan esimerkiksi kehitysmaissa esiintyvään köyhyyteen, edellisen sukupolven kokemuksiin sota-aikana sekä normaaliksi ja kaikkia koskeneeksi jäsentyvään köyhyyteen omassa varhaislapsuudessa jälleenrakennusaikana. Aikuisiällä koettu köyhyys on aineiston kertomuksissa tullut elämään jonkin sitä ravistelleen käännekohdan, kuten eron tai työttömäksi jäämisen kautta ja köyhyden kuvauksessa korostuukin erityisesti se, mistä köyhtymisen myötä on jouduttu luopumaan. Kerronnassa korostuu 1990-luvun laman kohtalokkuus sen kokeneen sukupolven kannalta: laman jälkeen mikään ei palaa ennalleen.

”Onnellisen köyhän ongelma” tunnetaan hyvinvointitutkimuksessa laajalti. Kun köyhiksi tai huono-osaisiksi määrittyvät ihmiset ilmaisevat olevansa kaikesta huolimatta kohtuullisen tyytyväisiä elämäänsä sellaisena kuin se on, käännetäänkin lausunnot oikeuttamaan sellaista yhteiskuntapolitiikkaa, jossa heidän asemaansa parantaville toimenpiteille ei katsota olevan tarvetta. (Kainulainen & Saari 2013, 24-26.) Uusien mahdollisuuksien tarinassa esiintyvä varovainen tyytyväisyys elämään sellaisena, kuin se on ei tarkoita, etteikö elämään tarvittaisi ja toivottaisi taloudellista helpotusta. Tarinatyyppin tarkoitus ei ole tarkoitus rakentaa romantisoitua kuvaa ”köyhistä, mutta onnellisista” tai tarjota yksilön henkilökohtaista vähään tyytymistä ratkaisuksi yhteiskunnan rakenteista ja prosesseista johtuviin ongelmiin.

Olenaisimmaksi havainnoksi nostan lukkiutuneen tarinatyyppin sisältä kertomukset, joissa tarinaa kerrotaan tragedian muodossa, vaikka sen juonirakenne muodostaisi sankaritarinan. Ne ovat hyvä esimerkki siitä, miten jokaista yksittäistä tarinaa voi lukea monin silmälasein. Kertomus toistuvasta huijatuksi tulemisesta voi näkökulmaa vaihtamalla olla samanaikaisesti kuvaus railakkaasta toimijasta, joka käy rohkeasti taisteluun ja voittaa useita vastustajiaan – siksi se, että yhden ylivoimaisen vastustajan vuoksi koko sota kuvataan hävityksi ja tarinan lopputila on päähenkilön kannalta lukkiutunut loukku, näyttää epäoikeudenmukaiselta ja väärältä. Vaikka jokaista kerrottua elämäntarinaa ei voitaisi uudelleen tulkitsemalla kääntää puhtaaksi sankaritarinaksi, on niistä mahdollista näkökulmaa vaihtamalla tavoittaa sellaisia piirteitä, joiden tunnistaminen voi edistää lukkiutuneen tarinan avautumista.

Selviytymisen näkökulmasta olisi liian yksinkertaistettua ja mustavalkoista esittää, että uusien mahdollisuuksien tarina ilmentää selviytymistä ja lukkiutunut puolestaan selviytymättömyyttä. Jos selviytymisen mittapuuksi otetaan tyytyväisyys elämään ja sen palautuminen muutoksen jälkeen, niin ero on kyllä havaittavissa: lukkiutuneessa tarinassa tyytyväisyys elämään on menetetty, kun taas uusien mahdollisuuksien tarinassa se on tallessa tai löydetty uudelleen ainakin joillakin elämän osa-alueilla. Kuitenkin uusien mahdollisuuksien tarinassa on havaittavissa sivujuonne, jossa tyytyväisyys elämään muodostetaan luopumalla kokonaan sellaisten asioiden tavoittelusta, jotka tulkitaan itselle lähtökohtaisen mahdottomiksi tai vetäytymällä mahdollisimman täydelliseen yksinäisyyteen, jotta läheisiin ihmissuhteisiin sisältyvää satutetuksi tulemisen vaaraa ei enää ole. Tällainen vapaaehtoisena alkanut syrjään vetäytyminen voi pitkittyessään ja köyhyyteen yhdistettynä johtaa syrjään jäämiseen tai syrjäytetyksi tulemiseen myös sellaisilta elämän osa-alueilta, joista olisi haluttu pitää kiinni. Uuden tilanteen sisältävien mahdollisuuksien realistinen arvioiminen ja tarinan lukkiutumista ylläpitävistä vanhoista päämääristä irti päästäminen voi edistää selviytymistä ja hyvinvointia, mutta samalla vaarana on, että mahdollisuuksien rajat tulkitaan liian kapeiksi ja luovutaan sellaisistakin toiveista ja tavoitteista, jotka olisivat saavutettavissa.

Tutkielma vahvistaa käsitystä siitä, että elämässä tapahtuneen muutoksen asettaminen osaksi omaa elämäntarinaa auttaa sopeutumaan tapahtuneeseen ja palauttamaan elämän mielekkyyden ja arvokkuuden. Tämä on taustalla narratiivisessa terapiassa, mutta ajatuksellisesti sitä voidaan soveltaa myös muussa ammatillisessa auttamistyössä. Narratiivinen lähestymistapa lisää ymmärrystä asiakkaan ja työntekijän välille ja se mahdollistaa uuden, kenties toisenlaisen ymmärryksen rakentamisen asiakkaan tilanteesta (Vuokila-Oikkonen 2002, 70). Hyvä tarina antaa vastauksia kysymyksiin siitä, mitä on tapahtunut, miksi ja millaisin vaihtoehtoisin tavoin

elämä voi jatkua tästä eteenpäin. Tarinallisesti orientoituva sosiaalityö voi parhaimmillaan auttaa ihmistä purkamaan lukkiutuneita tarinoita ja muodostamaan itsestään ja itselleen toimivia, elämää kannattelevia ja eteenpäin kuljettavia tarinoita.

9. LÄHTEET

- Isola, Anna-Maria & Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (Tiede, taide ja köyhä kansa ry):
Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio
5.0 (2011-03-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2413>
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino. 4. uudistettu painos.
- Alestalo, Matti (2007) Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):2.
- Barkman, Johanna (2009) Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Marjatta Bardy
(toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 241–251.
- Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2010) Sosiaalityöntekijöiden
mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010): 6. 589 – 602.
- Burr, Vivien (2015) Social construction. Lontoo: Routledge.
- Czarniawska, Barbara (2004) Narratives in Social Science Research. Lontoo: Sage.
- Eisenstadt, Shmuel N. (1956) From Generation to Generation: Age Groups and Social
Structure. Glencoe: The Free Press.
- Giddens, Anthony (1991) Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern
Age. Cambridge: Polity Press:
- Haarni, Ilka (2010) Kolmas ikä. Aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Hannu L.T. (2015) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli & Juhani
Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle
tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 149–
167.
- Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis
696. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 2. painos.

Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (1998) *Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen*. Teoksessa Vilma Hänninen & Jukka Valkonen (toim.) *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/98. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Hänninen, Vilma (1991) *Työpaikan menetys tarinana*. *Psykologia* 26(1991), 348–355. Myös teoksessa Hänninen, Vilma (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*.

Hänninen, Vilma (2011) *Masennus toiminnallisena loukkuna*. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 17–35.

Hänninen, Vilma (2015) *Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä*. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 168–184.

Hoikkala, Tommi & Purhonen, Semi (2008) *Suurten ikäluokkien ”tavallisten” jäsenten tyyppitarina*. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus. 51–67.

Hoikkala, Tommi – Paju, Petri (2008) *Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka*. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus. 270–294.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.
Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) *Suomalainen köyhyys*. Helsinki: Into Kustannus.

Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina (2014) *Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa*.

Köyhyydestä ja sosiaalisista mahdollisuuksista kertovan laadullisen seuranta-aineiston (2006-2012) kuvaus. Työpapereita 64/2014. Kelan tutkimusosasto.

Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) *Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016):2. 150–160.

Isola, Anna-Maria (2012) Miten köyhyydestä voi selviytyä? Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa –seurantatutkimus. Teoksessa Suvi Raitakari & Heli Valokivi (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen luonne ja odotukset tässä ajassa – käytännön ja tutkimuksen menetelmällinen rikkaus. Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura.

Janatuinen, Jenni (2005) Miehenkuva. Kalle Päätalon perintö. Helsinki: Johnny Kniga.

Jokiranta, Harri (2003) Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Acta Universitatis Tamperensis 966. Tampere: Tampereen yliopisto.

Järvensivu, Anu (2014) Sukupolvet ja avainkokemukset. Teoksessa Järvensivu, Anu & Nikkanen, Risto & Syrjä, Sanna (toim.): Työelämän sukupolvet ja muutoksessa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Järvensivu, Anu & Syrjä, Sanna (2014) Sukupolviaaltoteoria ja suomalaisen työelämän sukupolvet. Teoksessa Järvensivu, Anu & Nikkanen, Risto & Syrjä, Sanna (toim.): Työelämän sukupolvet ja muutoksessa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Järvensivu, Anu & Nikkanen, Risto (2014) Työelämän sukupolvien tärkeimmät muutkokemukset ja pärjäämisstrategiat. Teoksessa Järvensivu, Anu & Nikkanen, Risto & Syrjä, Sanna (toim.): Työelämän sukupolvet ja muutoksessa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Järventie, Irmeli (1993) Selviytyä hengiltä: sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin. Helsinki: Stakes.

Juntto, Anneli & Vilkkonen, Anni (2008) Monta kotia. Suurten ikäluokkien asumishistoriat. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 115–144.

Kaartinen, Miina (2017) Paluu Hoikkaan: Selviytymisen tarinallinen rakentuminen televisiosarjassa Metsolat. Lähikuva 30(2017): 3. 46–61.

Kainulainen, Sakari & Saari, Juhani (2013) Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä & Juhani Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Teemakirja 10. Kelan tutkimusosasto: Helsinki. 22–43.

Kallio, Merja (2003) Subjektiiivinen köyhyys – ongelmallinen aihealue. Hyvinvointikatsaus 1/2003. 39–41.

- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Karisto, Antti (2004) Kolmas ikä: uusi näkökulma väestön vanhenemiseen. Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja: 3.
- Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 17–60.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila & Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 106–151.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.
- Leisering Lutz & Leibfried Stephan (1999) Time and poverty in western welfare states. Cambridge: University Press.
- Lepianka, Dorota & van Oorschot, Wim & Gelissen, John (2010) Popular Explanations of poverty in Europe: Effects of Contextual and Individual Characteristics across 28 European Countries. *Acta Sociologica* 53 (2010): 1, 53–72.
- Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Tamar Zilber (1998) *Narrative Research: Reading, Analysis and Interpretation*. Thousand Oaks: Sage.
- Lipponen, Krisse & Litovaara, Anneli & Katajainen, Antero (2016) *Voimaa: Hyvän elämän polku*. Helsinki: Duodecim.
- Littlechild, Brian (2014) Ethics in Social Work Research. Teoksessa Anne-Mari Jaakola & Leena Leinonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Tutkiva sosiaalityö. Eettisyys ihmistyössä*. *Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura*. 15–18.
- Mannheim, Karl (1952/1928) The Problem of Generations. Teoksessa Karl Mannheim: *Essays on the Sociology of Knowledge on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge, 276–322.
- Moisio, Pasi (2004) Köyhyyden pitkittäinen rakenne. Tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikaisköhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2004):4, 341–359.

Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2006):6, 639–645.

Mäkinen, Arja (2008) Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 1349. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Niemelä, Mikko & Saari, Juho (2013) Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Teemakirja 10. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 6-21.

Niemelä, Mikko (2007) Oma vika, epäonni vai rakenne? Suomalaisten köyhyyden syitä koskevat mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2007): 6. 585 – 598.

Ojuri, Auli (2004) Väkivalta naisen elämän varjona. Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 77. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ohisalo, Maria & Saari, Juho (2014) Kuka seisoo leipäjonossa? Kunnallisanalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 83.

Oorschot, Wim van & Halman, Loek (2000) Blame or Fate, Individual or Social? An international comparison of popular explanations of poverty. *European Societies* 2 (2000): 1, 1-28.

Payne, Yasser Arafat (2011) Site of Resilience: A Reconceptualization of Resiliency and Resilience in Street Life-Oriented Black Men. *Journal of Black Psychology* 37 (2000): 4. 426–451.

Penttilä, Irmeli & Kangas, Olli & Nordberg, Leif & Ritakallio, Veli-Matti (2003) Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää? Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitoksen julkaisu 2003: 7.

Pietikäinen, Arto (2017) *Joustava mieli tukena elämäkriiseissä*. Helsinki: Duodecim.

Purhonen, Semi (2007) Sukupolvien ongelma. Tutkielman sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251.

- Purhonen, Semi (2005) Sukupolvikokemukset, sukupolvitietoisuus ja eliitti: sukupolvien ”ongelma” suurten ikäluokkien elämäntarinoissa. Teoksessa: Antti Karisto (toim.): Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 222–269.
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (2008) Suuret ikäluokat ja elämän käännekohtat. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus. 33–50.
- Raunio, Kyösti (2008: Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Riessmann, Catherine Kohler (2008) Narrative Methods for the Human Sciences. Lontoo: Sage.
- Rissanen, Sari & Ylinen, Satu (2014) Elderly poverty: risks and experiences – a literature review. Nordic Social Work Research, 4 (2014):2, 144–157.
- Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallissalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut 64.
- Roos, J.P. (2005) Laajat ja suppeat sukupolvet. Sukupolviliikkeet suurten ikäluokkien ympärillä. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 208–221.
- Ruokonen, Reetta (2007). Perheiden kokemuksia köyhyydestä. Nälkää, häpeää ja selviytymistä. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipsykologian laitos, Helsingin yliopisto.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 19.4.2018.
- Saarenheimo, Marja (1997) Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Saarenheimo, Marja & Pietilä, Minna & Maunonaho, Sonja & Tiihonen, Arto & Pohjolainen, Pertti (2014) Ikäpolvien taju. Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa. Vanhustyön keskusliiton julkaisuja 2014.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Smith, Adam. Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations [1776]. Indianapolis, IN: Liberty Classics, 1981.

Suoninen, Eero & Jokinen, Arja (2011) Umpikujien tarinallinen purkaminen. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 36–62.

Townsend, Peter (1979) Poverty in the UK. A survey of household resources and standard of living. Harmondsworth: Penguin Books, 1979.

Vaarama, Marja & Siljander, Eero & Luoma, Minna-Liisa & Meriläinen, Satu: Suomalaisten kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten elämänlaatu 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2010. 126–149.

Virtanen, Matti (2005) Suuret ikäluokat sukupolvena. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 197–207.

Vuokila-Oikkonen Päivi (2002) Akuutin psykiatrisen osastohoidon yhteistyöneuvottelun keskustelussa rakentuvat kertomukset. Oulu: Oulun yliopisto.

Walker, Alan & Hennessy, Catherine Hagan (2004) Growing Older: Quality of Life in Old Age. Maidenhead: McGraw-Hill Education

10. LIITTEET

Liite 1. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu

"Pienituloinen, työtön, eläkeläinen, velallinen, yksinhuoltaja, opiskelija... ja köyhä?"

Tiede, taide ja köyhä kansa ry järjestää kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten omia kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Kirjoituskilpailun tavoite on kiinnittää huomiota Suomen köyhiin ja lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä. Osa kirjoituksista julkaistaan verkkokirjana ja mahdollisesti myös painetussa muodossa.

Palkitsemme parhaat kirjoitukset:

1. palkinto 500 €
2. palkinto 300 €
3. palkinto 100 €

Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti siitä, miten köyhyys tuli elämäsi ja mitä keinoja käytät pärjätäksesi arjessa. Voit kirjoittaa niin kuin kertoisit elämästäsi läheiselle ystävälle. Tärkeää on, että on kyse omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat. Kirjoituksesi voi olla tyyliältään omaelämäkerrallinen tarina, esse, runo tai novelli. Emme halua rajoittaa luovuuttasi. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.

Kirjoitusohjeet

- Kirjoita koneella tai siististi ja selkeästi käsin
- Kirjoita tavallisille A4 arkeille ja vain toiselle puolelle paperia
- Jätä vasempaan reunaan nelisen senttiä tyhjää tilaa
- Kirjoituksen enimmäislaajuus on noin 20 sivua
- Kirjoita alkuun erilliselle sivulle nimesi, ikäsi, osoitteesi ja puhelinnumerosi. Näitä tietoja käytetään vain mahdollista palkinnon luovutusta koskevaa yhteydenottoa varten. Takaamme täyden tietosuojan eikä henkilötietoja luovuteta ulkopuolisille.
- Kirjoituksessa voit esiintyä nimimerkillä tai halutessasi omalla nimelläsi. Jos kirjoitat nimimerkillä lähetä kuitenkin nimesi ja osoitteesi meille vaikkapa erillisessä kirjekuussa ja viittaa siinä nimimerkkiisi. Näin voimme luovuttaa sinulle mahdollisen palkinnon.
- Voit kirjoittaa myös sähköpostiviestinä. Kirjoita silloin viestin alkuun omat tietosi edellä olevan ohjeen mukaan ja liitä pitkät tekstit liitetiedostoina.
- Kirjoituskilpailuun osallistuminen tarkoittaa myös suostumusta kirjoituksen julkaisemiseen.
- Kilpailutekstejä saatetaan käyttää myös tutkimustarkoituksiin.
- Kirjoituksia ei palauteta, joten ota itse itsellesi kopio.

Lähetä kirjoituksesi 15.9.2006 mennessä osoitteeseen:

Anna-Maria Ruohonen, PL 18, 00014 Helsingin yliopisto tai sähköpostina:

kilpailu@koyhyyskirjoitukset.org

Kirjoituskilpailun tulokset julkaistaan loppuvuonna 2006 kilpailun verkkosivuilla www.koyhyyskirjoitukset.org Palkinnonsaajiin otetaan henkilökohtaisesti yhteyttä. Palkintolautakuntaan kuuluvat seuraavat Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n jäsenet: Meri Larivaara (FM, LL, tutkija / Stakes), Juha Mikkonen (suunnittelija / Elämäntapaliitto) ja Anna-Maria Ruohonen (VTM, tutkija / Helsingin yliopisto).

Kilpailua ovat tukemassa: Elämäntapaliitto, Ensi- ja turvakotien liitto, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Mielenterveyden Keskusliitto, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Punainen Risti, Suomen setlementtiliitto, Takuu-Säätiö, Isolta Networks,

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyö, Kustannusosakeyhtiö Avain, Työttömien valtakunnallinen yhteistoimintajärjestö TVY, Yksinhuoltajien ja yhteishuoltajien liitto sekä Y-Säätiö.

Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n tarkoituksena on edistää tieteen ja taiteen asemaa yhteiskunnassa, ja saattaa tiede ja taide myös köyhän kansan saataville. Samalla yhdistys pyrkii edistämään sosiaalisen tasavertaisuuden toteutumista Suomessa ja maailmalla.